

RAPORT

O STANIE ZACHOWANIA ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM

Zabytki wpisane
do rejestru zabytków
(księgi rejestru A i C)

RAPORT

O STANIE ZACHOWANIA ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM

Zabytki wpisane
do rejestru zabytków
(księgi rejestru A i C)

NARODOWY INSTYTUT
DZIEDZICTWA
NATIONAL HERITAGE BOARD OF POLAND

Wydawca:

Narodowy Instytut Dziedzictwa
ul. Kopernika 36/40, 00-924 Warszawa
tel.: 22 826 02 39, 22 826 93 52
e-mail: info@nid.pl
www.nid.pl

Opracowanie wykonane zostało w ramach *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014–2017*, przyjętego uchwałą Rady Ministrów nr 125/2014 z dnia 24 czerwca 2014 r. (Cel szczegółowy 1: *Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce, Kierunek działania 6*)

Redaktor naczelny:

dr hab. prof. PW Małgorzata Rozbicka

Redaktor prowadzący i koordynacja prac nad Raportem:

Maciej Warchoń

Autorzy tekstu Raportu:

Oddział Terenowy NID w Łodzi
Paweł Filipowicz
Zbigniew Lechowicz
Agnieszka Lorenc-Karczewska
Anna Michalska
Patrycja Podgarbi
Jolanta Welc-Jędrzejewska
Włodzimierz Witkowski
Agata Wójcik

Redakcja językowa i korekta:

Beata Stadryniak-Saracyn

Projekt i opracowanie graficzne:

Magdalena Piotrowska-Kloc, Printomato

© Narodowy Instytut Dziedzictwa

Warszawa 2017

SPIS TREŚCI

I.	WSTĘP	9
II.	ZAŁOŻENIA METODYCZNE WERYFIKACJI REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH (KSIĘGI A I C) W LATACH 2009-2017	13
III.	PREZENTACJA ZASOBU ZABYTKÓW WPISANYCH DO REJESTRU	27
1.	Tło historyczno-kulturowe	27
2.	Prezentacja zabytków nieruchomych na terenie województwa	31
3.	Prezentacja zabytków archeologicznych na terenie województwa	38
IV.	CHARAKTERYSTYKA STANU ZACHOWANIA ZASOBU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH WPISANYCH DO REJESTRU	47
1.	Opis zabytków województwa w odniesieniu do stanu zachowania obiektów	47
2.	Analiza stanu zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru, tendencje i kierunki zmian stanu zachowania zasobu	52
	A. Obiekty o różnym stanie zachowania, niezaliczone do grup wyodrębnionych z zasobu w trakcie prowadzonej weryfikacji rejestru zabytków w latach 2009-2015	52
	B. Obiekty zaliczone do grup w trakcie prowadzonej weryfikacji rejestru zabytków w latach 2009-2015	60
3.	Analiza stanu zachowania zabytków obszarowych wpisanych do rejestru	79
V.	CHARAKTERYSTYKA STANU ZACHOWANIA ZASOBU ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU	85
1.	Opis zabytków archeologicznych na terenie województwa w odniesieniu do stanu zachowania obiektów	85
2.	Analiza stanu zachowania zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru, tendencje i kierunki zmian stanu zachowania zasobu	88
	A. Obiekty o różnym stanie zachowania, niezaliczone do grup wyodrębnionych z zasobu w trakcie prowadzonej weryfikacji rejestru zabytków	88
	B. Obiekty zaliczone do grup w trakcie prowadzonej weryfikacji rejestru zabytków	92
VI.	PODSUMOWANIE I WNIOSKI	99

Szanowni Państwo,

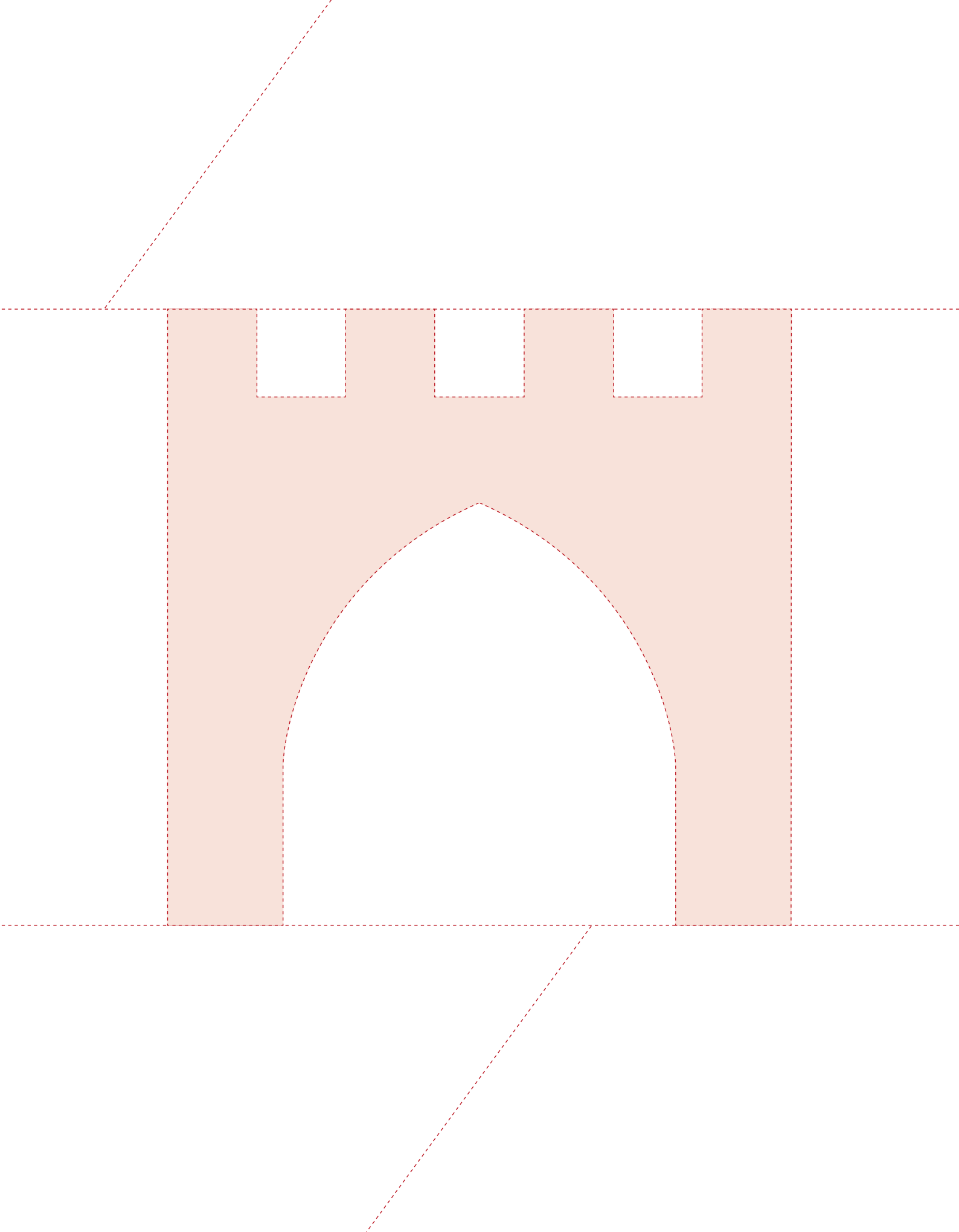
Oddajemy w Państwa ręce *Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomych w województwie łódzkim. Zabytki wpisane do rejestru zabytków (księgi rejestru A i C)*, będący szczegółowym uzupełnieniem *Raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce*, który Narodowy Instytut Dziedzictwa opracował w ramach *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014–2017*. Raport powstał na podstawie całościowych danych dotyczących szeroko pojętego stanu zachowania zabytków nieruchomych na terenie województwa (księgi A i C), zgromadzonych przez Instytut w latach 2009–2017 podczas terenowej weryfikacji zabytków nieruchomych. Publikacja zawiera szczegółową prezentację zasobu zabytków wpisanych do rejestru z wyodrębnieniem zabytków wpisanych na listę Pomników Historii i Listę światowego dziedzictwa UNESCO. Przedstawia diagnozę stanu ich zachowania w odniesieniu do poszczególnych powiatów zlokalizowanych na terenie województwa oraz zaobserwowane tendencje i kierunki postępujących w tym zakresie zmian, omawia też rodzaje i skalę istniejących i przewidywanych zagrożeń.

Niniejszy Raport jest pierwszym kompleksowym opracowaniem wieloaspektowo omawiającym, w oparciu o aktualną wiedzę o zasobie zabytków wpisanych do rejestru, stan zachowania zabytków nieruchomych w województwie. Pozostaję z nadzieją, że wyniki wieloletniej pracy naszego Instytutu uznają Państwo za materiał, który stanowi solidną podstawę do określenia niezbędnych działań mających na celu poprawę stanu obiektów zabytkowych, a tym samym zwiększenie szans na ich zachowanie dla przyszłych pokoleń.

dr hab. prof. PW Małgorzata Rozbicka
Dyrektor Narodowego Instytutu Dziedzictwa

WSTĘP

I. WSTĘP

Niniejszy *Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomych w województwie łódzkim* zaplanowany został jako uzupełnienie *Raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce*, którego opracowanie przewidziano jako jedno z zadań *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014–2017*. Realizację Krajowego programu koordynuje Generalny Konserwator Zabytków, działający z upoważnienia i w porozumieniu z Ministrem Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz podległy mu Zespół MKiDN ds. Krajowego Programu przy Departamencie Ochrony Zabytków.

Jednostką odpowiedzialną za przygotowanie *Raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce* oraz przeprowadzenie niezbędnych działań badawczych ustanowiony został Narodowy Instytut Dziedzictwa¹, państwowa instytucja kultury wpisana do rejestru instytucji kultury prowadzonego przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Zadaniem NID jest m.in. gromadzenie, zarządzanie i udostępnianie dokumentacji zasobu rejestru zabytków oraz krajowej ewidencji zabytków, tworzenie baz danych o zabytkach i przygotowanie oceny stanu zasobu dziedzictwa kulturowego². Na poziomie regionalnym NID reprezentowany jest przez szesnaście oddziałów terenowych, którym powierzono opracowanie raportów wojewódzkich o stanie zachowania zabytków na terenach poszczególnych województw.

W Raporcie dokonana została prezentacja zasobu zabytków nieruchomych (księgi A i C) objętych wpisem do rejestru w województwie, z uwzględnieniem specyfiki regionalnej oraz wyodrębnieniem zabytków wpisanych na listę Pomników Historii i Listę światowego dziedzictwa UNESCO. W dalszej kolejności przedstawiono diagnozę stanu zachowania zabytków w danym regionie, określono tendencje i kierunki postępujących zmian, rodzaje i skalę zagrożeń. Jest to próba oceny poszczególnych problemów, poparta aktualnym rozpoznaniem i wynikającymi z niego danymi statystycznymi, uzyskanymi w wyniku przeprowadzonej weryfikacji terenowej rejestru zabytków nieruchomych: zabytków architektury i budownictwa, założeń zieleni oraz zabytkowych cmentarzy w latach 2009–2015, zabytków obszarowych w latach 2015–2016 oraz zabytków archeologicznych w latach 2009–2017³.

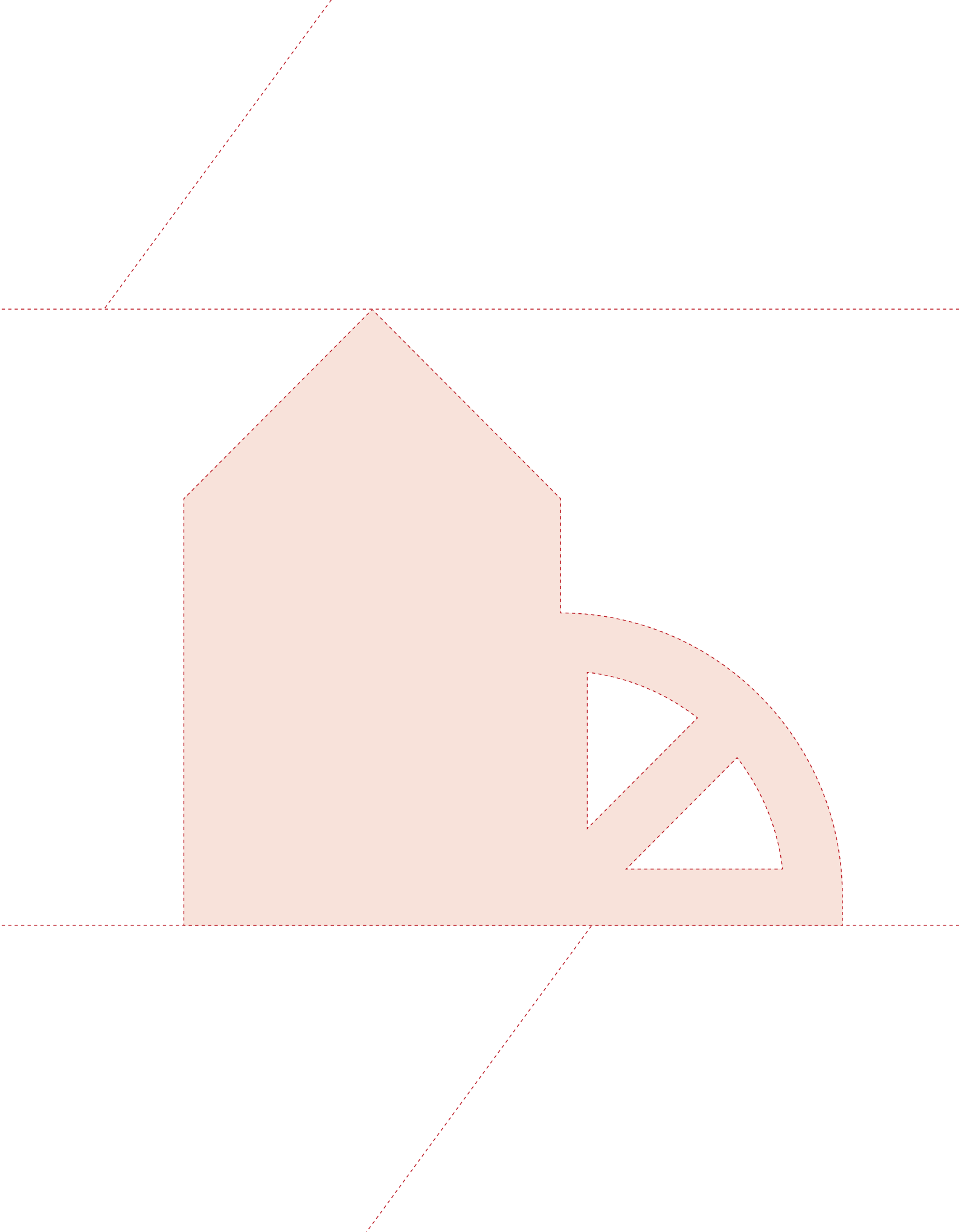
¹ Dalej zwany: NID.

² Regulamin organizacyjny NID, załącznik do Zarządzenia nr 2/2014 Dyrektora Narodowego Instytutu Dziedzictwa z dnia 30 stycznia 2014 roku w sprawie nadania regulaminu organizacyjnego Narodowemu Instytutowi Dziedzictwa.

³ W sposób szczegółowy informacje dotyczące historii, zakresu i metodologii prowadzonych weryfikacji terenowych rejestru zabytków przedstawione zostały w *Raporcie o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce*.

**ZAŁOŻENIA METODYCZNE
WERYFIKACJI
REJESTRU ZABYTKÓW
NIERUCHOMYCH
(KSIĘGI A I C)
W LATACH 2009-2017**

II. ZAŁOŻENIA METODYCZNE WERYFIKACJI REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH (KSIĘGI A I C) W LATACH 2009–2017

Podstawą zestawień statystycznych wykorzystanych w Raporcie są dane z ogólnopolskich baz rejestru zabytków nieruchomych prowadzonych w Dziale Ewidencji i Rejestru Zabytków oraz Dziale Dokumentacji i Baz Danych o Zabytkach NID. Dane pozyskane z bazy danych Działu Ewidencji i Rejestru Zabytków były podstawą weryfikacji rejestru zabytków w zakresie architektury i budownictwa, założeń zieleni oraz zabytkowych cmentarzy, natomiast geoprzestrzenna baza danych NID została aktywnie wykorzystana w obszarze związanym z weryfikacją zabytków archeologicznych wpisanych do księgi rejestru C oraz do weryfikacji zabytków obszarowych.

Baza danych Działu Ewidencji i Rejestru Zabytków NID tworzona jest na podstawie treści dokumentów administracyjnych ustanawiających ochronę prawną zabytków wpisanych do rejestru. Uzupełnieniem informacji dotyczących cech zabytkowych znajdujących się w niej obiektów były ustalenia poczynione na podstawie aktualnej wiedzy o obiektach, istniejącej dokumentacji oraz weryfikacji terenowej rejestru przeprowadzonej w latach 2009–2015. Głównym celem bazy jest ustalenie zasobu wpisanego do rejestru oraz zgromadzenie o nim jednolitych informacji pozwalających na jego charakterystykę i uzyskanie scalonego obrazu statystycznego zasobu zabytków w Polsce. Jednakże trudności w przedstawieniu zasobu wpisanego do rejestru istnieją już na poziomie materiału źródłowego, czyli decyzji ustanawiających prawną ochronę zabytków⁴. Dokumenty administracyjne, wydawane od niemal

⁴ Szerzej aspekt ten omówiony został w *Raporcie o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce* w części poświęconej charakterystyce aktów administracyjnych ustanawiających ochronę konserwatorską zabytków wpisanych do rejestru.

90 lat w oparciu o kolejne akty prawne dotyczące prowadzenia rejestru zabytków⁵, nadal obowiązują, chociaż zmieniło się znaczenie prawne i rozumienie niektórych terminów określających przedmiot ochrony, a podejście konserwatorskie w wielu obszarach uległo znacznej ewolucji. Dokumenty te odzwierciedlają preferencje poszczególnych urzędów oraz zmieniający się na przestrzeni czasu sposób określania przedmiotu ochrony prawnej. Dlatego tworzą zbiór bardzo niejednorodny, szczególnie pod względem sformułowań stosowanych w treściach decyzji dotyczących przedmiotu ochrony, ale też poziomu szczegółowości we wskazaniu zabytków objętych ochroną. Niejednoznaczność określenia przedmiotu wpisu do rejestru zabytków oraz bardzo częste niezgodności w treściach samych decyzji (rozstrzygnięciach, uzasadnieniach i załącznikach) – powodują trudności z uzyskaniem jednoznacznych ustaleń, co właściwie stanowi przedmiot wpisu do rejestru, jaki jest status ochrony zabytku oraz jakie są jego cechy historyczne i wartość zabytkowa. Powyższe nieprawidłowości oraz cechy dokumentów administracyjnych ustanawiających zakres ochrony konserwatorskiej zabytków – wobec możliwości przyjęcia różnych zasad ich interpretacji – mogą w konsekwencji prowadzić do rozbieżnych danych o zabytkach w wykazach poszczególnych instytucji sprawujących ochronę (wojewódzkie urzędy ochrony zabytków) bądź gromadzących dane i wiedzę o zabytkach (NID).

Mając na względzie powyższe rozbieżności i zróżnicowanie dokumentów w prowadzonej w NID krajowej bazie zabytków wpisanych do rejestru, zrezygnowano ze ścisłego zapisu sformułowań użytych w rozstrzygnięciach poszczególnych decyzji administracyjnych. W celu uzyskania scalonego, jednolitego obrazu statystycznego zasobu wpisanego do rejestru zabytków w skali całego kraju, przyjęto stałe dla całego zbioru zasady interpretacji treści decyzji o wpisie do rejestru zabytków w zakresie:

- wskazania zabytków wpisanych do rejestru, zwłaszcza wobec zabytków stanowiących części składowe obiektów złożonych lub zespołów historycznych oraz elementów układów urbanistycznych i ruralistycznych bądź też obszarów ochronnych,
- stosowania ogólnopolskiej terminologii określania obiektów,
- ogólnopolskiej kategoryzacji zabytków stosowanej od 1996 r. (w NID, a wcześniej w Ośrodku Dokumentacji Zabytków i Krajowym Ośrodku Badań i Dokumentacji Zabytków), tj. podziału zasobu na rodzaje funkcjonalne.

Powyższa metodologia bazy rejestru znalazła odzwierciedlenie w publikowanych statystykach Raportu. Uwzględnione są w nich wskazane w treści decyzji zabytki:

- wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, tj. obiekty wymienione jako przedmiot ochrony w rozstrzygnięciu decyzji,
- stanowiące części składowe zespołów historycznych określonych w rozstrzygnięciu decyzji (zespołów rezydencjonalnych, kościelnych, klasztornych, obronnych, przemysłowych, zabudowy mieszkalnej, gmachów użyteczności publicznej itp.), tj. obiekty wchodzące w skład

⁵ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. o opiece nad zabytkami (Dz.U. z 1928 Nr 29, poz. 265 ze zm.), ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury (Dz.U. z 1962 Nr 10, poz. 48 ze zm.), ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2014, poz. 1446 ze zm.).

zespołów wyszczególnione w treści decyzji jako posiadające wartości zabytkowe objęte ochroną⁶,

- będące elementami historycznych układów urbanistycznych i ruralistycznych (w tym m.in. zabudowa wyszczególniona w treści decyzji jako posiadająca wartości zabytkowe objęte ochroną),
- które w decyzjach są określone w sposób uogólniony, lecz została określona ich liczba (np. „trzy budynki gospodarcze wchodzące w skład zabudowy folwarku”).

W statystykach nie zostały natomiast uwzględnione „zespoły” rozumiane jako związane ze sobą funkcjonalnie grupy obiektów wpisane jedną bądź kilkoma decyzjami (np. zespoły dworsko-folwarczne, linie kolejowe, zespoły cukrowni), w tych przypadkach liczone były wyłącznie ich elementy składowe. Zasada ta przyjęta została ze względu na zróżnicowany sposób dokonywania wpisu do rejestru zespołów i ich elementów składowych oraz trudności w jednoznacznym uznaniu zespołu za objęty ochroną prawną dla obiektów wpisanych do rejestru na podstawie starszych dokumentów, gdy stanowisko konserwatorskie w tym zakresie różniło się od obecnego. Nie zostały też uwzględnione, niekiedy wymieniane w decyzjach, „części budynków” (np. kaplice stanowiące integralne części kościołów, bramy w ciągu ogrodzeń). Jednocześnie w przypadku decyzji niejednoznacznych, rozstrzygnięcia i załączniki zwykle interpretowano w taki sposób, by ująć w bazie wszystkie wymienione w dokumentach obiekty.

W zestawieniach statystycznych Raportu zabytki przedstawione zostały w podziałach zgodnych z ich lokalizacją administracyjną, ze stanem własności oraz z cechami historycznymi w odniesieniu do stanu zachowania oraz sposobu użytkowania. Wyodrębnione na potrzeby opracowania cechy historyczne to:

- funkcja pierwotna zabytku w podziale na 11 kategorii (sakralne, obronne, mieszkalne, zabytkowa zieleni, cmentarze, gospodarcze, folwarczne, przemysłowe, rezydencjonalne, użyteczności publicznej oraz inne),
- materiał, z którego wzniesiona została zasadnicza część zabytku, dominująca w jego strukturze, w 9 kategoriach (DREWNIANE WIEŃCOWA I INNE – obiekty drewniane konstrukcji wieńcowej, sumikowo-łatkowej, szkieletowej wyłącznie z wypełnieniem drewnianym oraz inne, DREWNIANE SZKIELETOWE – obiekty konstrukcji szkieletowej drewnianej z wypełnieniem innym niż drewniane, MUROWANE CEGLANE, MUROWANE KAMIENNE, ZIEMNE, GLINOBITKA, BETONOWE, METALOWE oraz RUDA DARNIOWA),
- czas powstania obiektu odnosi się do najwcześniejszej zidentyfikowanej fazy powstania części zabytku, zachowanej niekiedy również w formie reliktu. W zestawieniach statystycznych nie są uwzględnione kolejne fazy budowy często determinujące obecny wygląd zabytku.

⁶ Wyjątkowo, w przypadkach zbyt ogólnego określenia przedmiotu ochrony w treści decyzji (np. zespół klasztorny lub dworski) doprecyzowywano na podstawie ustaleń merytorycznych, jakie obiekty wchodzi w jego skład, i informacje te uwzględniano w bazie danych, by utrzymać jednolity dla kraju poziom szczegółowości informacji. W tym przypadku zapis informacji o poszczególnych obiektach, np. pochodzących z różnych faz budowy, pozwala na ujęcie ich w statystykach na równi z tymi, które są wyszczególnione w treści precyzyjniejszych decyzji, dotyczących analogicznych założeń zabytkowych.

Poza tym brano również pod uwagę:

- lokalizację w granicach jednostek administracyjnych (województwa i powiaty),
- rodzaj własności zabytków w 6 kategoriach (państwowe, samorządowe, prywatne, kościołów i związków wyznaniowych, inne oraz mieszana).

Dane zawarte w bazie Działu Ewidencji i Rejestru Zabytków NID stały się materiałem wyjściowym do weryfikacji terenowej rejestru zabytków (księga rejestru A), rozpoczętej w 2009 r. i prowadzonej przez oddziały terenowe NID do 2015 r. Podjęcie działań przy weryfikacji rejestru zabytków początkowo związane było z realizacją jednego z głównych postulatów *Raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych* z 2004 r. – uporządkowania rejestru zabytków poprzez m.in. skreślenie obiektów nieistniejących oraz przeniesionych do muzeów (skansenów). Zasadniczym celem przeprowadzonej weryfikacji było określenie faktycznego zasobu chronionych prawem zabytków nieruchomych. Dodatkowymi celami było sprawdzenie i uzupełnienie informacji zawartych w bazie danych NID o poszczególnych zabytkach, zwłaszcza dotyczących ich materiału, chronologii i aktualnego stanu własnościowego, oraz zebranie nowych informacji poszerzających zakres dostępnych danych i sporządzenie dokumentacji fotograficznej. Nie przewidziano natomiast szczegółowej oceny stanu technicznego poszczególnych obiektów, jak też analiz mających na celu określenie koniecznych korekt granic i zakresów ochrony konserwatorskiej. Jako materiał uzupełniający weryfikację opracowano również spisy obiektów proponowanych do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków.

Weryfikacja rejestru zabytków nieruchomych objęła obiekty wpisane do rejestru zabytków nieruchomych (księga A) przed wrześniem 2008 r. Składała się z dwóch etapów: analizy gabinetowej dokumentów administracyjnych⁷ i materiałów ewidencyjnych⁸ oraz lustracji terenowej. Podlegały jej zabytki architektury i budownictwa, założenia zieleni oraz cmentarze. Z weryfikacji rejestru w pierwszym etapie prac wyłączone zostały zabytki obszarowe (układy urbanistyczne i ruralistyczne)⁹.

W celu określenia stanu chronionych prawem obiektów nieruchomych zdefiniowano 7 grup weryfikacyjnych, z których 6 odnosi się do obiektów figurujących w rejestrze zabytków i skoncentrowanych jest na ich stanie zachowania. Były to obiekty:

- nieistniejące (rozebrane, spalone, zburzone, których zarówno historyczne istnienie, jak i obecne nieistnienie nie budzi wątpliwości),
- które utraciły wartości zabytkowe (w wyniku daleko posuniętej dezintegracji substancji zabytkowej lub niszczącej przebudowy utraciły wartości, dla zachowania których zostały wpisane do rejestru zabytków; do grupy tej kwalifikowane są również obiekty o wątpliwej zasadności wpisu, co do których zachodzi podejrzenie, że w chwili objęcia ochroną takowej wartości nie posiadały),

⁷ Na tym etapie porównywano m.in. zapisy w udostępnionych wyciągach z bazy z dokumentami administracyjnymi, przede wszystkim decyzjami o wpisie do rejestru zabytków.

⁸ W miarę potrzeby także dokumentacji specjalistycznej i innych materiałów udostępnionych przez wojewódzkich konserwatorów zabytków.

⁹ *Sprawozdanie krajowe z weryfikacji rejestru zabytków nieruchomych, prowadzonej przez Oddziały Terenowe NID. Lata 2009–2010*, „Kurier Konserwatorski” 2012, nr 12.

- zagrożone, które jednak nie utraciły jeszcze wartości zabytkowych (zachowały wartości zabytkowe, dla których wpisano je do rejestru zabytków, lecz ich dalsze trwanie jest zagrożone z jakichkolwiek przyczyn),
- przeniesione do skansenów (pozostają w rejestrze zabytków mimo fizycznego przeniesienia ich do skansenów i wpisania do inwentarza muzealnego),
- translokowane (przeniesione w inne miejsce po dacie wpisania ich do rejestru zabytków),
- niezidentyfikowane w terenie (wskazanie ich w terenie na podstawie danych i opisów zawartych w decyzji o wpisie do rejestru jest niemożliwe).

Osobną grupę weryfikacyjną stanowiły obiekty proponowane do wpisu do rejestru zabytków.

Pozostałe zabytki – które nie zostały zaliczone do żadnej z grup weryfikacyjnych, które w czasie prowadzonej lustracji terenowej nie były zagrożone zniszczeniem i nie utraciły posiadanych wartości zabytkowych oraz nie wymagały podjęcia pilnych działań konserwatorskich – natomiast mogły znajdować się w zróżnicowanym stanie zachowania, od złego do bardzo dobrego.

Dla obiektów zaliczanych do wymienionych wyżej grup weryfikacyjnych sporządzano tzw. kwestionariusze – ujednoczone dokumenty, zawierające oprócz podstawowych informacji o zabytku uzasadnienie kwalifikacji do danej grupy, m.in. krótki opis jego stanu i wskazanie przyczyn zagrożenia bądź zniszczenia. W przypadku obiektów, które utraciły wartości zabytkowe i nieistniejących, starano się również określić czas ich zniszczenia.

Dzięki jednolitości metodologicznej i zakresowi zlustrowanych obiektów – pomimo możliwych zastrzeżeń dotyczących aktualności danych i subiektywnych kryteriów oceny stanu zachowania – rezultaty podjętych działań weryfikacyjnych mogły stać się podstawowym materiałem źródłowym dla opracowania Raportu¹⁰. Zgromadzone w trakcie weryfikacji materiały, oprócz zakładanego wskazania obiektów, które powinny być wykreślone z rejestru zabytków, oraz uzupełniania i aktualizacji informacji o pozostałych zabytkach, posłużyły jako podstawa ogólnej oceny stanu zachowania zabytków nieruchomych w województwie oraz diagnozy istniejących zagrożeń. W trakcie weryfikacji zgromadzono materiał pozwalający na analizę przyczyn zniszczenia obiektów nieistniejących i o utraconych wartościach zabytkowych oraz rodzajów występujących zagrożeń. Zarówno pozyskane dane statystyczne, jak i uwagi zawarte w kwestionariuszach i opisach zasobu zabytkowego poszczególnych powiatów stały się przedmiotem pogłębionych analiz, mających na celu ocenę stanu zachowania zabytków w skali województwa, wskazanie występujących zagrożeń oraz przyczyn niszczenia zabytków, a także opisu zależności pomiędzy charakterystyką obiektów (funkcją pierwotną, podstawowym materiałem, chronologią), ich sposobem aktualnego użytkowania i lokalizacją a stanem zachowania i stwierdzanymi zagrożeniami.

Wyłączenie z prowadzonej w latach 2009–2015 weryfikacji rejestru zabytków obszarowych spowodowało konieczność uzupełnienia na potrzeby Raportu weryfikacji o tę grupę

¹⁰ Opracowanie Raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce było jednym z zadań Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014–2017, którego założenia opracowano w 2013 r., a więc już w końcowym okresie prowadzonej weryfikacji rejestru zabytków nieruchomych przez NID.

zabytków nieruchomych. Prace przygotowawcze do weryfikacji zabytków obszarowych prowadzone były w NID od 2011 r. w ramach Zespołu ds. Wpisów Obszarowych. Prace zespołu koncentrowały się na analizie samych decyzji i załączników do tych dokumentów, a także analizie precyzji określenia w nich przedmiotu, granic i zakresu ochrony oraz wartości obszaru wpisanego do rejestru, tj. tych elementów, które stanowią o kompletności dokumentu z punktu widzenia dzisiejszych wymagań formalnoprawnych. W czasie prac określono 4 grupy typologiczne zabytków obszarowych: układ urbanistyczny, układ ruralistyczny, zespół zabudowy i krajobraz kulturowy, do których przyporządkowano obszary objęte weryfikacją rejestru zabytków. Efektem prac zespołu była redakcja ankiety weryfikacyjnej zabytków obszarowych, składającej się z części A – rozpoznanie stanu prawnego; i części B – rozpoznanie terenowe. Forma i struktura ankiety pozwoliły na selektywne przeglądanie i sporządzanie zestawień statystycznych na potrzeby różnych analiz dotyczących tej grupy zabytków.

Część Raportu dotycząca zabytków obszarowych oparta została na weryfikacji przeprowadzonej przez pracowników oddziałów terenowych NID w latach 2015–2016. Weryfikacją objęto zabytki obszarowe wpisane do rejestru przed 2014 r.¹¹ Celem weryfikacji była próba uporządkowania rejestru poprzez zdefiniowanie przedmiotu ochrony poszczególnych zabytków obszarowych, w odniesieniu do zasięgu ochrony i wyznaczonych granic wpisu, rozpoznanie stanu zachowania, zdiagnozowanie zagrożeń mających wpływ na utratę wartości zabytkowych oraz desygnowanie wad formalnoprawnych decyzji wpisujących obszary do rejestru zabytków. Proces weryfikacji pod względem metodologicznym prowadzony był podobnie jak w przypadku zabytków nieruchomych, w oparciu o zestandaryzowaną ankietę weryfikacyjną. Prace prowadzono dwuetapowo.

W pierwszym etapie obejmowały one analizę dokumentów (decyzji, orzeczeń) pod względem poprawności, kompletności i zawartości merytorycznej oraz analizę dokumentacji naukowych i konserwatorskich dotyczących poszczególnych obszarów, których treści mogłyby przybliżyć przedmiot ochrony i jego granice w sytuacji, gdy decyzja takich danych nie zawierała.

Na tym etapie prac przedmiotem rozpoznania były: aktualne dane administracyjne zabytków obszarowych, przedmiot ochrony, strefa ochrony konserwatorskiej, sformułowanie zakresu ochrony zawarte w decyzjach lub w przywołanych dokumentacjach historycznych, materiały graficzne dołączone do decyzji (oryginalne i „interpretacyjne”) oraz korekty decyzji przeprowadzone w wyniku postępowań administracyjnych prowadzonych przez Generalnego Konserwatora Zabytków i wojewódzkich konserwatorów zabytków. Analiza zebranych informacji pozwoliła wyłonić te zabytki obszarowe, dla których do określenia przedmiotu ochrony, jego granic i zakresu ochrony zachodzi konieczność opracowania dodatkowych studiów historyczno-konserwatorskich.

Drugi etap polegał na lustracji w terenie zabytkowych obszarów wskazanych w decyzjach (o ile decyzje je określały) pod kątem oceny, czy przedmiot ochrony posiada rozpoznawalne

¹¹ Materiałem wyjściowym do weryfikacji był wyciąg z bazy danych rejestru zabytków nieruchomych prowadzonej w Dziale Ewidencji i Rejestru Zabytków NID, zaklasyfikowany jako „urbanistyka” według stanu na 2014 r., który był przedmiotem badań Zespołu ds. Wpisów Obszarowych.

granice w terenie i czy wiarygodny jest przekaz historyczny zawarty np. w układzie urbanistycznym. Dokonywano także oceny stanu zachowania wartości w poszczególnych grupach typologicznych obszarów:

- wartości historycznych – w zakresie stopnia zachowania nieprzekształconej autentycznej substancji, funkcji wewnątrz urbanistycznych/ruralistycznych i charakteru historycznej koncepcji przestrzennej,
- wartości artystycznych – w zakresie stopnia zachowania charakteru i zasad kompozycji z uwzględnieniem współczesnego zagospodarowania i zabudowy, np. po zniszczeniach wojennych, charakteru i typu rozplanowania historycznego, cech stylistycznych zabudowy i walorów krajobrazowych,
- wartości naukowych – w zakresie stopnia zachowania reprezentatywności obszaru dla regionu, epoki, stylu, a także miejsca związanego z wydarzeniami historycznymi.

Ocenie poddano również stan zachowania wszystkich elementów kompozycyjnych: elementów historycznego rozplanowania, tj. rysunku planu z okresu lokacji (sieć ulic, placów, dróg oraz parcelacji), historycznej zabudowy, jej autentycznej substancji i formy, usytuowanej według określonych zasad kompozycyjnych, tworzących wewnątrz urbanistyczne/ruralistyczne, komponowanej zieleni itp., oraz ekspozycji zabytkowego obszaru, tj. istniejących panoram, dominant, akcentów kompozycyjno-architektonicznych i krajobrazowych.

Planowane jest przeniesienie wszystkich danych z wypełnionych ankiet weryfikacyjnych zabytków obszarowych do aplikacji stworzonej przez NID w geoprzestrzennej bazie danych, z możliwością ich udostępnienia wojewódzkim konserwatorom zabytków w celu zapoznania się i zainicjowania ewentualnych korekt decyzji posiadających wady formalnoprawne. Korekta ta mogłaby polegać np. na wskazaniu do skreślenia z rejestru zabytków części obszaru, który utracił wartości (proponycja takiego obszaru określona w ankiecie weryfikacyjnej w formie graficznej), i doprecyzowaniu granic zabytku pozostającego w tym rejestrze.

Dane dotyczące zabytków archeologicznych (księga rejestru C) przedstawione w raporcie, zebrane zostały w trakcie weryfikacji zabytków archeologicznych prowadzonej w latach 2009–2017. Weryfikację przeprowadzili pracownicy NID z oddziałów terenowych oraz dawnego Działu Archeologii (po reorganizacji struktury NID: Zespołu ds. Zabytków Archeologicznych, Zespołu ds. Ekspertyz i Analiz Zabytków Archeologicznych oraz Zespołu ds. Standardów Badań i Ochrony Dziedzictwa), a także wykonawcy zewnętrzni z instytucji badawczych i muzealnych, archeologicznych firm prywatnych oraz archeolodzy prowadzący samodzielną działalność. Weryfikacja początkowo objęła wyłącznie wpisy do 2010 r., a jej koniec przewidziany był na 2012 r. Jednak w związku z nierównomiernym rozpoczęciem i prowadzeniem prac w poszczególnych województwach – termin weryfikacji uległ wydłużeniu. Wydłużenie terminu prowadzenia prac pozwoliło jednocześnie na powiększenie zbioru weryfikowanych zabytków do wszystkich wpisów wykonanych do kwietnia 2016 r.

Weryfikacja wykonana została według jednolitego kwestionariusza, a pozyskane dane oraz uwagi zebrano w zestandaryzowanych ankietach weryfikacyjnych. Mimo to nie dało się uniknąć wielu trudności opisowych, wynikających zarówno z różnorodnych zmiennych, jak i subiektywnej oceny poszczególnych osób wykonujących weryfikację. Niemniej jednak dostar-

czone dane – dzięki częściom opisowym ankiet weryfikacyjnych zawierających uzasadnienie przedstawianych ocen – pozwalają na dokonywanie analiz stanu zachowania zabytków zarówno dla poszczególnych powiatów, jak i całego województwa. Dane z ankiet zostały przeniesione do aplikacji stworzonej na potrzeby osadzenia ich w środowisku geoprzestrzennej bazy danych oraz dalszych analiz.

Proces weryfikacji dla każdego zabytku składał się z dwóch części: gabinetowej oraz terenowej. Etap gabinetowy polegał na kwerendzie obejmującej analizę zapisów zawartych w decyzjach odnoszących się do zabytków archeologicznych, informacji zawartych w dokumentacji ewidencyjnej i badań archeologicznych, teczkach konserwatorskich zabytków przechowywanych w wojewódzkich urzędach ochrony zabytków, literaturze naukowej, dostępnych materiałach kartograficznych współczesnych i archiwalnych, zdjęciach lotniczych, satelitarnych oraz danych lotniczego skaningu laserowego (ALS – Airborne Laser Scanning) z projektu Informatycznego Systemu Osłony Kraju. Punktem wyjściowym były dane zawarte w krajowym rejestrze zabytków, ewidencji zabytków oraz bazy wykorzystujące środowisko systemu informacji przestrzennej (GIS – Geographic Information System), stworzone na ich podstawie.

W wyniku prac gabinetowych rozpoznane zostały kwestie dotyczące poprawności i kompletności poszczególnych decyzji i orzeczeń o uznaniu za zabytek, a także przedmiotu i granic ochrony oraz lokalizacji, powierzchni, formy własności i aktualnej przynależności administracyjnej zabytku. Na tym etapie stwierdzano istnienie załączników formalnych i nieformalnych do decyzji, a także potencjalną niezgodność między danymi zawartymi w decyzji i dokumentacji ewidencyjnej, archiwaliach, literaturze oraz dostępnych materiałach kartograficznych. W prowadzonej analizie uwzględniano istniejącą dokumentację administracyjną i konserwatorską (w tym mapy sytuacyjno-wysokościowe, modele 3D oraz fotografie lotnicze). Ważnym aspektem było również prześledzenie historii zabytku, historii badań na nim, w tym ustalenie stopnia przebadania stanowiska i odniesienie wyników tych badań do potrzeby zmiany przedmiotu i granic ochrony, a także uzyskanie danych o powiązaniu z innym zabytkiem (np. w obrębie skupisk osadniczych) i informacji o innych formach ochrony. Na podstawie analizy zebranych informacji wskazano również na ewentualną potrzebę aktualizacji danych administracyjnych.

Etap terenowy polegał na wizytacji miejsc wskazanych w decyzjach i ich otoczenia, a w przypadku błędnego określenia lokalizacji w sentencjach lub w załącznikach graficznych decyzji – także odnalezieniu miejsc rzeczywistego położenia zabytku. Tym samym w terenie oceniano poprawność merytoryczną zakresu ochrony: zgodność lokalizacji z decyzją i możliwość jej ustalenia, a także właściwe oznaczenie granic ochrony i potrzebę ich skorygowania. Dokonywano również oceny stanu zachowania zabytku, uwzględniając kwestie sposobu użytkowania terenu, zachowania formy terenowej i wartości krajobrazu kulturowego, częściowego lub całkowitego zniszczenia zabytku, występowania na powierzchni zabytków ruchomych i reliktywów obiektów nieruchomych widocznych na powierzchni, a także wskazywano występujące zagrożenia, jak rozorywanie, gospodarka leśna, działanie sił natury, inwestycje, wydobywanie kruszyw czy rabunek. Na tej podstawie w ankiecie zamieszczano uwagi dotyczące potrzeby działań konserwatorskich, oznakowania zabytku, zabezpieczenia i uzupełnienia ubytków w rzeźbie stanowiska, odstonięcia jej przez oddrzewienie lub odkrzewienie oraz sugerowa-

nej zmiany użytkowania terenu, niezbędnych badań ratowniczych czy propozycji objęcia go innymi formami ochrony, jak utworzenie parku kulturowego bądź uznanie za Pomnik Historii. W efekcie określana była zasadność wpisu w podziale na określone kategorie, ze szczególnym uwzględnieniem wpisów bardzo cennych, faktu częściowej utraty wartości zabytkowej, wpisów od początku wątpliwych oraz zabytków, które najprawdopodobniej utraciły posiadane wartości zabytkowe.

Weryfikacja pozwoliła na aktualizację danych krajowego rejestru zabytków oraz baz danych NID, a wyniki weryfikacji, poza wykorzystaniem w Raporcie, zostaną również przekazane odpowiednim wojewódzkim urzędom ochrony zabytków, jako podstawa do podejmowania czynności konserwatorskich. Jednocześnie nie zawsze była możliwość wykonywania weryfikacji terenowej o sprzyjającej porze roku i pogodzie, co odbijało się na możliwości ustalenia granic stanowisk archeologicznych, szczególnie na podstawie zasięgu występowania na powierzchni zabytków ruchomych. Wówczas w ankietach niezbędne było wskazanie potrzeby dodatkowej weryfikacji oraz wykonanie dokumentacji i ponownej weryfikacji w innym, sprzyjającym terminie.

Na podstawie danych weryfikacyjnych wydzielono grupy zabytków pod względem stanu zachowania:

- zabytki zachowane w dobrym stanie (stanowiska archeologiczne zasadnie wpisane do rejestru zabytków i niepodlegające znaczącym zagrożeniom, zachowane prawdopodobnie w całości oraz niewymagające zabiegów konserwatorskich),
- zabytki zagrożone (stanowiska archeologiczne, które zachowały wartości zabytkowe uzasadniające ich pozostawienie w rejestrze, jednak zagrożone częściową utratą wartości lub/oraz wymagające podjęcia zabiegów konserwatorskich, zabezpieczających bądź ratowniczych, także zabytki o częściowo utraconych wartościach, jednak w całości wpis pozostał zasadny nawet pomimo częściowych strat wartości zabytkowych),
- zabytki o utraconych wartościach i obiekty niezasadnie wpisane do rejestru (istniejące zabytki, które w wyniku częściowego zniszczenia najprawdopodobniej utraciły wartości zabytkowe w zakresie uzasadniającym pozostawienie w rejestrze zabytków, przez co wpis stał się niezasadny, lub obiekty, które nigdy nie posiadały wartości zabytkowych uzasadniających wpisanie do rejestru zabytków),
- zabytki nieistniejące (stanowiska archeologiczne, które najprawdopodobniej utraciły wartości zabytkowe i zostały w całości zniszczone, chociaż pierwotnie ich wpisanie do rejestru zabytków było zasadne),
- oraz jako odrębna grupa: obiekty, których nie można było poddać weryfikacji z różnych przyczyn niezależnych od weryfikujących (np. brak dostępu do zabytku) i nie udało się w sposób pewny potwierdzić istnienia zabytku w terenie, a co do których brak było wystarczających danych pozwalających określić zasadność wpisu (np. wyników wcześniej przeprowadzonych badań archeologicznych).

Na terenie województwa łódzkiego weryfikację rejestru zabytków nieruchomych prowadzono od kwietnia 2009 do listopada 2013 r. W pracach brało udział 7 pracowników oddziału terenowego oraz 4 stażystów. Na podstawie weryfikacji sporządzono 24 opisy zasobu zabytk-

kowego powiatów, a także 237 kwestionariuszy obiektów zakwalifikowanych do grup weryfikacyjnych oraz 229 proponowanych do wpisu.

Według stanu bazy rejestru zabytków nieruchomych NID (stan na wrzesień 2008 r.) na terenie województwa znajdowały się 2423 obiekty wpisane do rejestru. Podczas prac stwierdzono 46 obiektów wpisanych do rejestru zabytków, a dotychczas niefigurujących w bazie NID. Uzupełniono również bazę NID o 6 kopii decyzji wpisujących do rejestru zabytków.

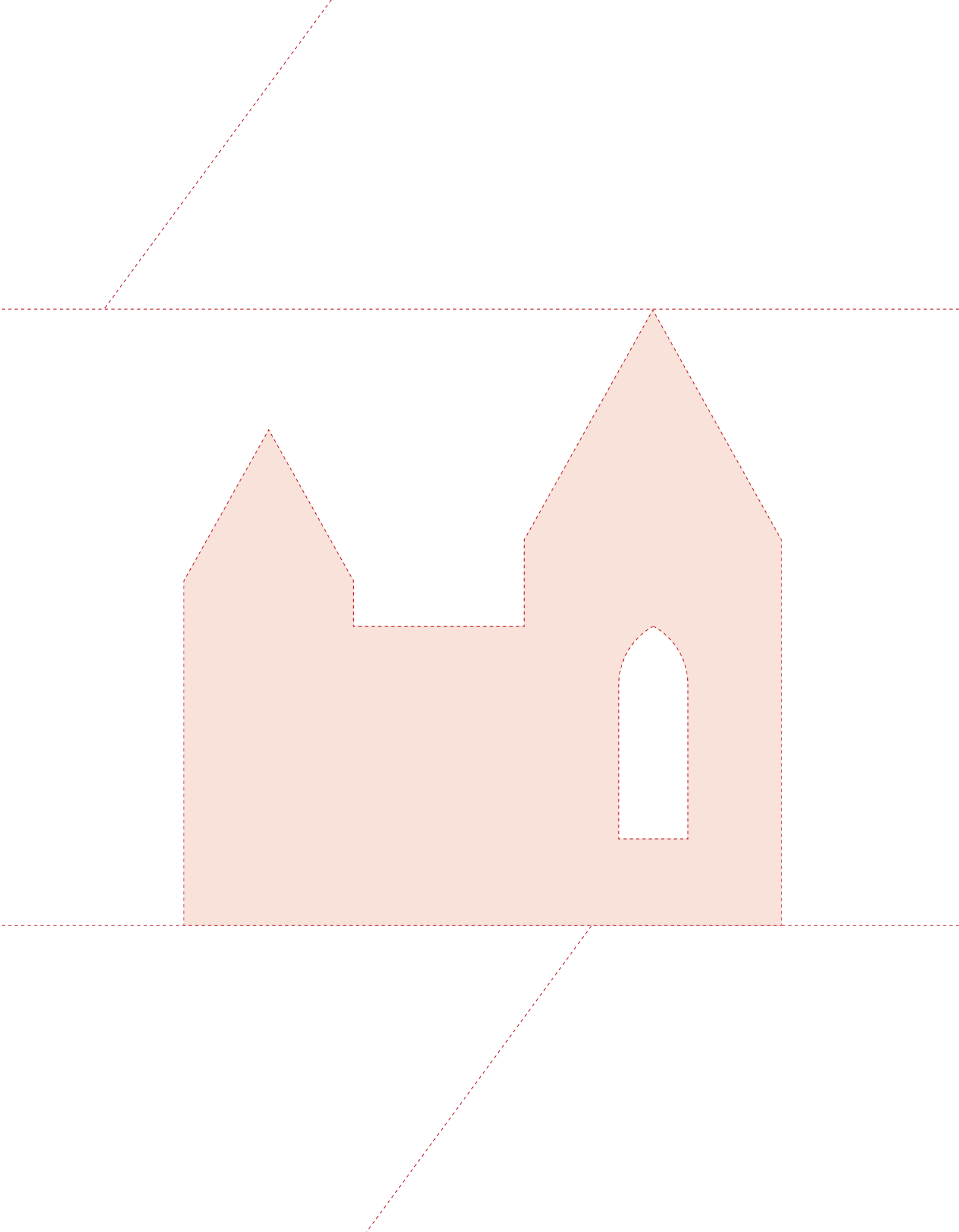
W terenie lustracji poddano łącznie 2652 obiekty, w tym 2423 obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz 229 obiektów proponowanych do wpisu. Zlustrowano wszystkie obiekty wpisane do rejestru zabytków.

Do grup weryfikacyjnych zaliczono łącznie 237 obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Stwierdzono, że nie istnieją 63 obiekty, do skansenów przeniesiono 2 obiekty, translokowano w inne miejsce 5 obiektów, wartości zabytkowe utraciło 10 obiektów, są zagrożone, ale nie utraciły wartości zabytkowych 143 obiekty. Nie zidentyfikowano w terenie 14 obiektów. Ponadto podczas weryfikacji stwierdzono 229 obiektów kwalifikujących się do wpisu do rejestru zabytków, a dotychczas w nim niefigurujących, oraz nie stwierdzono obiektów kwalifikujących się jako uzupełnienie dotychczas istniejących wpisów.

W trakcie prac weryfikacyjnych stwierdzono 8 obiektów skreślonych z rejestru zabytków nieruchomych, a figurujących w bazie rejestru NID (stan na wrzesień 2008 r.).

**PREZENTACJA ZASOBU
ZABYTEKÓW WPISANYCH
DO REJESTRU**

III. PREZENTACJA ZASOBU ZABYTEKÓW WPISANYCH DO REJESTRU

1.

TŁO HISTORYCZNO-KULTUROWE

Województwo łódzkie jest przykładem silnego wpływu uwarunkowań historycznych na obraz zasobu zabytkowego. Jest to skutek niejednorodności obszaru składającego się z szeregu odrębnych historycznie regionów, jak i struktury własności.

Województwo ze stolicą w Łodzi powstało po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. Obejmowało wschodnią część obecnego województwa wielkopolskiego z Kaliszem i Koninem oraz południową i centralną część łódzkiego. Istniało do II wojny światowej. Obecne województwo łódzkie jest efektem reformy z 1999 r. Obejmuje 21 powiatów i 3 miasta na prawach powiatu.

Znajduje się na obszarze określanym terminami „Polski środkowej” lub „centralnej”. Historycy określali tymi terminami rozległe terytorium, w skład którego obok dawnych ziem łęczyckiej i sieradzkiej wchodziły Opoczno, Wieluń, Kalisz, Łowicz i Rawa.

Trzon dzisiejszego województwa odpowiada zasięgowi późnośredniowiecznych i nowożytnych województw łęczyckiego i sieradzkiego, stanowiły one w XI–XII w. jedną jednostkę terytorialną – tzw. prowincję łęczycką. Prowincja ta podzielona była na szereg okręgów grodowych.

Okręgi grodowe z terenu dzisiejszego województwa po raz pierwszy wymienione zostały w tzw. falsyfikacie mogileńskim z datą 1065 r. (źródło datowane niejednoznacznie). W dokumencie tym znajduje się wykaz sum przekazywanych klasztorowi Benedyktynów mogileńskich przez większość grodów prowincji środkowopolskiej. Z zestawienia kwot przekazywanych z poszczególnych kasztelanii można wnosić o ich pozycje gospodarczej. Gród w Łęczycy (dający 10 grzywien) oraz Spicymierz i Rozprza (po 7) wyraźnie różnią się od grodów w Wolborzu (4) i Żarnowie (2,5). Znaczna rozpiętość skali obciążeń między stolicą prowincji Łęczycą a pogranicznym grodem w Żarnowie ilustruje nie tylko wielkość obszaru kasztelanii, ale i gęstość jej zasiedlenia. W wykazie tym pominięte zostały grody kasztelańskie w Skrzynnie i Sieradzu, o których wiemy, że w owym czasie na pewno istniały. W kolejnym wykazie grodów kasztelańskich płacących dziesięcinę polskiej metropolii kościelnej w Gnieźnie zestawionym w tzw. bulli z 1136 r., grody tworzące wówczas prowincję łęczycko-sieradzką – to Łęczycza, Małogoszcz, Rozprza, Sieradz, Skrzynno, Spicymierz, Wolbórz i Żarnów. Te trzy ostatnie okręgi, zwane kasztelaniami zapilickimi, w XIII w. na stałe weszły w skład prowincji sandomierskiej. Okręg

grodowy łowicki został przekazany w posiadanie metropolii gnieźnieńskiej. Ziemia rawska została odrębną dzielnicą księstw mazowieckich. Ziemia wieluńska – dawny okręg grodowy ze stolicą w Rudzie – wchodziła przemiennie w skład dzielnicy wielkopolskiej bądź śląskiej. Podział administracyjny na okręgi grodowe – kasztelanie przetrwał aż do schyłku okresu rozbięcia dzielnicowego.

Długi proces odbudowy Królestwa Polskiego rozpoczął zasiadający na tronie krakowskim od 1320 r. Władysław Łokietek, a kontynuowany był za panowania Kazimierza Wielkiego. W odbudowanej monarchii podział administracyjny oparty został m.in. na województwach i powiatach sądowych. Rozpoczęto wówczas akcję osadniczą połączoną z urbanizacją kraju. Województwo łęczyckie składało się z powiatów brzezińskiego, łęczyckiego i orłowskiego; województwo sieradzkie z powiatów piotrkowskiego, radomszczańskie, sieradzkiego i szadkowskiego. Na omawianym obszarze leży także powiat opoczyński województwa sandomierskiego. Ziemia wieluńska w monarchii Jagiellonów była suwerenną częścią województwa sieradzkiego; od końca XVIII w. stanowiła część Kaliskiego.

Po inkorporacji do Korony Polskiej ziemi rawskiej i ziemi gostynińskiej w 1462 r. po śmierci Władysława II i Siemowita IV oraz inkorporacji ziemi sochaczewskiej w 1476 r. utworzono województwo rawskie. Istniało do 1793 r., kiedy po II rozbiórce znalazło się w granicach Królestwa Prus.

Ziemie dzisiejszego województwa łódzkiego w średniowieczu znajdowały się w obrębie metropolii gnieźnieńskiej. Administracyjne podziały diecezji znane ze źródeł XII-wiecznych są wielostopniowe. Tworzą je archidiakonaty, dekanaty, prepozytury i parafie. Przyjmuje się, że archidiakonaty funkcjonować mogły już u schyłku XII w. Z tego czasu pochodzą – łęczycycki i rudzko-wieluński. W trakcie reformy archidiakonatu łęczyckiego wiązanej z arcybp. Jakubem Świnką wydzielono z niego archidiakonaty w Uniejowie i Kurzelowie. Z ich powstaniem wiąże się szybki wzrost rangi ich siedzib wyrażający się m.in. wczesnymi lokacjami miejskimi (Kurzelów, 1285; Uniejów, 1283–1285). Pierwsze poświadczenia ich funkcjonowania w dokumentach mają miejsce w 1301 i 1306 r. Oprócz własności monarszej i prywatnej na obszarze dzisiejszego województwa łódzkiego znajdowały się największe posiadłości arcybiskupów gnieźnieńskich, tzw. księstwo łowickie, klucz wieluński i spicymiersko-uniejowski.

Po II rozbiórce Polski w 1793 r. Łódź trafiła do zaboru pruskiego. W 1798 r., wskutek sekularyzacji dóbr kościelnych, stała się miastem rządowym. Od 1807 r. należała do Księstwa Warszawskiego, a od 1815 r. do Królestwa Polskiego.

W 1820 r. na podstawie dokumentu z 18 września, sygnowanego przez księcia namiestnika Józefa Zajączka, rząd Królestwa Polskiego włączył Łódź do grona osad przemysłowych w kalisko-mazowieckim okręgu przemysłowym i przeznaczył jej rolę ośrodka tkackiego i sukienniczego. Tak rozpoczął się rozwój łódzkiego okręgu przemysłowego.

Rosyjskie represje po stłumieniu powstania styczniowego w 1864 r. były dotkliwe, zdecydowano o zlikwidowaniu odrębności Królestwa Polskiego, zwanego odtąd Krajem Nadwiślańskim. Nie przywrócono bariery celnej między Królestwem a resztą Rosji. Oznaczało to, że z ziem polskich można było z powodzeniem eksportować towary do mniej rozwiniętych ziem imperium, a protekcyjna rosyjska taryfa celna z 1877 r. chroniła również polskie produkty

przed zagraniczną konkurencją. Od tego czasu aż do wybuchu I wojny światowej nastąpił największy rozwój Łodzi przemysłowej

Podstawowym etapem w kształtowaniu dziedzictwa kulturowego województwa był okres średniowiecza. W X–XIII w. ukształtowała się grodowa struktura administracyjna, z którą związane było powstanie pierwszych świątyń chrześcijańskich. W stolicy prowincji Tumie-Łęczycy powstał najstarszy klasztor, zwany abbaciosancti Marie, już w XI w. Od połowy XII w. w tym samym miejscu funkcjonuje archikolegiata, największy i najlepiej zachowany zabytek romański. Na przełomie XI i XII w. wzniesiono romański kościół w Inowłodzu. W tym czasie powstał także kościół romański pw. św. Małgorzaty na Górze św. Małgorzaty. Od przełomu XI i XII w. powstawały kolejne kościoły murowane w Rudzie, stolicy kasztelanii i archidiakonatu. W XII w., zapewne w drugiej połowie, powstał kamienny kościół romański w stolicy kasztelanii, w Żarnowie. W pozostałych stolicach okręgów grodowych funkcjonowały drewniane kościoły zwane grodowymi, np. w Spycymierzu. Pojawiały się realizacje budowlane zgromadzeń zakonnych – cystersów w Sulejowie-Podklasztorzu, norbertanek w Witowie, benedyktynów lubińskich w ich prepozyturze w Jeżowie. W Łowiczu powstał pierwszy murowany kościół arcybiskupów gnieźnieńskich.

Od XIII w., już w jego pierwszej połowie, powstawały kościoły i kaplice fundacji rycerskiej, najstarsze to drewniany kościół w Starym Mieście Łęczycy i pierwszy ceglany w Strońsku. Ten ostatni zapoczątkował rozwój wczesnego budownictwa ceglanego w ziemi sieradzkiej. Około połowy XIII w. z fundacji książęcej powstał klasztor dominikański i kaplica grodowa w formie ceglanej rotundy w Sieradzu. W podobnym czasie z fundacji rycerskiej wzniesiony został ceglany kościół w Buczku. U schyłku tego wieku wzniesiono także kamienny kościół w Krzyworzece.

Od XIV w. powstawały murowane kościoły kolegiackie w siedzibach archidiakonatów w Kurzelowie, Uniejowie i Wieluniu.

Rozkwit akcji budowlanej widoczny za panowania Kazimierza Wielkiego skutkowało powstaniem ufortyfikowanych miast, zamków i kościołów farnych w Inowłodzu, Łęczycy, Opocznie, Piotrkowie, Sieradzu i Wieluniu. Z fundacji tego władcy powstał wczesny zamek pograniczny w Bolesławcu. Arcybiskup gnieźnieński był fundatorem zamków w stolicach, kluczy uniejowskiego i łowickiego.

Od przełomu XIV i XV w. oraz w wiekach następnych powstawały pierwsze murowane siedziby rycersko-szlacheckie – to zamki w Lutomierniku, Majkovicach (Surdęga) i Oporowie oraz kamienica w Siemkovicach. W tym samym czasie rozwijało się budownictwo sakralne – powstawały murowane świątynie parafialne, m.in. Radomsku–Dobryszycach, Skierniewicach Szadku i Warcie.

W XVI i XVII w. nastąpił rozwój budownictwa świeckiego i sakralnego. W miastach powstawały pierwsze kamienice, murowane ratusze, kaplice i klasztory fundowane przez mieszczan. Powstawały liczne murowane siedziby szlacheckie, np. zamki w Besiekierach, Bykach, dwór wieżowy w Łopatkach, dwory obronne w Majkovicach, Pukarzowie i Wojsławicach. Przy wielu kościołach powstały kaplice grobowe na planie centralnym.

W wiekach tych wznoszono liczne kościoły drewniane. Najstarsze zachowane do dziś z przełomu XV i XVI w. w ziemi wieluńskiej w Grębieniu i Łaszewie oraz młodszy w Boguszycach w ziemi rawskiej posiadają późnogotyckie i renesansowe polichromie.

Z XVIII i XIX w. w zasobie zabytków najbardziej charakterystyczne są zespoły rezydencjonalne dworsko-parkowe właścicieli ziemskich. W tym czasie rozwijała się w regionie tzw. wiejska kolonizacja niemiecka pozostawiająca po sobie charakterystyczne zabudowania wsi, świątynie ewangelickie i cmentarze.

Epoka XIX-wiecznej rewolucji przemysłowej przyniosła liczne realizacje budowlane o różnych funkcjach – fabrycznych, mieszkalnych, administracyjnych, jak i w miejscowościach prywatnych, jak Aleksandrów, Konstantynów, Ozorków, Tomaszów i Zduńska Wola. Największe jednak w sekularyzowanym miasteczku biskupów kujawskich w Łodzi. W osadach przemysłowych uregulowano sieć drożną, hydrograficzną ze stawami w okresie wykorzystania napędu wodnego dla maszyn. Z okresu urbanizacji i uprzemysłowienia pochodzi infrastruktura komunikacyjna: drogi bite oraz sieć połączeń kolejowych z dworcami, parowozowniami i domkami dróżników.

Rozwój włókienniczej produkcji przemysłowej w Łodzi ilustrują nowoczesne połączenia kolejowe – budowa w 1865 r. linii kolejowej Fabryczno-Łódzkiej do Koluszek na trasie Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej. W 1902 r. uruchomiono Kolej Warszawsko-Kaliską, łączącą Łódź z Warszawą przez Łowicz na wschodzie oraz przez Sieradz z Kaliszem na zachodzie. Przedłużenie w 1906 r. linii z Kalisza do Ostrowa Wielkopolskiego dało Łodzi bezpośrednie połączenie z niemiecką siecią kolejową.

W okresie największego rozwoju aż do wybuchu I wojny Łódź była miastem wielokulturowym, zamieszkiwanym przez Polaków, Niemców, Żydów i Rosjan. Ślady aktywności tych narodowości zostały zachowane nie tylko w postaci zespołów fabrycznych i pałacowych rezydencji fabrykantów, ale również świątyń i cmentarzy czterech wyznań religijnych.

W 1918 r. w odbudowywanym państwie polskim Łódź była drugim co do wielkości ośrodkiem miejskim. Uzyskała rangę ośrodka administracji państwowej, stając się stolicą województwa. Łódzki magistrat wprowadził w 1919 r. powszechny obowiązek szkolny i sfinansował budowę sieci nowoczesnych szkół. W ramach inwestycji komunalnych powstało także szereg szpitali, bibliotek i muzeum miejskie. W 1930 r. dzięki wsparciu zarządu miasta powstało jedno z pierwszych w Europie muzeów sztuki współczesnej. W 1920 r. powołano diecezję łódzką, którą ostatecznie powiększono w 1925 r. Od tego czasu nastąpił wzrost liczby nowych świątyń katolickich. W okresie międzywojennym dominujący w architekturze miasta Łodzi historyzm był wypierany przez modernizm. W 1924 r. wybudowano linię kolejową w kierunku północnym, łącząc Łódź z Toruniem i Gdańskiem przez Zgierz, Łęczycę i Kutno. Dla połączenia wszystkich miejscowości aglomeracji łódzkiej zmodernizowano kolej miejską, tworząc sieć tramwajowych linii podmiejskich.

2.

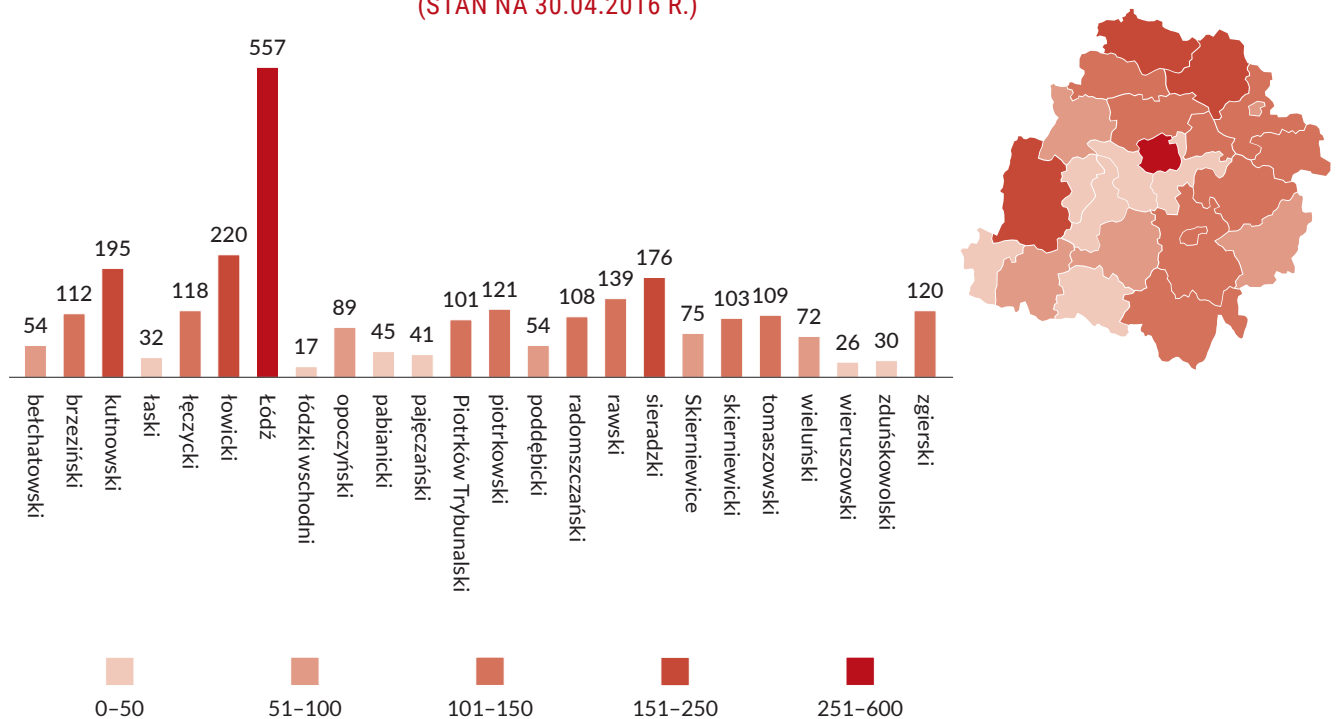
PREZENTACJA ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH NA TERENIE WOJEWÓDZTWA

W województwie łódzkim znajduje się 2714 obiektów wpisanych do rejestru zabytków, co stanowi 3,83% zabytków w Polsce. Powierzchnia województwa stanowi 5,83% powierzchni kraju, z czego wynika, że na obszarze województwa znajduje się stosunkowo mało obiektów chronionych wpisem do rejestru. Ocena powyższego stanu wydaje się dość skomplikowana i nieoczywista dla wyciągania jednoznacznych wniosków.

Na terenie województwa łódzkiego znajdują się 3 zespoły zabytkowe będące Pomnikami Historii (wielokulturowy krajobraz miasta przemysłowego Łodzi, opactwo Cystersów w Sulejowie Podklasztorzu i Bazylika Katedralna w Łowiczu). Jest to 5% wszystkich obiektów znajdujących się na liście Pomników Historii. Składają się na nie 134 zabytki, co stanowi 29% wszystkich obiektów. Ponadto do wyjątkowo cennych zespołów w skali kraju zaliczyć należy zespół drewnianych kościołów wieluńskich, zespół pałacowo-parkowy w Nieborowie i Arkadii, kościół parafialny w Boguszycach oraz kolegiatę w Tumie wraz z przestrzenią otaczającą związaną z rozwojem wczesnej państwowości Polski.

Obszar województwa jest niejednorodny pod względem nasycenia zabytków wpisanych do rejestru zabytków. Najliczniejsze ich zgrupowania wiążą się z dużymi ośrodkami miej-

OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH W PODZIALE TERYTORIALNYM (STAN NA 30.04.2016 R.)

**OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH W PODZIALE WG FUNKCJI PIERWOTNEJ
(STAN NA 30.04.2016 R.)**

Powiat	Urbanistyka	Sakralne	Obronne	Publiczne	Zamki	Rezydencjonalne	Zieleń	Folwarczne	Gospodarcze	Mieszkalne	Przemysłowe	Cmentarze	Inne	Razem
Bełchatowski	0	14	0	1	0	10	22	5	0	0	1	1	0	54
Brzeziński	2	17	0	1	0	7	10	5	0	47	2	18	3	112
Kutnowski	5	33	0	7	2	39	42	7	2	34	9	6	9	195
Łaski	0	12	0	1	1	7	2	0	0	6	2	0	1	32
Łęczycki	0	31	3	3	2	17	21	3	0	32	1	4	1	118
Łowicki	3	41	0	6	1	12	23	14	6	68	2	28	16	220
Łódź	6	28	0	77	0	12	35	6	72	186	75	5	55	557
Łódzki wschodni	0	4	0	0	0	5	5	0	1	2	0	0	0	17
Opoczyński	3	25	0	2	2	10	17	15	0	3	0	3	9	89
Pabianicki	0	12	0	1	0	6	8	1	0	9	7	1	0	45
Pajęczański	0	10	0	0	0	10	5	1	0	2	2	6	5	41
Piotrków Trybunalski	2	21	1	10	2	1	3	0	4	44	4	3	6	101
Piotrkowski	1	29	8	2	2	15	42	9	3	1	2	3	4	121
Poddębicki	0	24	0	1	1	9	10	4	1	0	2	2	0	54
Radomszczański	1	40	0	3	2	8	24	5	2	6	1	10	6	108
Rawski	2	32	0	6	1	19	28	7	0	21	1	19	3	139
Sieradzki	0	50	0	11	0	33	33	16	2	18	6	4	3	176
Skierniewice	1	7	0	14	0	2	1	6	2	29	7	5	1	75
Skierniewicki	1	27	0	0	0	13	20	8	0	3	0	28	3	103
Tomaszowski	0	29	0	7	1	9	24	0	1	20	3	6	9	109
Wieluński	0	40	3	1	1	8	5	4	1	2	5	0	2	72
Wieruszowski	1	14	0	0	1	5	3	1	0	0	0	1	0	26
Zduńskowolski	0	8	0	2	0	5	5	2	1	5	0	1	1	30
Zgierski	4	22	0	3	0	10	12	3	1	59	3	0	3	120
Województwo	32	570	15	159	19	272	400	122	99	597	135	154	140	2714
Polska (całość zasobu rejestru zabytków)	1076	12890	1105	4706	405	4847	7449	5332	2336	19626	2482	4802	3829	70885
Udział woj. w kraju (%)	2,97%	4,42%	1,36%	3,38%	4,69%	5,61%	5,37%	2,29%	4,24%	3,04%	5,44%	3,21%	3,66%	3,83%

skimi (Łódź – 557 obiektów). Rozpoznawalne jest mniejsze ich zagęszczenie w południowo-wschodnich powiatach województwa. Zróżnicowanie to nie wydaje się wynikać z odmienności uwarunkowań historycznych czy kulturowych, lecz z niejednorodności polityki konserwatorskiej w okresie ostatnich kilkudziesięciu lat, dotyczącej wpisywania obiektów do rejestru zabytków.

Zabytki na terenie województwa reprezentowane są przez obiekty podzielone według funkcji pierwotnej: urbanistyka (32 obiekty; 2,97% ogólnego zasobu grupy), obiekty sakralne (570; 4,42%), obronne (15; 1,36%), publiczne (159; 3,38%), zamki (19; 4,69%), obiekty rezydencjonalne (272; 5,61%), zieleń (400; 5,37%), obiekty folwarczne (122; 2,29%), gospodarcze (99; 4,24%), mieszkalne (597; 3,04%), przemysłowe (135; 5,44%), cmentarze (154; 3,66%), inne (140; 3,66%).

**OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH W PODZIALE WG CHRONOLOGII
Z WYŁĄCZENIEM UKŁADÓW URBANISTYCZNYCH (STAN NA 30.04.2016 R.)**

Powiat	Do poł. XIII w.	Poł. XIII–XV w.	XVI–XVIII w.	XIX w.	XX w.	Brak danych	Razem obiektów
Bełchatowski	1	0	22	26	3	2	54
Brzeziński	1	0	18	41	46	4	110
Kutnowski	0	6	26	113	36	9	190
Łaski	0	3	14	12	3	0	32
Łęczycki	3	9	17	76	10	3	118
Łowicki	0	9	96	79	28	5	217
Łódź	0	0	8	355	165	23	551
Łódzki wschodni	0	0	6	7	4	0	17
Opoczyński	1	4	42	36	2	1	86
Pabianicki	0	0	14	21	8	2	45
Pajęczański	1	3	13	20	2	2	41
Piotrków Trybunalski	0	7	33	47	9	3	99
Piotrkowski	11	5	35	51	10	8	120
Poddębicki	0	2	20	25	3	4	54
Radomszczański	0	6	45	45	7	4	107
Rawski	0	7	21	88	21	0	137
Sieradzki	1	9	60	76	20	10	176
Skierniewice	0	1	21	35	16	1	74
Skierniewicki	0	7	25	38	25	7	102
Tomaszowski	1	5	27	56	14	6	109
Wieluński	2	8	37	17	5	3	72
Wieruszowski	0	3	12	8	1	1	25
Zduńskowolski	1	2	2	20	4	1	30
Zgierski	0	0	19	87	7	3	116
Województwo	23	96	633	1379	449	102	2682
Polska (całość zasobu rejestru zabytków)	450	3950	16625	30812	13947	4025	69809
Udział woj. w kraju (%)	5,11%	2,43%	3,81%	4,48%	3,22%	2,53%	3,84%

Wyróżniająca się na tle kraju (5,61%) grupa obiektów rezydencjonalnych zdominowana jest przez dwory z powiatów kutnowskiego, sieradzkiego i rawskiego (33% rezydencji w województwie), obiekty przemysłowe (5,44%) przeważają w powiecie łódzkim (56% zasobu wojewódzkiego), grupa zieleni (5,37% zasobu) zdominowana została przez obiekty z powiatów piotrkowskiego, kutnowskiego, sieradzkiego i Łodzi (38% zasobu wojewódzkiego). Najstąbiej reprezentowane są zabytki obronne (1,36%), zapewne w wyniku centralnego położenia województwa.

Relatywnie liczne grupy obiektów rezydencjonalnych oraz zieleni (związane zazwyczaj współistnieniem dworu i parku) świadczą zapewne o dość znacznych obszarach należących do przeciętnie rozdrobnionej własności ziemskiej, a jednocześnie o funkcjonowaniu w Polsce centralnej dość dobrze prosperujących rodzin szlacheckich.

Szczególne zagęszczenie niektórych rodzajów zabytków wykazuje Łódź (77 obiektów publicznych, 72 obiekty gospodarcze, 186 obiektów mieszkalnych, 75 przemysłowych). Ze względu na charakter miasta przemysłowego oraz szczególnie dynamiczny jego rozwój na przełomie XIX i XX w., Łódź jest terenem wyróżniającym się na tle całego kraju jako szczególnie nasycony zabytkami związanymi z funkcjonującym tu w przeszłości przemysłem włókienniczym. Wszystkie wymienione grupy obiektów wraz z wpisami obszarowymi do rejestru zabytków tworzą krajobraz miasta przemysłowego.

Uwarunkowania zróżnicowania zasobu wpisanego do rejestru zabytków w poszczególnych powiatach są różnorodne. Wiązą się zapewne z niejednorodnością historyczną omawianego obszaru (związanego m.in. z wczesną państwowością, nowożytnymi podziałami administracyjnymi, zaborami i podziałami administracji diecezjalnej). Wynikają zapewne także z niejednorodności stosowanych kryteriów wpisywania zasobu dziedzictwa kulturowego do rejestru zabytków w poszczególnych, rozdrobnionych województwach. Zróżnicowanie to jest szczególnie czytelne przy porównaniu zasobów powiatów należących do dawnego województwa skierniewickiego i powiatów tworzących województwo sieradzkie.

Ze względu na czas powstania zasób dziedzictwa kulturowego województwa dzieli się następująco: obiekty powstałe do połowy XIII w. – 23 (5,11% w skali kraju), od połowy XIII do XV w. łącznie – 96 (2,43%), z XVI–XVIII w. – 633 (3,81%), XIX w. – 1379 (4,48%), XX w. – 449 (3,22%). Nie ustalono czasu powstania dla 102 obiektów (2,53%).

Najliczniej reprezentowane są obiekty powstałe w XIX w., jednak w skali kraju stanowią one poziom przeciętny, dwukrotnie skromniej reprezentowane są obiekty pochodzące z XVI–XVIII w., następnie z XX w., gotyckie i romańskie. Na tle kraju wyróżnia się liczba obiektów najstarszych (5,11%), co zapewne należy wiązać z aktualnym stanem badań obiektów tego okresu. Najślabiej (w skali kraju) jest reprezentowana grupa obiektów powstałych od połowy XIII do końca XV w. Stan ten wynika zapewne z braku na terenie województwa silnie rozwiniętego średniowiecznego ośrodka metropolitalnego. Ziemia łęczycko-sieradzka, zapewne w wyniku rozdzielenia ośrodków centralnych, nie wykształciła w średniowieczu miast porównywalnych skalą do stolic innych dzielnic (np. Wielkopolski i Małopolski). W rezultacie zasób budownictwa gotyckiego w województwie łódzkim odbiega od średniego poziomu w kraju.

Szczególne zagęszczenie obiektów powstałych do połowy XIII w. występuje na terenie powiatu piotrkowskiego. Obraz statystyczny wiąże się jednak z zespołem opactwa Cysterskiego w Sulejowie i w rzeczywistości powiat nie odbiega zasobem z tego okresu od pozostałych terenów województwa.

Zabytki powstałe pomiędzy połową XIII a końcem XV w. są zlokalizowane przede wszystkim na terenie rozwiniętych średniowiecznych ośrodków administracyjnych (łęczycki – 9, łowicki – 9, wieluński – 8, rawski – 7, Piotrków Trybunalski – 7).

Obiekty renesansowe, manierystyczne i barokowe występują szczególnie licznie w powiecie łowickim (96), co należy wiązać z Łowiczem jako dynamicznie rozwijającym się w tym czasie ośrodkiem administracji kościelnej.

Dziedzictwo XIX i XX w. zdominowane jest zabytkami wpisanymi do rejestru zabytków z obszaru Łodzi jako dynamicznie rozwijającego się w tym czasie miasta przemysłowego.

**OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH W PODZIALE WG MATERIAŁU/KONSTRUKCJI
(STAN NA 30.04.2016 R.)**

Powiat	Drewniane		Murowane		Ziemne	Glinobitka	Ruda darniowa	Betonowe	Metalowe	Brak danych	Razem
	wieńcowa/ inna	szkieletowe	cegłane	kamienne							
Bełchatowski	9	0	22	0	0	0	0	0	0	0	31
Brzeziński	13	0	69	0	0	0	0	0	0	0	82
Kutnowski	17	0	123	1	0	0	0	0	0	1	142
Łaski	6	0	23	0	0	0	0	0	0	1	30
Łęczycki	12	0	78	2	0	0	0	0	0	1	93
Łowicki	8	0	155	0	0	0	0	0	1	2	166
Łódź	13	0	486	0	0	0	0	0	0	12	511
Łódzki wschodni	2	1	9	0	0	0	0	0	0	0	12
Opoczyński	5	0	60	1	0	0	0	0	0	0	66
Pabianicki	10	0	25	0	0	0	0	0	0	1	36
Pajęczański	5	0	25	0	0	0	0	0	0	0	30
Piotrków Trybunalski	1	0	90	0	0	0	0	0	0	2	93
Piotrkowski	12	0	57	4	1	0	0	0	0	1	75
Poddębicki	11	0	29	1	0	0	0	0	0	1	42
Radomszczański	19	0	50	3	0	0	0	0	0	1	73
Rawski	10	0	80	0	0	0	0	0	0	0	90
Sieradzki	25	0	111	2	0	0	0	0	0	1	139
Skierniewice	0	0	67	0	0	0	0	1	0	0	68
Skierniewicki	12	0	42	0	0	0	0	0	0	0	54
Tomaszowski	16	0	49	11	0	0	0	0	2	1	79
Wieluński	24	0	43	0	0	0	0	0	0	0	67
Wieruszowski	7	0	14	0	0	0	0	0	0	0	21
Zduńskowolski	2	0	22	0	0	0	0	0	0	0	24
Zgierski	37	0	65	0	0	0	0	0	1	1	104
Województwo	276	1	1794	25	1	0	0	1	4	26	2128
Polska (całość zasobu rejestru zabytków)	5251	1041	47924	1805	185	11	5	305	180	851	57558
Udział woj. w kraju (%)	5,26%	0,10%	3,74%	1,39%	0,54%	0,00%	0,00%	0,33%	2,22%	3,06%	3,70%

Na terenie województwa łódzkiego wpisano do rejestru zabytków 277 obiektów o drewnianej konstrukcji ścian, w większości konstrukcji zrębowej i mieszanej sumikowo-łatkowej z wieńcową. Budownictwo szkieletowe jest reprezentowane incydentalnie. Zabytki drewniane o konstrukcji zrębowej i mieszanej sumikowo-łatkowej z wieńcową stanowią 5,26% całego zasobu, a więc przekraczają przeciętne nasycenie kraju tego rodzaju obiektami. Budownictwo ceglane reprezentują 1794 obiekty (3,74% zasobu krajowego). Budynki o ścianach kamiennych są reprezentowane nielicznie (25 obiektów) i stanowią zaledwie 1,39% zasobu krajowego. Obiekty o konstrukcji ziemnej, glinianej, z rudy darniowej, betonu, stali występują sporadycznie i ich udział w zasobie kraju waha się pomiędzy 0 a 2,22%.

Budownictwo drewniane – wieńcowe w większości reprezentują drewniane kościoły; mieszane sumikowo-łatkowe z konstrukcją wieńcową – domy mieszkalne; szkieletowe – dzwon-

nice i wiatraki. Jedynym przykładem obiektu wpisanego do rejestru zabytków o konstrukcji ryglowej jest królewski pałac podróżny Augusta III Sasa w Kutnie. Budownictwo murowane jest równomiernie reprezentowane na terenie całego województwa ze szczególnym wyróżnieniem zabytków Łodzi, powiatów kutnowskiego, łowickiego i sieradzkiego. Rozmieszczenie obiektów kamiennych wynika z dostępności materiału miejscowego – wapienia i piaskowca (powiaty opoczyński, piotrkowski, radomszczański, tomaszowski, wieluński). W pozostałych powiatach stosowano sporadycznie bloki granitowe pochodzące z obróbki materiału polodowcowego. Zastosowanie innych konstrukcji ścian występuje na terenie województwa sporadycznie.

Obszar województwa łódzkiego jest terenem historycznie i kulturowo niespójnym. Jego zasięg obejmuje część Mazowsza, ziemię łęczycko-sieradzką, część Wielkopolski, w okresie nowożytnym obejmował fragmenty kilku województw, w czasie zaborów znajdował się w zaborach rosyjskim i pruskim, powojenne zmiany podziałów administracyjnych kraju korygowały zasięg województwa. Ziemie te funkcjonowały w czytelnym powiązaniu z wpływami wielkopolskimi od zachodu, śląskimi od południowego zachodu, kujawskimi od północy, mazowieckimi od północy i północnego wschodu (część województwa należała do Mazowsza), małopolskimi od wschodu (ziemia sandomierska) i południowego wschodu. Wpływy te zachowały odzwierciedlenie w zasobie zachowanego dziedzictwa.

Na terenie województwa łódzkiego znajdują się 33 zabytki obszarowe wpisane do rejestru zabytków. Stanowi to 3,4% zasobu w skali kraju. W tym 5 zabytków obszarowych znajduje się w granicach jednego Pomnika Historii (Łódź – wielokulturowy krajobraz miasta przemysłowego). Ponadto jeden z obszarów obejmuje obiekt uznany za Pomnik Historii (Łowicz – Bazylika Katedralna).

Przynależność zabytków obszarowych, wpisanych do rejestru zabytków, do grup typologicznych przedstawia się następująco: 26 układów urbanistycznych, 4 zespoły zabudowy, 2 krajobrazy kulturowe oraz 1 układ ruralistyczny.

Największą liczbę zabytków obszarowych wpisanych do rejestru zabytków w województwie stanowią układy urbanistyczne. Jest to 26 obszarów znajdujących się w 15 miejscowościach. Poza jednym wyjątkiem (Wieruszów), obszary znajdują się w północnej, wschodniej i południowo-wschodniej części województwa. Stanowią one bardzo różnorodny przekrój obszarów miejskich oraz wiejskich (które utraciły prawa miejskie, ale zachowały urbanistyczny układ przestrzenny) zarówno pod względem okresu powstania (od średniowiecza do XX w.), jak i wielkości (od pojedynczych wnętrz urbanistycznych po całe założenia miejskie).

Zespoły zabudowy reprezentowane są przez 4 zabytki obszarowe, z których wszystkie znajdują się w Kutnie. Każdy z zespołów składa się z grupy od 3 do 5 budynków wzniesionych w XIX i XX w., które łączy sąsiedztwo lub położenie przy tej samej ulicy.

Dwa zabytków obszarowych to krajobrazy kulturowe. Są one położone na przeciwległych krańcach województwa i mają odmienny charakter. Jeden z nich obejmuje teren starej kopalni, ruiny zamku, dwór z parkiem oraz kościół (Bąkowa Góra). Drugi to układ przestrzenny miejscowości z pobliskimi zespołami cmentarzy i kościoła (Bolimów).

Jedynym układem ruralistycznym wpisanym do rejestru zabytków jest Złaków Borowy. Jest to wieś w powiecie łowickim z budynkami drewnianymi z XIX i XX w.

Najliczniejsza grupa zabytków obszarowych wpisanych do rejestru zabytków na terenie województwa pochodzi z XIX w. (16 obiektów). Przy czym 12 z nich to układy urbanistyczne, 3 – zespoły zabudowy oraz 1 – zespół ruralistyczny. Poza tym ostatnim, obszary te znajdują się w Łodzi i okolicach (Aleksandrów, Brzeziny, Zgierz) oraz w Kutnie. Zabytki obszarowe pochodzące ze średniowiecza stanowią grupę 10 obszarów, w których 8 to układy urbanistyczne, a 2 to krajobrazy kulturowe. Zabytków obszarowych pochodzących z czasów nowożytnych jest 4 i wszystkie to układy urbanistyczne, znajdujące się w Białaczowie, Białej Rawskiej i Kutnie.

Dwudziestowieczne zabytki obszarowe są reprezentowane przez 3 obszary, w tym 2 układy urbanistyczne i 1 zespół zabudowy, znajdujące się w Łodzi i Kutnie.

Prawie co czwarty zabytek obszarowy w województwie został objęty ochroną wraz z wyznaczonymi strefami ochrony. Jest ich 8, z czego 6 to układy urbanistyczne, a 2 – krajobrazy kulturowe. W niektórych przypadkach zabytkowy obszar jest w decyzji o wpisie do rejestru nazwany strefą ochrony konserwatorskiej. Przy 3 obszarach ochroną objęto jednocześnie warstwy archeologiczne. Stanowi to jedynie 9% wszystkich zabytków obszarowych wpisanych do rejestru.

Do 1959 r. wpisane zostały jedynie 4 zabytki obszarowe w województwie. Ponad 3/4 wszystkich decyzji o wpisie do rejestru obszarów zabytkowych zostało wydanych w latach 1960–1989. Pomijając decyzje, które dotyczyły obszarów już wcześniej wpisanych do rejestru zabytków, odpowiednio w latach 60. wpisano 5 nowych obszarów, w latach 70. – 12, a w 80. – 7. Po tym okresie do rejestru wpisano jedynie 4 zabytki obszarowe. Do chwili obecnej, w XXI w. tylko 1 zabytek obszarowy został wpisany do rejestru.

Trzy obszary posiadają więcej niż jedną decyzję o wpisie do rejestru. Dwa z nich to jednocześnie zabytki obszarowe najwcześniej wpisane do rejestru zabytków w województwie. Układ urbanistyczny Piotrkowa Trybunalskiego ma 3 decyzje. Najstarsza z nich jest z 1947 r., a dwie pozostałe są z lat 60. ubiegłego wieku. Układ urbanistyczny pl. Wolności w Łodzi ma również 3 decyzje. Najstarsza jest z 1951 r., a dwie kolejne z dwóch następnych dekad. Układ urbanistyczny Księżego Młyna w Łodzi ma 2 decyzje, z lat 70. i 90. ubiegłego wieku.

Wszystkie decyzje dotyczące krajobrazów kulturowych zostały wydane w latach 80. XX w. Wszystkie 4 zespoły zabudowy znajdujące się w Kutnie zostały wpisane do rejestru zabytków tego samego dnia w 1974 r. Jedyne układy ruralistyczne znajdujące się w rejestrze zabytków w województwie zostały wpisane w 1967 r.

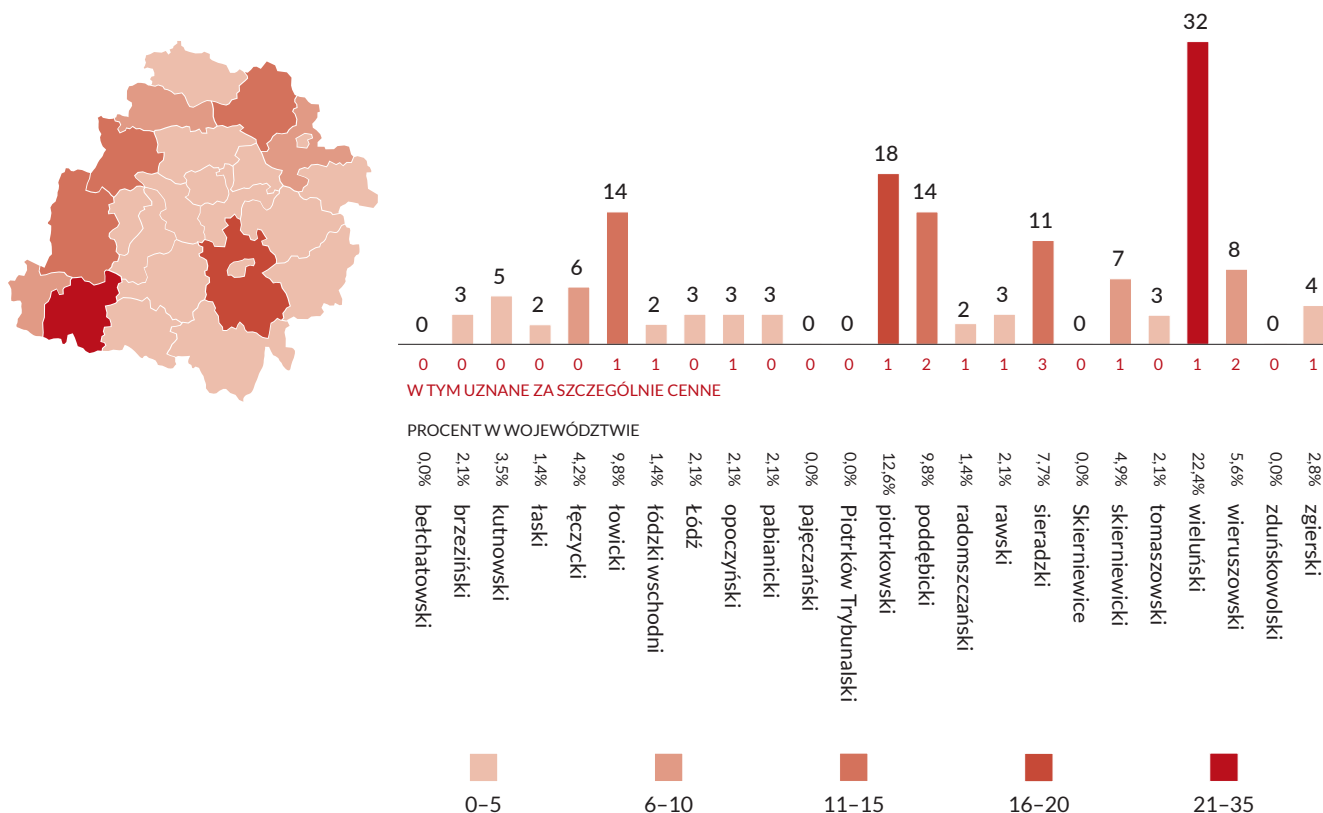
Opisując zabytki obszarowe w województwie łódzkim, należy zaznaczyć, że nie wszystkie wartościowe obszary zabytkowe są wpisane do rejestru. Przykładem jest miasto Łęczycza, które ze względu na zachowany układ przestrzenny oraz znaczenie dla historii regionu jest powszechnie uznawane za szczególnie cenny zabytek obszarowy, nie znajduje się jednak w rejestrze zabytków. Nie jest to przypadek odosobniony, podobna sytuacja dotyczy obszaru krajobrazu kulturowego między Tumem a Łęczyczą i obszaru krajobrazu kulturowego w Strońsku. Często o wpisie do rejestru w większym stopniu decydują działania administracyjne niż wartości zabytkowe obszaru. Dodatkowo, obecnie prawie zaniechano tworzenia nowych wpisów obszarowych z powodu szeregu trudności z tym związanych.

3.

PREZENTACJA ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH NA TERENIE WOJEWÓDZTWA

Obszar województwa łódzkiego jest wyjątkowo zróżnicowany pod względem rozmieszczenia archeologicznych zabytków rejestrowych. Na 24 powiaty województwa w 5 nie ma archeologicznych stanowisk rejestrowych. Do rejestru nie wpisano żadnego stanowiska archeologicznego w powiatach bełchatowskim, pączęczańskim, zduńskowolskim i miastach na prawach powiatu – Piotrków Trybunalski i Skierniewice. Najwięcej stanowisk rejestrowych znajduje się w powiecie wieluńskim (32), kolejno piotrkowskim (18), poddębickim i łowickim (po 14) oraz sieradzki (11). W pozostałych powiatach znajduje się od 2 stanowisk (w łódzkim wschodnim, łaskim i radomszczańskim) do 6 (w łęczyckim). Ilościowe zróżnicowanie wpisów rejestrowych ma kilka przyczyn, najważniejsze to sieć hydrograficzna, z którą powiązane są stanowiska archeologiczne. Powiaty o dużej liczbie stanowisk, np. poddębicki, sieradzki i wieluński, obejmują zlewisko rzeki Warty, piotrkowski – rzeki Pilicy, łowicki – rzeki Bzury.

LICZBA I PROCENT STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW W PODZIALE NA POSZCZEGÓLNE POWIATY, Z WYODRĘBNIENIEM UZNANYCH W TRAKCIE WERYFIKACJI ZA SZCZEGÓLNIENIE CENNE (STAN NA 30.04.2016 R.)

Dla liczby stanowisk średniowiecznych, szczególnie dla grodzisk, rozstrzygające są budowa państwa piastowskiego – prowincji łęczyckiej, a w młodszych fazach tego okresu – osadnictwo rycerskie. Obserwowalny jest również wpływ instytucji nie tylko konserwatorskich, ale także muzealnych zajmujących się ochroną zabytków na liczbę wpisów rejestrowych. Czytelną tendencją w budowie zbioru stanowisk chronionych wpisem do rejestru jest związek powstania niektórych instytucji z liczbą i rejonem wpisu. Liczba wpisów w powiecie wieluńskim wzrasta do 32 wraz z powstaniem i aktywnością badawczą Muzeum Ziemi Wieluńskiej od 1965 r. W skali wojewódzkiej wzrost liczby wpisów wiąże się z powstaniem Biura Dokumentacji Zabytków w Łodzi w 1969 r.

Na całkowitą liczbę 143 stanowisk wpisanych do rejestru aż 84 związane są z okresem średniowiecza, a tylko 59 z okresami pradziejowymi. Na terenie województwa łódzkiego dominującą grupą zabytków wpisanych do rejestru są obiekty posiadające własną formę terenową – grodziska (70 stanowisk), cmentarzyska kurhanowe i pojedyncze kurhany (9) i specyficzne (7 stanowisk z relikami architektury). Większość stanowisk zaliczonych do grupy grodzisk wymaga aktualizacji danych.

LICZBA I PROCENT STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW W POSZCZEGÓLNYCH POWIATACH W ODNIESIENIU DO MOŻLIWOŚCI ICH IDENTYFIKACJI W TERENIE (STAN NA 30.04.2016 R.)

Powiat	Miejsce wskazane w decyzji zidentyfikowane w terenie		Stanowisko zidentyfikowane w terenie		Stanowisko niezidentyfikowane w terenie		W tym niezidentyfikowane w terenie, ponieważ prawdopodobnie nie istnieje	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Brzeziński	4	2,37%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Kutnowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Łaski	1	0,59%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Łęczycki	23	13,61%	11	6,51%	5	2,96%	0	0,00%
Łowicki	3	1,77%	1	0,59%	0	0,00%	0	0,00%
Łódzki wschodni	23	13,61%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Łódź	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Opoczyński	5	2,96%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Pabianicki	5	2,96%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Piotrkowski	1	0,59%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Poddębicki	5	2,96%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Radomszczański	7	4,14%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Rawski	1	0,59%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Sieradzki	2	1,18%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Skiernewicki	9	5,33%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Tomaszowski	1	0,59%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Wieluński	1	0,59%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Wieruszowski	2	1,18%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Zgierski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Razem w województwie	152	89,94%	12	7,10%	5	2,96%	0	0%

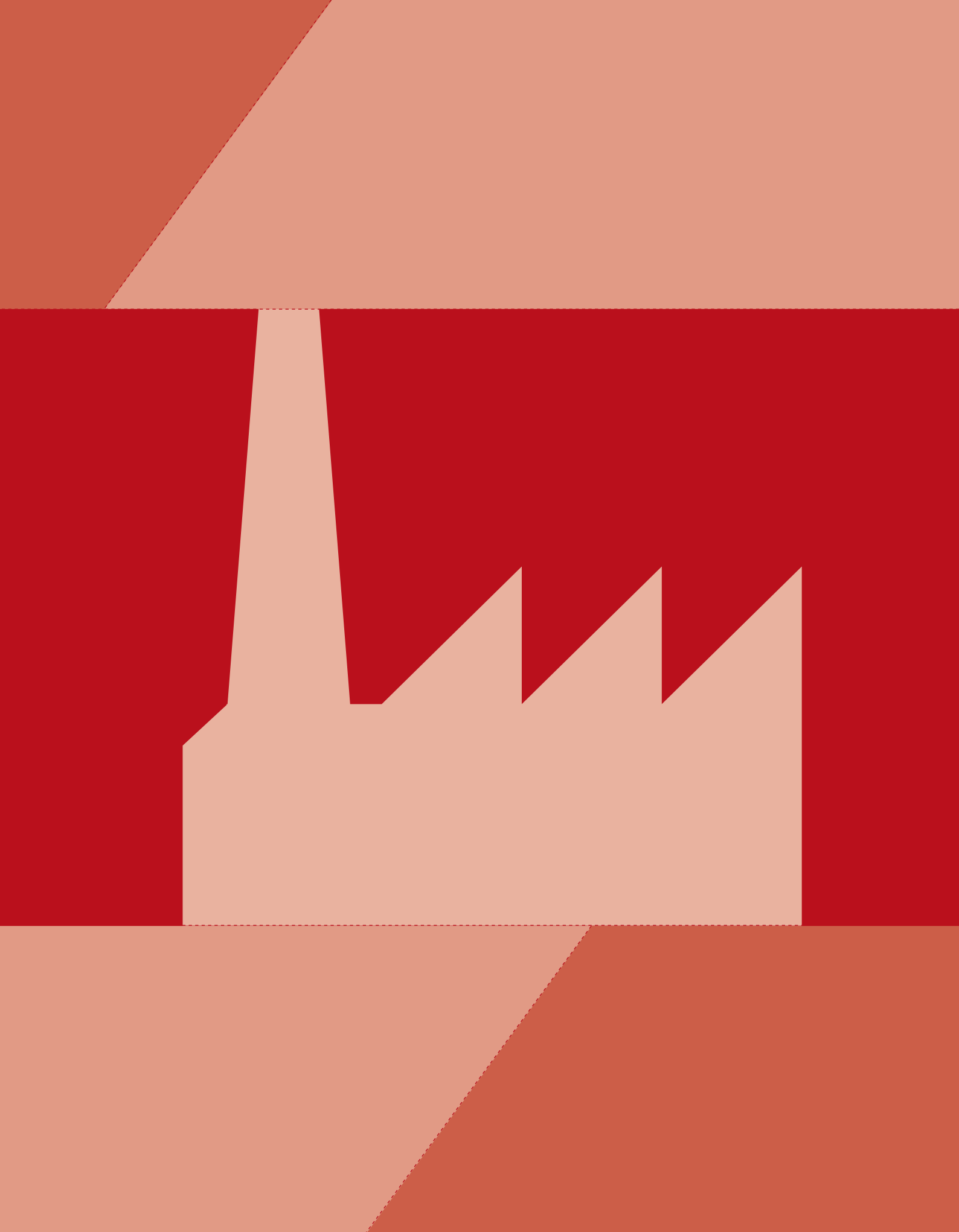
LICZBA I PROCENT STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW W POSZCZEGÓLNYCH POWIATACH W PODZIALE WEDŁUG FUNKCJI PIERWOTNEJ Z UWZGLĘDNIENIEM KONIECZNOŚCI JEJ AKTUALIZACJI (STAN NA 30.04.2017 R.)

Powiat	Funkcja																									
	obronna			obrzędowa							osadnicza/mieszkalna												sepulkralna grób			
	grodzisko	fortyfikacje	fortalicia	depozyt	kościół, świątynia, kaplica	zespół klasztorny, eremicki	krag kamienny	menhir	miejsce kultu, miejsce ofiarne	inne	dwór	folwark	jaskinia	jurydyka	miasto	obozowisko	osada, wieś	pałac	relikty architektury	schronisko skalne	ślad osadniczy	zamek	inne	kurhanowy	megakylon	megalit
Brzeziński	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Kutnowski	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Łaski	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Łęczycki	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Łowicki	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0
Łódzki wschodni	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Łódź	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Opoczyński	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Pabianicki	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Piotrkowski	5	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Podębicki	11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Radomszczański	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Rawski	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sieradzki	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Skierniewicki	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Tomaszowski	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Wieluński	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	2	7	0	0
Wieruszowski	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Zgierski	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Razem w województwie	70	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	15	0	7	0	0	0	2	7	0	0	
Procent w województwie	49	0,0	0,0	0,0	0,0	0,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,7	0,0	10,5	0,0	4,9	0,0	0,0	0,0	1,4	4,9	0,0	0,0	
Konieczność aktualizacji przedmiotu ochrony (liczba)	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	

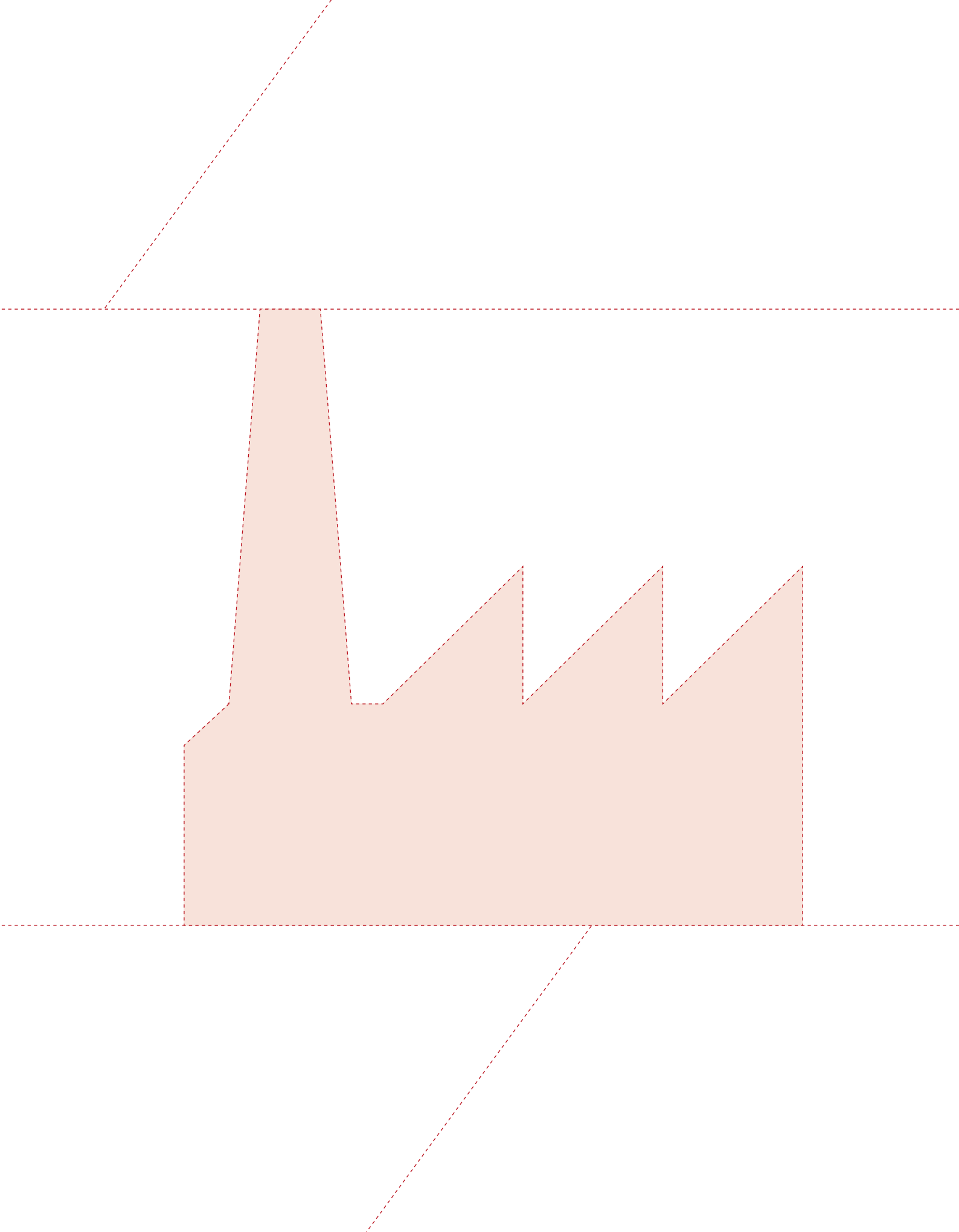
Funkcja																												Razem		
sepulkralna														gospodarcza												liczba	procent			
grób							cmentarzysko							infrastruktura	miejsce eksploatacji surowca	miejsce produkcji	inne	kompleks osadniczy	kopiec	pole bitwy	skarb	waty	inne	określenia dla stanowisk wielofazowych o różnej funkcji						
płaskie					inny	kurhanowe	megalityczne	płaskie																						
skrzynkowy	w obstawie kamiennej i/lub brukiem	z kamieniami nagrobnymi	jamowy	popielnicowy				groby skrzynkowe	groby w obstawach kamiennych i/lub brukami	z kamieniami nagrobnymi	groby jamowe	groby popielnicowe	inny																	
																									inny	inny	inny	inny		
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3		
1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2	
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	
0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	14	
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	18	
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	14	
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	
0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11	
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	7	
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	3	
0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	7	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	32	
0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8	
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	
1	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	16	9	0	0	0	0	0	2	1	0	0	0	0	1	5	143	
0,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	11,2	6,3	0,0	0,0	0,0	0,0	1,4	0,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,7	3,5	100	
0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	5	

**LICZBA I PROCENT STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW
W POSZCZEGÓLNYCH POWIATACH Z UWZGLĘDNIENIEM INFORMACJI OTRZYMANÝCH W TRAKCIE
WERYFIKACJI DOTYCZĄCYCH ZASADNOŚCI WPISU ORAZ LOKALIZACJI I GRANIC ZABYTKU PODANYCH
W DECYZJI (STAN NA 30.04.2016 R.)**

Powiat	Lokalizacja						Granice ochrony											
	zgodna z decyzją		niezgodna z decyzją (potrzeba poprawienia lokalizacji)		niemożliwa do ustalenia		Niezasadniony wpis w momencie jego powstania (zasadność wpisu wątpliwa)		oznaczone właściwie		nieokreślone		określone nieprecyzyjnie		określone, ale po-prawność obecnie niemożliwa do zweryfikowania		określone niepo-prawnie/ wymagają zmiany (rozszerzenia lub zawężenia)	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Brzeziński	3	3%	0	0%	0	0%	1	8%	1	3%	1	20%	0	0%	0	0%	0	0%
Kutnowski	5	5%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
Łaski	2	2%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
Łęczycki	5	5%	1	20%	0	0%	1	8%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
Łowicki	7	8%	0	0%	0	0%	0	0%	6	18%	0	0%	0	0%	7	21%	0	0%
Łódzki wschodni	2	2%	0	0%	0	0%	0	0%	1	3%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
Łódź	2	2%	0	0%	0	0%	1	8%	1	3%	1	20%	0	0%	0	0%	0	0%
Opoczyński	3	3%	1	20%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
Pabianicki	3	3%	0	0%	0	0%	1	8%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
Piotrkowski	8	9%	0	0%	2	34%	0	0%	7	21%	0	0%	1	25%	8	24%	0	0%
Poddębicki	11	12%	1	20%	1	17%	6	48%	2	6%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
Radomszczański	1	1%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	20%
Rawski	3	3%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	25%	0	0%	0	0%
Sieradzki	9	10%	0	0%	0	0%	0	0%	4	12%	2	40%	1	25%	1	3%	0	0%
Skierniewicki	6	7%	0	0%	1	17%	1	8%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
Tomaszowski	2	2%	0	0%	0	0%	0	0%	2	6%	0	0%	0	0%	1	3%	0	0%
Wieluński	11	12%	1	20%	2	34%	1	8%	6	18%	1	20%	1	25%	14	42%	3	60%
Wieruszowski	5	5%	1	20%	0	0%	0	0%	3	9%	0	0%	0	0%	2	6%	1	20%
Zgierski	4	4%	0	0%	0	0%	1	8%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
Razem w województwie	92	100%	5	100%	6	100%	13	100%	33	100%	5	100%	4	100%	33	100%	5	100%

**CHARAKTERYSTYKA
STANU ZACHOWANIA
ZASOBU ZABYTKÓW
NIERUCHOMYCH
WPISANYCH DO REJESTRU**

IV. CHARAKTERYSTYKA STANU ZACHOWANIA ZASOBU ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH WPISANYCH DO REJESTRU

1.

OPIS ZABYTEKÓW WOJEWÓDZTWA W ODNIESIENIU DO STANU ZACHOWANIA OBIEKTÓW

Na obszarze województwa łódzkiego spośród 2423 obiektów wpisanych do rejestru zabytków 2202 obiekty zachowane są w stanie niezagrażonym, stanowią one 90,28% zabytków rejestrowych województwa. Do grupy tej należą m.in. 3 obiekty uznane za Pomniki Historii. Spośród obiektów wpisanych do rejestru zabytków 143 to obiekty zagrożone (stanowią one 5,86% w skali województwa). Podczas weryfikacji stwierdzono też 10 zabytków, które utraciły wartości zabytkowe – stanowią one 0,41% w skali województwa. Ponadto wskazano grupę 63 obiektów nieistniejących (2,58% w skali województwa).

Jak wynika z powyższych zestawień, większość obiektów wpisanych do rejestru zabytków z terenu województwa łódzkiego jest zachowana w stanie niezagrażonym. Do grupy tej zaliczono obiekty, które zachowały wartości zabytkowe, są użytkowane, ich stan prawny nie budzi zastrzeżeń, a właściciel na bieżąco reaguje na potrzeby związane z utrzymaniem obiektu. Nie musi to oznaczać, że substancja zabytkowa tych obiektów jest w dobrym stanie technicznym i nie wymaga interwencji konserwatorskich. Z prac weryfikacyjnych wynika również, że jednym z głównych zagrożeń dla obiektów zabytkowych jest brak użytkowania.

Jednym z efektów weryfikacji rejestru zabytków jest wskazanie obiektów, które jedynie formalnie należą do rejestru zabytków – tych, które zostały przeniesione do muzeów oraz niezidentyfikowanych. Do pierwszej grupy zaliczono 5 obiektów, natomiast w terenie nie zidentyfikowano 14. Obiekty przeniesione to zabytki drewniane, translokowane przede wszystkim do skansenów znajdujących się na terenie województwa łódzkiego. Obiekty nie-

**OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW W WOJEWÓDZTWIE W PODZIALE WG STANU ZACHOWANIA
(OBJĘTE WERYFIKACJĄ W LATACH 2009–2015)**

Powiat	Niezaliczone do grup weryfikacyjnych		Zagrożone		Utrata wartości		Nieistniejące		Translokowane	Nieidentyfikowane	Przeniesione do muzeów	Razem
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	liczba	liczba	liczba
Betchatowski	43	79,63%	4	7,41%	2	3,70%	1	1,85%	0	4	0	54
Brzeziński	97	89,81%	6	5,56%	0	0,00%	3	2,78%	1	1	0	108
Kutnowski	156	89,14%	15	8,57%	0	0,00%	1	0,57%	0	3	0	175
Łaski	27	87,10%	1	3,23%	0	0,00%	3	9,68%	0	0	0	31
Łęczycki	100	86,21%	14	12,07%	0	0,00%	2	1,72%	0	0	0	116
Łowicki	185	85,65%	30	13,89%	0	0,00%	1	0,46%	0	0	0	216
Łódź	383	98,46%	3	0,77%	0	0,00%	2	0,51%	1	0	0	389
Łódzki wschodni	11	73,33%	3	20,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	1	0	15
Opoczyński	73	86,90%	0	0,00%	0	0,00%	10	11,90%	0	1	0	84
Pabianicki	41	95,35%	1	2,33%	0	0,00%	1	2,33%	0	0	0	43
Pajęczański	28	84,85%	2	6,06%	0	0,00%	3	9,09%	0	0	0	33
Piotrków Trybunalski	82	88,17%	9	9,68%	0	0,00%	1	1,08%	0	1	0	93
Piotrkowski	96	86,49%	2	1,80%	1	0,90%	11	9,91%	0	1	0	111
Poddębicki	48	90,57%	2	3,77%	2	3,77%	1	1,89%	0	0	0	53
Radomszczański	96	94,12%	1	0,98%	1	0,98%	3	2,94%	0	1	0	102
Rawski	129	94,16%	6	4,38%	1	0,73%	0	0,00%	0	0	1	137
Sieradzki	159	91,91%	4	2,31%	1	0,58%	9	5,20%	0	0	0	173
Skieniewice	64	86,49%	8	10,81%	0	0,00%	1	1,35%	0	1	0	74
Skieniewicki	84	88,42%	10	10,53%	1	1,05%	0	0,00%	0	0	0	95
Tomaszowski	93	92,08%	1	0,99%	0	0,00%	5	4,95%	1	0	1	101
Wieluński	62	88,57%	6	8,57%	0	0,00%	2	2,86%	0	0	0	70
Wieruszowski	24	96,00%	1	4,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0	0	25
Zduńskowolski	26	92,86%	2	7,14%	0	0,00%	0	0,00%	0	0	0	28
Zgierski	95	84,07%	12	10,62%	1	0,88%	3	2,65%	2	0	0	113
Województwo	2202	90,28%	143	5,86%	10	0,41%	63	2,58%	5	14	2	2439

zidentyfikowane prawdopodobnie nie istnieją. Brak możliwości ich identyfikacji wynika z nieprecyzyjnych decyzji o wpisie do rejestru zabytków (w przypadku parków i cmentarzy brak mapy, w innych przypadkach brak konkretnego adresu). Przypisanie ich do konkretnej grupy zabytków możliwe będzie po przeprowadzeniu postępowania administracyjnego.

Spośród wpisanych do rejestru zabytków niezagrożonych na terenie województwa najliczniej reprezentowane są obiekty sakralne, których jest 528. Niewiele mniejszą grupę stanowią obiekty mieszkalne (493 budynki). W grupie obiektów zagrożonych najliczniej reprezentowane są rezydencje (34). Obiekty, które utraciły wartość zabytkową, to przede wszystkim budynki folwarczne. Podczas weryfikacji stwierdzono również, że w rejestrze zabytków figurują nadal obiekty już nieistniejące. Wśród nich najliczniejszą grupę stanowią zabudowania rezydencjonalne.

**LICZBA I UDZIAŁ PROCENTOWY (W ODNIESIENIU DO ZASOBU DANEGO RODZAJU WŁASNOŚCI W WOJEWÓDZTWIE)
ZABYTKÓW W GRUPIE OBIEKTÓW NIEZALICZONYCH DO GRUP WERYFIKACYJNYCH ORAZ W GRUPACH ZAGROŻEŃ
W PODZIALE WG RODZAJU WŁASNOŚCI**

Rodzaj własności	Niezaliczone do grup weryfikacyjnych		Zagrożone		Utrata wartości		Nieistniejące		Razem obiektów
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba
Państwowe	162	91,01%	14	7,87%	1	0,56%	0	0,00%	177
Samorządowe	428	91,06%	31	6,60%	1	0,21%	4	0,85%	464
Kościółów i związków wyznaniowych	678	97,41%	10	1,44%	2	0,29%	2	0,29%	692
Prywatne	584	87,43%	62	9,28%	3	0,45%	18	2,69%	667
Mieszane	78	82,11%	13	13,68%	2	2,11%	2	2,11%	95
Inne	130	91,55%	10	7,04%	0	0,00%	2	1,41%	142
Brak danych	142	74,74%	3	1,58%	1	0,53%	35	18,42%	181

O stanie zachowanie obiektów wpisanych do rejestru zabytków decyduje przede wszystkim ciągłość użytkowania. Stąd niewątpliwie tak liczna reprezentacja obiektów sakralnych wśród zachowanych w dobrym stanie. Na terenie województwa obiekty te nieprzerwanie, najczęściej od momentu powstania, mają jednego właściciela i są użytkowane w pierwotnym celu. Brak użytkowania, wynikający z trudności zagospodarowania dużych kubaturowo obiektów, jest częstą przyczyną, dla której obiekty rezydencjonalne i folwarczne są zagrożone albo wręcz znikają z obszaru województwa.

W grupie obiektów niezagrożonych najwięcej, bo 1078, wzniesiono w XIX w. Znaczącą grupą są również obiekty wzniesione w XVI–XVIII w. Jest ich 579. W grupie obiektów zagrożonych, tych z XIX w. jest 98. Obiekty, które utraciły wartość zabytkową, to przeważnie również te wzniesione w XIX w. – 5 obiektów. Podczas weryfikacji stwierdzono, że także w grupie obiektów nieistniejących większość stanowią powstałe w XIX w.

Najliczniejszą grupą zabytków wpisanych do rejestru w województwie łódzkim są obiekty powstałe w XIX w. Stąd w każdej z grup wyróżnionych w zależności od stanu zachowania obiekty z tego czasu reprezentowane są najliczniej. Należy jednocześnie podkreślić, że spośród 21 rejestrowych obiektów powstałych do XIII w. wszystkie zachowane są w stanie niezagrożonym.

Spośród wpisanych do rejestru zabytków niezagrożonych na terenie województwa najliczniej reprezentowane są obiekty murowane, ceglane (1452 obiekty; 91,55% wszystkich obiektów murowanych wpisanych do rejestru w województwie). W grupie obiektów zagrożonych najliczniej reprezentowane są również obiekty ceglane (92; 5,80%). Zagrożonych jest również 16 budynków drewnianych (5,86%). Budynków, które utraciły wartość zabytkową, jest 5, z czego 1 drewniany i 4 ceglane. Wśród budynków nieistniejących największą grupę stanowią 32 obiekty ceglane (2,02%). Znaczącą jest również grupa obiektów drewnianych (29; 10,62%). Nielicznie reprezentowane zabytki ziemne, betonowe i metalowe zachowały się w stanie niezagrożonym.

Na terenie województwa zróżnicowanie materiałowe obiektów wpisanych do rejestru zabytków jest niewielkie. Zasadniczo występują w rejestrze budynki ceglane oraz drewnia-

ne. Jest również grupa 24 wpisanych do rejestru obiektów kamiennych, z których 1 nie istnieje, a pozostałe zachowane są w dobrym stanie – są to przeważnie obiekty z grupy najstarszych zabytków z terenu województwa.

Z rejestru zabytków w okresie weryfikacji w latach 2009–2015 skreślono 16 obiektów. Spośród nich 6 to obiekty nieistniejące, 3 obiekty przeniesione do skansenów, 3 zagrożone, 1, który utracił wartości zabytkowe, oraz 3 obiekty należące do grupy zachowanych w stanie niezagrażonym.

Na podstawie zestawień wyników weryfikacji można stwierdzić, że najliczniejszą grupę zabytków rejestrowych zachowanych w stanie niezagrażonym stanowią obiekty należące do kościołów i związków wyznaniowych (678 obiektów; co stanowi 97,41% obiektów tego rodzaju własności wpisanych do rejestru zabytków z terenu województwa łódzkiego). Najmniej w dobrym stanie wpisanych jest obiektów o własności mieszanej (78; 82,11%). Najwięcej obiektów zagrożonych znajduje się w rękach prywatnych (62; 9,28%). Najmniejszą grupę wśród zagrożonych stanowią obiekty będące własnością kościołów i związków wyznaniowe (10; 1,44%). Wśród tych, które utraciły wartość, oraz nieistniejących najliczniejsze grupy stanowią obiekty prywatne, natomiast najmniej liczną obiekty państwowe.

Znacząca liczba obiektów niezagrażonych należących do kościołów i związków wyznaniowych pokrywa się z informacją o dobrym stanie obiektów sakralnych na terenie województwa i ma te same przyczyny. Natomiast liczba obiektów zagrożonych należących do właścicieli prywatnych świadczy między innymi o tym, że koszty rewitalizacji obiektów zabytkowych często przekraczają możliwości osób prywatnych. Ważnym czynnikiem negatywnie wpływającym na stan zachowania obiektów jest ich nieuregulowany/skomplikowany stan własnościowy.

Podczas weryfikacji rejestru stwierdzono, że najliczniejszą grupę zabytków rejestrowych użytkowanych w sposób niekolidujący z ich pierwotnym przeznaczeniem stanowią obiekty należące do kościołów i związków wyznaniowych (584 zabytki, co stanowi 83,91% obiektów tego rodzaju własności z terenu województwa łódzkiego). Najwięcej obiektów użytkowanych w sposób kolidujący z ich pierwotnym przeznaczeniem jest wśród zabytków prywatnych (3; 0,45%). Również najwięcej obiektów znajdujących się w rękach prywatnych należy do grupy zabytków nieużytkowanych (125; 18,71%).

Najliczniejszą grupę zabytków rejestrowych użytkowanych w sposób niekolidujący z ich pierwotnym przeznaczeniem stanowią obiekty sakralne (470, co stanowi 86,88% obiektów tego typu z terenu województwa łódzkiego). Najwięcej obiektów użytkowanych w sposób kolidujący z ich pierwotnym przeznaczeniem jest wśród budynków folwarcznych (2; 1,67%). Do grupy nieużytkowanych należą przede wszystkim zabytki zieleni (74; 18,93%).

Użytkowane obiekty sakralne na terenie województwa łódzkiego najczęściej od momentu powstania wykorzystywane są nieprzerwanie zgodnie z pierwotnym przeznaczeniem (bądź w sposób z nim niekolidujący – dotyczy to przede wszystkim synagog oraz obiektów prawosławnych i protestanckich użytkowanych obecnie przez Kościół katolicki). Użytkowanie kolidujące z pierwotnym przeznaczeniem obiektów folwarcznych jest efektem zmiany własności i przeznaczenia zespołów folwarcznych. Przejmujący je po Państwowym Gospo-

LICZBA OBIEKTÓW W PODZIALE WG SPOSOBU UŻYTKOWANIA I RODZAJU WŁASNOŚCI ORAZ UDZIAŁ PROCENTOWY W ZASOBIE DANEGO RODZAJU WŁASNOŚCI W WOJEWÓDZTWIE (OBJĘTYCH WERYFIKACJĄ W LATACH 2009–2015)

Rodzaj własności	Użytkowane/niekolidujący		Użytkowane/kolidujący		Nieużytkowane	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Państwowe	124	69,66%	0	0,00%	23	12,92%
Samorządowe	321	68,30%	1	0,21%	41	8,72%
Kościółów i związków wyznaniowych	584	83,91%	0	0,00%	39	5,60%
Prywatne	465	69,61%	3	0,45%	125	18,71%
Mieszane	57	60,00%	0	0,00%	29	30,53%
Inne	58	40,85%	0	0,00%	23	16,20%
Brak danych	50	26,32%	0	0,00%	27	14,21%
Razem	1659	68,02%	4	0,16%	307	12,59%

LICZBA OBIEKTÓW W PODZIALE WG SPOSOBU UŻYTKOWANIA I FUNKCJI HISTORYCZNEJ ORAZ UDZIAŁ PROCENTOWY W ZASOBIE ZABYTKÓW DANEGO RODZAJU (FUNKCJI PIERWOTNEJ) W WOJEWÓDZTWIE (OBJĘTYCH WERYFIKACJĄ W LATACH 2009–2015)

Funkcja pierwotna	Użytkowane/niekolidujący		Użytkowane/kolidujący		Nieużytkowane	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Sakralne	470	86,88%	0	0,00%	19	3,51%
Obronne	8	53,33%	0	0,00%	5	33,33%
Zamki	10	52,63%	0	0,00%	5	26,32%
Użyteczności publicznej	69	48,59%	0	0,00%	15	10,56%
Rezydencjonalne	166	61,71%	0	0,00%	63	23,42%
Zieleń	263	67,26%	1	0,26%	74	18,93%
Folwarczne	76	63,33%	2	1,67%	23	19,17%
Gospodarcze	28	43,08%	0	0,00%	7	10,77%
Mieszkalne	391	71,48%	0	0,00%	29	5,30%
Przemysłowe	20	24,39%	0	0,00%	27	32,93%
Cmentarze	102	71,33%	0	0,00%	25	17,48%
Inne	56	53,33%	1	0,95%	15	14,29%
Razem	1659	68,02%	4	0,16%	307	12,59%

darstwach Rolnych nowi właściciele, często niezwiązani z produkcją rolną, w niewielkim stopniu są skłonni prowadzić adaptację i konserwację okazałych obiektów folwarcznych. Dużo mniej atrakcyjne są też parki, w których nie ma już dworu do adaptacji. Stosunkowo spore koszty ich rewaloryzacji powodują, że inwestorzy chętniej tworzą nowe siedliska niż adaptują podworskie.

Zabytki wskazane jako użytkowane w sposób kolidujący z ich pierwotnym przeznaczeniem to synagoga w Inowłodzu, w której mieści się obecnie sklep, parki w Mikołajewicach i Woli Pękoszewskiej – rozparcelowane i podzielone między nowych właścicieli, a także dawna oranżeria w zespole dworskim w Opocznie, pełniąca funkcje mieszkalne.

Szczególnie ważnym problemem jest zły stan zachowania cmentarzy należących do społeczności niewystępujących już na terenie województwa tak licznie jak do czasu II wojny

światowej – żydowskich, protestanckich i prawosławnych. Brak nadzoru, użytkowania i systematycznej pielęgnacji są głównymi przyczynami ich niszczenia. I choć działki, na których się znajdują, mają swojego właściciela – najczęściej jest to gmina – to same cmentarze pozbawione są regularnej opieki. Problem dotyczy przede wszystkim północno-wschodnich powiatów: brzezińskiego, łowickiego, radomszczańskiego, rawskiego i skierniewickiego.

2.

ANALIZA STANU ZACHOWANIA ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH WPISANYCH DO REJESTRU, TENDENCJE I KIERUNKI ZMIAN STANU ZACHOWANIA ZASOBU

A. OBIEKTY O RÓŻNYM STANIE ZACHOWANIA, NIEZALICZONE DO GRUP WYODRĘBNIONYCH Z ZASOBU W TRAKCIE PROWADZONEJ WERYFIKACJI REJESTRU ZABYTEKÓW W LATACH 2009-2015

Spośród wszystkich zweryfikowanych obiektów wpisanych do rejestru zabytków na terenie województwa łódzkiego znajdują się 2202 obiekty, których stan zachowania określa się jako dobry lub zróżnicowany, ale niekwalifikujący się do ujęcia w grupach weryfikacyjnych. Wartość procentową tych obiektów w skali województwa szacuje się na 90,28%. Odrębną grupę stanowią obiekty, które zostały zaklasyfikowane jako wyjątkowo cenne. O ich unikalności stanowią ponadregionalne oraz unikatowe wartości artystyczne, historyczne i naukowe. Trzy z nich umieszczono na liście Pomników Historii. Bazylika Katedralna (dawna Kolegiata Prymasowska) pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Łowiczu i zespół opactwa Cystersów w Sulejowie znalazły się w tej prestiżowej grupie w 2012 r. W 2015 r. wpisano wielokulturowy krajobraz miasta przemysłowego Łodzi, łączący kilka obszarów z terenów miasta. Na terenie województwa do 2017 r. nie było obiektów umieszczonych na Liście światowego dziedzictwa UNESCO.

Obszar województwa jest zróżnicowany pod względem rozmieszczenia zabytków zachowanych w dobrym lub zróżnicowanym stanie, ale niekwalifikujących się do ujęcia w grupach weryfikacyjnych. Zarówno stan liczbowy poszczególnych grup zabytków, jak i ujęcie procentowe przedstawia się w zróżnicowany sposób w poszczególnych powiatach.

Na terenie województwa znajdują się 44 miasta, w tym 3 na prawach powiatu. W Łodzi najliczniej reprezentowaną grupą są budynki mieszkalne – 145 obiektów, z których 97,97% znajduje się w dobrym stanie. Podobnie wygląda sytuacja w Piotrkowie Trybunalskim – 36 obiek-

tów, spośród których w 90,00% stan określono jako niebudzący obaw. W Skierniewicach do grupy budynków o charakterze mieszkalnym zakwalifikowano 27 zabytków, z których 93,10% zachowanych jest w dobrym stanie.

Poza opisanymi wyżej terenami miejskimi, które charakteryzuje występowanie określonych grup zabytków, na wyróżnienie zasługuje powiat piotrkowski z 8 obiektami obronnymi zachowanymi w 100% w dobrym stanie, oraz powiaty łowicki, opoczyński i piotrkowski, w których znajdują się po 2 zamki, wszystkie zachowane w dobrym stanie. W grupie obiektów przemysłowych przoduje Łódź z 30 zabytkami zachowanymi w dobrym stanie w 100%. Wyodrębnione zostały także cmentarze. Tutaj największą liczbę odnotowano w powiatach łowickim (26) i skierniewickim (25). Ich stan zachowania określono jako zadowalający.

Podstawowymi przyczynami zróżnicowania liczby zabytków zakwalifikowanych do poszczególnych grup weryfikacyjnych są w przypadku budynków mieszkalnych wielkości miast-powiatów oraz terenów poszczególnych powiatów. W większych jednostkach administracyjnych zachowało się więcej obiektów. W przypadku budynków sakralnych, obronnych, zamków i cmentarzy w grę wchodzi zarówno wielkość poszczególnych obszarów, jak i czas lokowania miast, ponieważ w najstarszych miastach zachowało się ich najwięcej. Za przykład może posłużyć powiat piotrkowski wraz z miastem na prawach powiatu Piotrkowem Trybunalskim. Przetrwało tu łącznie 30 obiektów sakralnych i 9 obronnych. Charakterystycznym terenem jest też Łódź i jej okolice bogate w architekturę przemysłową. Szczególnie na terenie miasta widać stan nasycenia zarówno kompleksami przemysłowymi, jak i pojedynczymi budynkami. Odnotowano 30 obiektów, których stan zachowania określono w 100% jako niezagrożony.

Najliczniejszą grupę obiektów, których stan nie budzi zastrzeżeń, stanowią budowle o charakterze sakralnym. Stan taki wynika najprawdopodobniej z faktu ich zagospodarowania i użytkowania w sposób ciągły. Obiekty z tej grupy bardzo często wpisywane były do rejestru ze względu na odległy czas powstania i charakterystyczne cechy dowodzące wybitnych wartości historycznych, naukowych i artystycznych. Dla takich obiektów z reguły łatwiej jest pozyskiwać środki na ich konserwację. Na terenie województwa znajduje się ich 528, z których w dobrym stanie jest 97,60%. Najliczniej reprezentowany jest tu powiat sieradzki (48 obiektów), po nim łowicki (41), a następnie wieluński (39). Warto podkreślić, że stan wszystkich powyższych obiektów oceniono na dobry.

Z 493 obiektów mieszkalnych w dobrym stanie trwa 90,13%. Najwięcej jest ich na terenie Łodzi, gdzie przyzwoity stan zachowania zaobserwowano u 97,97% przypadków. Drugi co do ich liczebności jest powiat łowicki z 57 zabytkami, wśród których 85,07% znajduje się w dobrym stanie.

Podobnie procentowo wygląda stan założeń przestrzennych nazwanych dla potrzeb opracowania zielenią – 91,30% z 357 terenów zachowało się w dobrym stanie. Tereny zielone dobrze zachowane najliczniej reprezentowane są w powiecie piotrkowskim – 100% na 42 przykłady. W powiecie kutnowskim występuje ich 36 – dobrze zachowanych w 90,00%, a w powiecie sieradzkim odnotowano 31 obiektów, z których 93,94% cieszy dobrym stanem zachowania. Ciągłe użytkowanie także wpływa na ich często dobry stan zachowania, podobnie jak w przypadku stale zamieszkanym budynków mieszkalnych. Tereny zielone w obrębie miast

**OBIEKTY NIE ZALICZONE DO GRUP WERYFIKACYJNYCH W PODZIALE WG FUNKCJI PIERWOTNEJ I POWIATÓW
(OBJĘTE WERYFIKACJĄ W LATACH 2009–2015)**

Powiat	Sakralne		Obronne		Użyteczności publicznej		Zamki		Rezydencjonalne		Zieleń	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Bełchatowski	14	100,00%	0	0,00%	1	100,00%	0	0,00%	5	50,00%	18	81,82%
Brzeziński	16	100,00%	0	0,00%	1	100,00%	0	0,00%	7	100,00%	10	100,00%
Kutnowski	32	96,97%	0	0,00%	6	85,71%	1	50,00%	31	81,58%	36	90,00%
Łaski	10	90,91%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	6	85,71%	2	100,00%
Łęczycki	29	93,55%	3	100,00%	3	100,00%	2	100,00%	12	70,59%	16	76,19%
Łowicki	41	100,00%	0	0,00%	5	83,33%	0	0,00%	10	83,33%	13	56,52%
Łódź	26	96,30%	0	0,00%	61	100,00%	0	0,00%	11	100,00%	30	100,00%
Łódzki wschodni	3	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	4	80,00%	4	80,00%
Opoczyński	24	100,00%	0	0,00%	2	100,00%	2	100,00%	5	50,00%	17	100,00%
Pabianicki	11	100,00%	0	0,00%	1	100,00%	0	0,00%	5	83,33%	8	100,00%
Pajęczański	8	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	6	66,67%	5	100,00%
Piotrków Trybunalski	17	89,47%	1	100,00%	9	90,00%	2	100,00%	1	100,00%	3	100,00%
Piotrkowski	23	95,83%	8	100,00%	0	0,00%	2	100,00%	8	53,33%	42	100,00%
Poddębicki	22	95,65%	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	7	77,78%	9	90,00%
Radomszczański	36	97,30%	0	0,00%	3	100,00%	1	50,00%	8	100,00%	21	95,45%
Rawski	32	100,00%	0	0,00%	5	83,33%	1	100,00%	18	94,74%	26	92,86%
Sieradzki	48	100,00%	0	0,00%	11	100,00%	0	0,00%	27	81,82%	31	93,94%
Skierniewice	6	85,71%	0	0,00%	11	78,57%	0	0,00%	2	100,00%	1	100,00%
Skierniewicki	22	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	12	92,31%	18	90,00%
Tomaszowski	26	92,86%	0	0,00%	5	83,33%	1	100,00%	8	88,89%	24	100,00%
Wieluński	39	100,00%	3	100,00%	1	100,00%	1	100,00%	5	62,50%	4	80,00%
Wieruszowski	14	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	4	80,00%	3	100,00%
Zduńskowolski	8	100,00%	0	0,00%	2	100,00%	0	0,00%	4	80,00%	4	80,00%
Zgierski	21	100,00%	0	0,00%	3	100,00%	0	0,00%	7	70,00%	12	100,00%
Województwo	528	97,60%	15	100,00%	130	91,55%	15	78,95%	213	79,18%	357	91,30%

i powiatów są miejscami rekreacji i wypoczynku mieszkańców, a dbanie o te obszary jest często priorytetem w działaniu władz samorządowych.

Nieco gorzej sytuacja przedstawia się w przypadku budownictwa rezydencjonalnego, gdzie na 213 obiektów 79,18% znajduje się w dobrym stanie. Ich właściciele (są to często osoby prywatne) z reguły przerastają problemy finansowe związane ze specjalistycznymi pracami konserwatorskimi i budowlanymi.

Obiekty rezydencjonalne w największej liczbie występują w powiecie kutnowskim (31 zabytków, z których 81,58% charakteryzuje dobry stan zachowania), następnie w sieradzkim (27; 81,82%) i rawskim (18; 94,74%).

Na terenie województwa znajduje się 2439 obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych. Podczas weryfikacji w 2202 z nich stwierdzono stan zachowania niebudzący obaw o zachowanie zabytkowej struktury. W grupie tej pochodzących z XIX w. odnotowano najwięcej – 1225. Podczas prac weryfikacyjnych 1078 obiektów określono jako zachowane

Folwarczne		Gospodarcze		Mieszkalne		Przemysłowe		Cmentarze		Inne		Razem w powiecie	
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
4	80,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	0	0,00%	43	79,63%
5	100,00%	0	0,00%	38	82,61%	2	100,00%	16	88,89%	2	66,67%	97	89,81%
5	71,43%	2	100,00%	31	93,94%	1	50,00%	6	100,00%	5	100,00%	156	89,14%
0	0,00%	0	0,00%	6	100,00%	2	100,00%	0	0,00%	1	100,00%	27	87,10%
0	0,00%	0	0,00%	31	96,88%	1	100,00%	2	100,00%	1	100,00%	100	86,21%
13	92,86%	3	50,00%	57	85,07%	2	100,00%	26	92,86%	15	93,75%	185	85,65%
6	100,00%	38	100,00%	145	97,97%	30	100,00%	4	100,00%	32	94,12%	383	98,46%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	11	73,33%
10	71,43%	0	0,00%	2	66,67%	0	0,00%	2	66,67%	9	100,00%	73	86,90%
0	0,00%	0	0,00%	9	100,00%	6	100,00%	1	100,00%	0	0,00%	41	95,35%
1	100,00%	0	0,00%	1	100,00%	0	0,00%	4	100,00%	3	100,00%	28	84,85%
0	0,00%	3	75,00%	36	90,00%	3	75,00%	3	100,00%	4	66,67%	82	88,17%
5	55,56%	3	100,00%	0	0,00%	2	100,00%	1	100,00%	2	100,00%	96	86,49%
4	100,00%	1	100,00%	0	0,00%	2	100,00%	2	100,00%	0	0,00%	48	90,57%
4	80,00%	2	100,00%	5	83,33%	0	0,00%	10	100,00%	6	100,00%	96	94,12%
6	85,71%	0	0,00%	20	95,24%	1	100,00%	17	89,47%	3	100,00%	129	94,16%
12	75,00%	2	100,00%	16	94,12%	5	83,33%	4	100,00%	3	100,00%	159	91,91%
6	100,00%	2	100,00%	27	93,10%	4	57,14%	4	80,00%	1	100,00%	64	86,49%
3	37,50%	0	0,00%	2	66,67%	0	0,00%	25	92,59%	2	100,00%	84	88,42%
0	0,00%	1	100,00%	15	83,33%	2	66,67%	4	100,00%	7	100,00%	93	92,08%
3	100,00%	1	100,00%	1	50,00%	2	40,00%	0	0,00%	2	100,00%	62	88,57%
1	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	0	0,00%	24	96,00%
2	100,00%	1	100,00%	5	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	26	92,86%
2	66,67%	1	100,00%	46	77,97%	2	66,67%	0	0,00%	1	100,00%	95	84,07%
92	76,67%	60	92,31%	493	90,13%	67	81,71%	133	93,01%	99	94,29%	2202	90,28%

w dobrym stanie (88,00% ogólnego stanu). 623 obiekty powstały w XVI–XVIII w., z czego 579 w dobrym stanie (92,94% w skali województwa). 386 zabytków wybudowano w XX w., w tej grupie 356 cieszy się dobrym stanem zachowania (92,23% wszystkich obiektów zakwalifikowanych do tej grupy). 94 obiekty powstały pomiędzy połową XIII a XV w., spośród nich 89 zabytków (94,68%) znajduje się w stanie niebudzącym zastrzeżeń. W 90 przypadkach brakuje danych do określenia wieku zabytków. W tej grupie do dobrze zachowanych zakwalifikowano 79 obiektów (87,78% na terenie województwa). Najmniej (21) odnotowano obiektów najstarszych, powstałych do połowy XIII w. Ich kondycja nie budzi obaw. Najwięcej (11) odnotowano w powiecie piotrkowskim. Wszystkie te obiekty zachowane są w dobrym stanie.

W grupie obiektów powstałych od połowy XIII do XV w. najliczniej (9 budynków) reprezentowany jest powiat sieradzki (100%). Również 100% stanowi 8 zabytków w powiecie wieluńskim. Także 8 obiektów z tej grupy zweryfikowano w powiecie łowickim. Tu w 88,89% z nich stwierdzono dobry stan zachowania.

**OBIEKTY NIEZALICZONE DO GRUP WERYFIKACYJNYCH W PODZIALE WG CHRONOLOGII I POWIATÓW
(OBJĘTE WERYFIKACJĄ W LATACH 2009–2015)**

Powiat	Do poł. XIII w.		Poł. XIII–XV w.		XVI–XVIII w.		XIX w.		XX w.		Brak danych		Razem obiektów
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	
Bełchatowski	1	100,00%	0	0,00%	19	86,36%	20	76,92%	2	66,67%	1	50,00%	43
Brzeziński	1	100,00%	0	0,00%	17	94,44%	34	82,93%	41	93,18%	4	100,00%	97
Kutnowski	0	0,00%	5	83,33%	25	96,15%	95	87,96%	24	88,89%	7	87,50%	156
Łaski	0	0,00%	3	100,00%	12	85,71%	9	81,82%	3	100,00%	0	0,00%	27
Łęczycki	2	100,00%	7	77,78%	16	100,00%	63	82,89%	9	90,00%	3	100,00%	100
Łowicki	0	0,00%	8	88,89%	88	91,67%	62	79,49%	22	78,57%	5	100,00%	185
Łódź	0	0,00%	0	0,00%	8	100,00%	234	98,32%	124	98,41%	17	100,00%	383
Łódzki wschodni	0	0,00%	0	0,00%	5	83,33%	3	50,00%	3	100,00%	0	0,00%	11
Opoczyński	1	100,00%	4	100,00%	36	90,00%	29	80,56%	2	100,00%	1	100,00%	73
Pabianicki	0	0,00%	0	0,00%	13	92,86%	18	94,74%	8	100,00%	2	100,00%	41
Pajęczański	0	0,00%	1	50,00%	12	100,00%	13	81,25%	0	0,00%	2	100,00%	28
Piotrków Trybunalski	0	0,00%	7	100,00%	30	96,77%	36	83,72%	7	77,78%	2	66,67%	82
Piotrkowski	11	100,00%	5	100,00%	30	88,24%	40	86,96%	9	100,00%	1	16,67%	96
Poddębicki	0	0,00%	2	100,00%	19	95,00%	21	87,50%	3	100,00%	3	75,00%	48
Radomszczański	0	0,00%	6	100,00%	42	95,45%	41	95,35%	4	80,00%	3	75,00%	96
Rawski	0	0,00%	7	100,00%	18	85,71%	84	95,45%	20	95,24%	0	0,00%	129
Sieradzki	1	100,00%	9	100,00%	56	93,33%	64	87,67%	20	100,00%	9	90,00%	159
Skierniewice	0	0,00%	1	100,00%	19	90,48%	28	80,00%	15	93,75%	1	100,00%	64
Skierniewicki	0	0,00%	6	100,00%	25	100,00%	26	76,47%	20	86,96%	7	100,00%	84
Tomaszowski	1	100,00%	5	100,00%	23	92,00%	47	88,68%	11	100,00%	6	100,00%	93
Wieluński	2	100,00%	8	100,00%	34	91,89%	13	76,47%	2	66,67%	3	100,00%	62
Wieruszowski	0	0,00%	3	100,00%	12	100,00%	7	87,50%	1	100,00%	1	100,00%	24
Zduńskowolski	1	100,00%	2	100,00%	1	50,00%	19	100,00%	3	75,00%	0	0,00%	26
Zgierski	0	0,00%	0	0,00%	19	100,00%	72	82,76%	3	50,00%	1	100,00%	95
Województwo	21	100,00%	89	94,68%	579	92,94%	1078	88,00%	356	92,23%	79	87,78%	2202

Kolejna grupa to zabytki z XVI–XVIII w. Najwięcej (88) odnotowano ich w powiecie łowickim; 91,67% z nich zachowało się w stanie przynajmniej zadowolającym, następnie w powiatach sieradzkim (56; w 93,33% z nich stan zachowania określono jako dobry), radomszczańskim (42; 95,45%), opoczyńskim (36; 90,00% zasobu).

W pozostałych powiatach liczba obiektów waha się od 1 do 34. Procentowo dobry stan zachowania jest zróżnicowany i wynosi 50–100%.

Wśród zabytków powstałych w XIX w. najwięcej znajduje się na terenie Łodzi (234; stan zachowania 98,32% z nich określony został jako dobry bądź niebudzący obaw), następnie w powiatach kutnowskim (95; 87,96%), rawskim (84; 95,45%). Występowanie zabytków z tej grupy na terenie pozostałych powiatów przedstawia się w bardzo zróżnicowany sposób i waha

się od 3 do 62. Określenie procentowe dobrego stanu zachowania oscyluje między wartościami od 50 do 100%.

Zabytki XX-wieczne najliczniej reprezentowane są również na terenie Łodzi (124 obiekty, z których stan 98,41% określono jako dobra). Drugi co do liczebności jest powiat brzeziński (41; 93,18% cechuje przynajmniej dostateczny stan zachowania). W pozostałych powiatach znajduje się do 24 obiektów z opisywanego przedziału czasowego.

Najwięcej obiektów, dla których brakuje danych związanych z datowaniem, występuje na terenie Łodzi. Stan wszystkich 17 zabytków określono jako dobry.

Na terenie województwa znajduje się 1586 obiektów o konstrukcji murowanej ceglanej, 273 drewniane o konstrukcji wieńcowej bądź określonej jako inna, 24 murowane kamienne i 15, których konstrukcji nie udało się nazwać. Stwierdzono 4 obiekty o konstrukcji metalowej, 1 betonowy, 1 drewniany szkieletowy i 1 ziemny. Najwięcej zabytków murowanych ceglanych odnotowano na terenie Łodzi (337, z czego forma 99,12% nie budzi obaw). Na drugim miejscu plasuje się powiat łowicki (135 obiektów, z których 87,66% cechuje dobry stan zachowania), a po nim powiat sieradzki (99 obiektów, z czego 90,83% znajduje się w dobrym stanie). Zabytki drewniane o konstrukcji wieńcowej najliczniej reprezentowane są w powiecie zgierskim (26 obiektów; 79,49% zachowało się w poprawnym stanie). Na ziemi sieradzkiej zweryfikowano 23 budynki (92,00% z nich jest w dobrym stanie), a w powiecie wieluńskim znajduje się 19 zabytków (79,17% w dobrym stanie).

Najwięcej obiektów o konstrukcji murowanej kamiennej zanotowano w powiecie tomaszowskim (11), wszystkie przetrwały w stanie dobrym, podobnie jak na terenie powiatu piotrkowskiego, gdzie odnotowano 4 takie obiekty.

Obszar województwa cechuje bardzo niejednorodne rozmieszczenie zabytków sklasyfikowanych pod względem materiału/konstrukcji. Rejonem najbardziej wyróżniającym się jest Łódź i jej okolice z architekturą w przeważającej mierze ceglana. Materiał ten był wykorzystywany przy masowo powstających w XIX i na początku XX w. gigantycznych kompleksach, w skład których wchodziły często oprócz rozbudowanych części fabrycznych rezydencje ich właścicieli i rozległe osiedla domów dla pracowników fabryk. Do budowy licznych miejskich willi i pałaców oraz kamienic czynszowych także wykorzystywano materiał ceglany.

Podział weryfikowanych obiektów z uwzględnieniem rodzaju własności wyodrębnił na terenie województwa kilka grup. Najliczniej reprezentowane są zabytki będące własnością kościołów i związków wyznaniowych – 692 obiekty (wśród których 678 obiektów, czyli 97,41%, zachowało się w dobrym stanie). Drugą co do wielkości grupę stanowią obiekty prywatne – jest ich 692 (584, czyli 87,43%, nie budzi większych zastrzeżeń). Trzecią pod względem liczebności grupę tworzą obiekty stanowiące własność samorządów – 464 zabytki (428, czyli 91,06%, jest niezagrożonych).

Opisane powyżej grupy weryfikacyjne podzielone zostały także według kryteriów związanych ze stanem użytkowania i rodzajem własności oraz stanem zachowania. Najwięcej obiektów znalazło się w grupie zabytków użytkowanych w sposób niekolidujący z ich funkcją. Wśród nich wyodrębniono 580 obiektów kościołów i związków wyznaniowych w dobrym stanie, kolejne obiekty to zabytki będą w posiadaniu prywatnych właścicieli (445 obiektów w dobrym

**ZABYTEKI NIERUCHOME WPISANE DO REJESTRU NIEZALICZONE DO GRUP WERYFIKACYJNYCH
W PODZIALE WG MATERIAŁU/KONSTRUKCJI I POWIATÓW (OBJĘTE WERYFIKACJĄ W LATACH 2009–2015)**

Powiat	Drewniane				Murowane				Ziemne	
	wieńcowa/inna		szkieletowe		cegłane		kamienne		liczba	procent
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent		
Bełchatowski	8	88,89%	0	0,00%	16	72,73%	0	0,00%	0	0,00%
Brzeziński	6	46,15%	0	0,00%	65	97,01%	0	0,00%	0	0,00%
Kutnowski	17	100,00%	0	0,00%	96	86,49%	0	0,00%	0	0,00%
Łaski	5	83,33%	0	0,00%	19	86,36%	0	0,00%	0	0,00%
Łęczycki	11	91,67%	0	0,00%	68	87,18%	2	100,00%	0	0,00%
Łowicki	8	100,00%	0	0,00%	135	87,66%	0	0,00%	0	0,00%
Łódź	10	76,92%	0	0,00%	337	99,12%	0	0,00%	0	0,00%
Łódzki wschodni	2	100,00%	0	0,00%	5	71,43%	0	0,00%	0	0,00%
Opoczyński	1	25,00%	0	0,00%	52	88,14%	1	100,00%	0	0,00%
Pabianicki	9	90,00%	0	0,00%	22	95,65%	0	0,00%	0	0,00%
Pajęczański	2	50,00%	0	0,00%	17	85,00%	0	0,00%	0	0,00%
Piotrków Trybunalski	0	0,00%	0	0,00%	74	88,10%	0	0,00%	0	0,00%
Piotrkowski	3	25,00%	0	0,00%	44	88,00%	4	100,00%	1	100,00%
Poddębicki	10	90,91%	0	0,00%	25	89,29%	1	100,00%	0	0,00%
Radomszczański	16	88,89%	0	0,00%	46	95,83%	2	66,67%	0	0,00%
Rawski	9	90,00%	0	0,00%	77	96,25%	0	0,00%	0	0,00%
Sieradzki	23	92,00%	0	0,00%	99	90,83%	2	100,00%	0	0,00%
Skierniewice	0	0,00%	0	0,00%	58	86,57%	0	0,00%	0	0,00%
Skierniewicki	12	100,00%	0	0,00%	29	80,56%	0	0,00%	0	0,00%
Tomaszowski	11	68,75%	0	0,00%	40	93,02%	11	100,00%	0	0,00%
Wieluński	19	79,17%	0	0,00%	39	95,12%	0	0,00%	0	0,00%
Wieruszowski	7	100,00%	0	0,00%	13	92,86%	0	0,00%	0	0,00%
Zduńskowolski	2	100,00%	0	0,00%	20	95,24%	0	0,00%	0	0,00%
Zgierski	26	70,27%	0	0,00%	56	90,32%	0	0,00%	0	0,00%
Województwo	217	79,49%	0	0,00%	1452	91,55%	23	95,83%	1	100,00%

stanie), zabytki będące własnością samorządów są trzecią co do liczebności grupą (306 obiektów w dobrym stanie). Druga co do liczebności jest grupa obiektów, dla których brakuje danych; tutaj najwięcej obiektów w dobrym stanie (94) znajduje się wśród zabytków należących do samorządów, dla 68 brakuje danych, a 66 zabytków ma charakter wyznaniowy. Dość liczną grupę stanowią także zabytki nieużytkowane. Najwięcej zweryfikowano tu obiektów prywatnych (84). Drugi co do liczebności jest tu zespół obiektów kościołów i związków wyznaniowych, (32 znajdują się w dobrym stanie). Na trzecim miejscu plasują się obiekty samorządowe (27 jest w dobrym stanie zachowania), Czwarta grupa, do której zakwalifikowano obiekty użytkowane w sposób kolidujący z ich funkcją, jest najmniej liczna. Jeden obiekt samorządowy znajduje się w dobrym stanie.

Istotnym zestawieniem jest podział według sposobu użytkowania i funkcji historycznej z uwzględnieniem stanu zachowania. Najwięcej zabytków znajduje się w grupie obiektów użytkowanych w sposób niekolidujący z ich funkcją pierwotną będących w dobrym stanie

Glinobitka		Ruda darniowa		Betonowe		Metalowe		Brak danych		Razem
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	24
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	71
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	114
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	25
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	82
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	2	100,00%	146
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	100,00%	349
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	7
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	54
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	32
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	19
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	100,00%	76
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	53
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	37
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	65
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	86
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	124
0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	59
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	41
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	100,00%	1	100,00%	65
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	58
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	20
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	22
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	83
0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	3	75,00%	15	100,00%	1712

(1615 zabytków; 469 spośród nich to obiekty sakralne, 376 – obiekty mieszkalne i 250 – tereny zielone). Drugi co do liczebności zbiorów stanowią obiekty, dla których brakuje danych (w dobrym stanie znajduje się 379 obiektów w skali województwa, 102 zabytki spośród nich to obiekty mieszkalne, 52 – budynki użyteczności publicznej, a 45 – zabytki o charakterze sakralnym). W trzecim zbiorze zgromadzono obiekty nieużytkowane (w dobrym stanie znajduje się 207 w całym województwie, z czego 60 określono jako zieleń, 32 – rezydencje, a 19 – cmentarze).

B. OBIEKTY ZALICZONE DO GRUP W TRAKCIE PROWADZONEJ WERYFIKACJI REJESTRU ZABYTKÓW W LATACH 2009-2015

OBIEKTY SZCZEGÓLNIIE ZAGROŻONE, KTÓRE NIE UTRACIŁY WARTOŚCI ZABYTKOWYCH

W województwie łódzkim 143 obiekty z rejestru zabytków zostały uznane za zagrożone (5,86% wszystkich zabytków w skali województwa). Do wyjątkowo cennych należą np. drewniane domy tkaczy w Żgierzu, ruiny zamku prymasowskiego w Łowiczu, zespół poklasztorny Dominikanów w Łęczycy, Pałac Saski w Kutnie i pałac w Bratoszewicach.

Region jest stosunkowo zróżnicowany pod względem rozmieszczenia zabytków zagrożonych. Obiekty te stanowią w powiatach od 0% (opoczyński) do 20% (powiat łódzki wschodni)

OBIEKTY ZAGROŻONE W PODZIALE WG FUNKCJI PIERWOTNEJ I POWIATÓW (OBJĘTE WERYFIKACJĄ W LATACH 2009-2015)

Powiat	Sakralne		Obronne		Użyteczności publicznej		Zamki		Rezydencjonalne		Zieleń	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Bełchatowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	30,00%	0	0,00%
Brzeziński	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Kutnowski	1	3,03%	0	0,00%	1	14,29%	0	0,00%	7	18,42%	4	10,00%
Łaski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	0	0,00%	0	0,00%
Łęczycki	2	6,45%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	4	23,53%	5	23,81%
Łowicki	0	0,00%	0	0,00%	1	16,67%	1	100,00%	2	16,67%	10	43,48%
Łódź	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Łódzki wschodni	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	20,00%	1	20,00%
Opoczyński	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Pabianicki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Pajęczański	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	22,22%	0	0,00%
Piotrków Trybunalski	2	10,53%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Piotrkowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	13,33%	0	0,00%
Poddębicki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	22,22%	0	0,00%
Radomszczański	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Rawski	0	0,00%	0	0,00%	1	16,67%	0	0,00%	1	5,26%	1	3,57%
Sieradzki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	9,09%	0	0,00%
Skierniewice	0	0,00%	0	0,00%	3	21,43%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Skierniewicki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	7,69%	2	10,00%
Tomaszowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Wieluński	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	25,00%	1	20,00%
Wieruszowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	20,00%	0	0,00%
Zduńskowolski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	20,00%	1	20,00%
Zgierski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	20,00%	0	0,00%
Województwo	5	0,92%	0	0,00%	6	4,23%	2	10,53%	34	12,64%	25	6,39%

wszystkich obiektów zabytkowych weryfikowanych (z tym że w przypadku powiatu łódzkiego wschodniego są to 3 obiekty na łączną, stosunkowo niewielką liczbę 15 obiektów rejestrowych, podczas gdy w powiecie opoczyńskim na znaczną liczbę 84 poddanych weryfikacji żadnego nie zakwalifikowano jako zagrożonego).

W sześciu powiatach liczba obiektów zagrożonych przekracza 10% wszystkich weryfikowanych. Są to powiaty łęczycki (14 obiektów), łowicki (30), łódzki wschodni (3), miasto Skierniewice (8), powiaty skierniewicki (10) i zgierski (12). Także w powiecie kutnowskim aż 15 obiektów zostało uznanych za zagrożone, choć tam stanowi to „jedynie” 8,57% wszystkich weryfikowanych, z kolei w Piotrkowie Trybunalskim zagrożonych jest 9 obiektów, co stanowi 9,68% weryfikowanych.

W obu miastach na prawach powiatu (Piotrków Trybunalski i Skierniewice) liczebność obiektów uznanych za zagrożone mieści się w pobliżu 10% wszystkich weryfikowanych (odpowiednio 9 na 93 weryfikowane i 8 na 74 weryfikowane obiekty), czyli jest wyższa od średniej dla województwa, natomiast w przypadku Łodzi, w której łącznie jest 389 weryfikowanych

Folwarczne		Gospodarcze		Mieszkalne		Przemysłowe		Cmentarze		Inne		Razem w powiecie	
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	4	7,41%
0	0,00%	0	0,00%	3	6,52%	0	0,00%	2	11,11%	1	33,33%	6	5,56%
2	28,57%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	15	8,57%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	3,23%
2	66,67%	0	0,00%	1	3,13%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	14	12,07%
1	7,14%	3	50,00%	9	13,43%	0	0,00%	2	7,14%	1	6,25%	30	13,89%
0	0,00%	0	0,00%	3	2,03%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	0,77%
0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	20,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
1	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	2,33%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	6,06%
0	0,00%	1	25,00%	3	7,50%	1	25,00%	0	0,00%	2	33,33%	9	9,68%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	1,80%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	3,77%
1	20,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	0,98%
0	0,00%	0	0,00%	1	4,76%	0	0,00%	2	10,53%	0	0,00%	6	4,38%
1	6,25%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	4	2,31%
0	0,00%	0	0,00%	2	6,90%	2	28,57%	1	20,00%	0	0,00%	8	10,81%
4	50,00%	0	0,00%	1	33,33%	0	0,00%	2	7,41%	0	0,00%	10	10,53%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	33,33%	0	0,00%	0	0,00%	1	0,99%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	60,00%	0	0,00%	0	0,00%	6	8,57%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	4,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	7,14%
1	33,33%	0	0,00%	8	13,56%	1	33,33%	0	0,00%	0	0,00%	12	10,62%
13	10,83%	4	6,15%	32	5,85%	9	10,98%	9	6,29%	4	3,81%	143	5,86%

zabytków, za zagrożone uznano jedynie 3, co stanowi 0,77% wszystkich. W pozostałych powiatach obserwować można pełne spektrum zróżnicowania: od 0% do 20% obiektów zagrożonych. Nie licząc obu miast na prawach powiatów, nie ma zatem jednej wyraźnie czytelnej zależności między rodzajami jednostek administracyjnych a liczbą obiektów zagrożonych.

Pamiętać należy, że w poszczególnych powiatach bardzo zróżnicowana jest liczba zabytków rejestrowych poddanych weryfikacji (od 28 w powiecie zduńskowolskim do 389 w Łodzi). Spośród powiatów, w których najwięcej zabytków (ponad 100) poddano weryfikacji (miasto Łódź – 389, powiaty łowicki – 216, kutnowski – 175, sieradzki – 173, rawski – 137, łęczycki – 116, zgierski – 113 piotrkowski – 111, brzeziński – 108, radomszczański – 102 i tomaszowski – 101), w powiatach brzezińskim, piotrkowskim, radomszczańskim, rawskim, sieradzkim, tomaszowskim oraz w Łodzi procent obiektów zagrożonych jest niższy lub nawet zdecydowanie niższy od przeciętnej dla województwa.

Zróżnicowanie może wynikać z nierównomiernego nasycenia województwa wpisami do rejestru, co może być efektem działań wojewódzkich konserwatorów zabytków w przeszłości (np. w okresie podziału kraju na 49 województw).

Najwięcej zagrożonych zabytków w województwie stanowią obiekty rezydencjonalne (34), czyli 12,64% całości zasobu w tej grupie, ale niemal 24% wszystkich zagrożonych w województwie oraz mieszkalne (32), co stanowi wprawdzie tylko 5,85% wszystkich weryfikowanych z tej kategorii, ale aż 22,38% wszystkich zagrożonych w województwie. Znaczną grupą zagrożonych obiektów zieleni (25), ale to tylko 6,39% zabytków tej kategorii w województwie. Zagrożonych jest ponadto 10,98% obiektów przemysłowych (9 zabytków) oraz 10,53% zamków (2), za zagrożone uznano także 10,83% (13) obiektów folwarcznych.

Zagrożone obiekty rezydencjonalne to przede wszystkim dwory i pałace, czyli budowle, dla których trudno znaleźć funkcję, znajdujące się w relatywnie niewielkich miejscowościach. Podobna jest sytuacja obiektów zieleni, czyli parków towarzyszących najczęściej obiektom rezydencjonalnym, oraz budowli folwarcznych, także wchodzących w skład kompleksów dawnych majątków ziemskich. Rzeczywista skala zjawiska jest jeszcze większa, bo wiele tego typu obiektów znajduje się jedynie w ewidencji zabytków i nie podlegało weryfikacji. Równie trudno znaleźć współczesną funkcję dla obiektów przemysłowych (poprzemysłowych), ale – co ciekawe – te zagrożone znajdują się poza Łodzią, gdzie najwięcej z tej kategorii (bo aż 30) wpisanych jest do rejestru. W przypadku zamków, których w całym województwie jest tylko 19, aż 2 zagrożone to odsetek znaczny.

Najwięcej zagrożonych obiektów rezydencjonalnych odnotowano w powiecie kutnowskim – 7, co stanowi 18,42% całości zasobu, na który składa się tam 38 obiektów. Spośród zagrożonych obiektów zieleni 10 (43,48% zasobu, który liczy tam 23 obiekty) znajduje się w powiecie łowickim, 4 (10% z 40 sztuk) w kutnowskim. Pozostałe usytuowane są pojedynczo w kilku innych powiatach. Z kolei 4 obiekty folwarczne (50% z 8 sztuk) zostały odnotowane w powiecie skierniewickim, pozostałe znalazły się pojedynczo (maksimum po 2) w innych powiatach. Budowle przemysłowe odnotowywano pojedynczo w różnych powiatach, najwięcej – 3 (60% z 5) w wieluńskim.

Różnice terytorialne mogą wynikać ze specyfiki obiektów zagrożonych, np. dużej liczby dawnych założeń dworsko-folwarcznych pochodzących z XIX w. w północnej części wojewódz-

**OBIEKTY ZAGROŻONE W PODZIALE WG CHRONOLOGII I POWIATÓW
(OBJĘTE WERYFIKACJĄ W LATACH 2009–2015)**

Powiat	Do poł. XIII w.		Poł. XIII–XV w.		XVI–XVIII w.		XIX w.		XX w.		Brak danych		Razem obiektów
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	
Bełchatowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	11,54%	1	33,33%	0	0,00%	4
Brzeziński	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	7,32%	3	6,82%	0	0,00%	6
Kutnowski	0	0,00%	0	0,00%	1	3,85%	10	9,26%	3	11,11%	1	12,50%	15
Łaski	0	0,00%	0	0,00%	1	7,14%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
Łęczycki	0	0,00%	2	22,22%	0	0,00%	11	14,47%	1	10,00%	0	0,00%	14
Łowicki	0	0,00%	1	11,11%	7	7,29%	16	20,51%	6	21,43%	0	0,00%	30
Łódź	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	1,26%	0	0,00%	0	0,00%	3
Łódzki wschodni	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	50,00%	0	0,00%	0	0,00%	3
Opoczyński	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Pabianicki	0	0,00%	0	0,00%	1	7,14%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
Pajęczański	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	12,50%	0	0,00%	0	0,00%	2
Piotrków Trybunalski	0	0,00%	0	0,00%	1	3,23%	6	13,95%	2	22,22%	0	0,00%	9
Piotrkowski	0	0,00%	0	0,00%	1	2,94%	1	2,17%	0	0,00%	0	0,00%	2
Poddębicki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	8,33%	0	0,00%	0	0,00%	2
Radomszczański	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	2,33%	0	0,00%	0	0,00%	1
Rawski	0	0,00%	0	0,00%	2	9,52%	4	4,55%	0	0,00%	0	0,00%	6
Sieradzki	0	0,00%	0	0,00%	1	1,67%	3	4,11%	0	0,00%	0	0,00%	4
Skierniewice	0	0,00%	0	0,00%	1	4,76%	7	20,00%	0	0,00%	0	0,00%	8
Skierniewicki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	7	20,59%	3	13,04%	0	0,00%	10
Tomaszowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	1,89%	0	0,00%	0	0,00%	1
Wieluński	0	0,00%	0	0,00%	1	2,70%	4	23,53%	1	33,33%	0	0,00%	6
Wieruszowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	12,50%	0	0,00%	0	0,00%	1
Zduńskowolski	0	0,00%	0	0,00%	1	50,00%	0	0,00%	1	25,00%	0	0,00%	2
Zgierski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	10	11,49%	2	33,33%	0	0,00%	12
Województwo	0	0,00%	3	3,19%	18	2,89%	98	8,00%	23	5,96%	1	1,11%	143

twą. Wyraźną grupę stanowią też domy mieszkalne w centrum Łowicza oraz drewniane domy tkaczy w Zgierzu.

Ponad 50% zabytków wpisanych do rejestru zabytków w województwie pochodzi z XIX w. (1225 z 2439). Nie budzi więc zdziwienia, że wśród obiektów zagrożonych również najczęściej pochodzi z tego okresu – 98 obiektów, co stanowi 8,00% zasobu z tej kategorii, ale równocześnie 61,54% wszystkich zagrożonych w województwie.

Spśród 623 wpisanych do rejestru obiektów pochodzących z XVI–XVIII w. zagrożonych jest jedynie 18 (2,89% zasobu z tej grupy). W grupie obiektów XX-wiecznych, która z kolei jest o połowę mniej liczna od wymienionej poprzednio i liczy 386 obiektów, zagrożone są 23, czyli 5,96%, co jest odsetkiem zbliżonym do wszystkich zagrożonych w województwie łódzkim (5,86%).

**OBIEKTY ZAGROŻONE W PODZIALE WG MATERIAŁU/KONSTRUKCJI I POWIATÓW
(OBJĘTE WERYFIKACJĄ W LATACH 2009–2015)**

Powiat	Drewniane				Murowane				Ziemne	
	wieńcowa/inna		szkieletowe		ceglane		kamienne		liczba	procent
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent		
Bełchatowski	1	11,11%	0	0,00%	3	13,64%	0	0,00%	0	0,00%
Brzeziński	3	23,08%	0	0,00%	1	1,49%	0	0,00%	0	0,00%
Kutnowski	0	0,00%	0	0,00%	11	9,91%	0	0,00%	0	0,00%
Łaski	0	0,00%	0	0,00%	1	4,55%	0	0,00%	0	0,00%
Łęczycki	0	0,00%	0	0,00%	9	11,54%	0	0,00%	0	0,00%
Łowicki	0	0,00%	0	0,00%	18	11,69%	0	0,00%	0	0,00%
Łódź	0	0,00%	0	0,00%	3	0,88%	0	0,00%	0	0,00%
Łódzki wschodni	0	0,00%	0	0,00%	2	28,57%	0	0,00%	0	0,00%
Opoczyński	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Pabianicki	0	0,00%	0	0,00%	1	4,35%	0	0,00%	0	0,00%
Pajęczański	0	0,00%	0	0,00%	2	10,00%	0	0,00%	0	0,00%
Piotrków Trybunalski	1	100,00%	0	0,00%	8	9,52%	0	0,00%	0	0,00%
Piotrkowski	0	0,00%	0	0,00%	2	4,00%	0	0,00%	0	0,00%
Poddębicki	0	0,00%	0	0,00%	2	7,14%	0	0,00%	0	0,00%
Radomszczański	0	0,00%	0	0,00%	1	2,08%	0	0,00%	0	0,00%
Rawski	0	0,00%	0	0,00%	3	3,75%	0	0,00%	0	0,00%
Sieradzki	0	0,00%	0	0,00%	4	3,67%	0	0,00%	0	0,00%
Skierniewice	0	0,00%	0	0,00%	7	10,45%	0	0,00%	0	0,00%
Skierniewicki	0	0,00%	0	0,00%	6	16,67%	0	0,00%	0	0,00%
Tomaszowski	1	6,25%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Wieluński	3	12,50%	0	0,00%	2	4,88%	0	0,00%	0	0,00%
Wieruszowski	0	0,00%	0	0,00%	1	7,14%	0	0,00%	0	0,00%
Zduńskowolski	0	0,00%	0	0,00%	1	4,76%	0	0,00%	0	0,00%
Zgierski	7	18,92%	0	0,00%	4	6,45%	0	0,00%	0	0,00%
Województwo	16	5,86%	0	0,00%	92	5,80%	0	0,00%	0	0,00%

Fakt tak dużej reprezentacji obiektów XIX-wiecznych wśród wszystkich zagrożonych wynikać może z ich swoistego społecznego niedocenyenia – jeszcze w nieodległej przeszłości obiekty XIX-wieczne w ogóle rzadko uznawano za zabytki, w związku z tym dbałość o nie była zdecydowanie mniejsza niż o pochodzące z epok wcześniejszych.

W województwie łódzkim przeważająca większość zabytków nieruchomości podzielonych według materiału/konstrukcji to obiekty murowane z cegły (1586) oraz drewniane (274). Uwzględniono także 24 obiekty kamienne, a na temat 15 brak jest danych odnośnie do materiału/konstrukcji. Odsetek zagrożonych największy jest w dwóch pierwszych grupach: 92 obiekty ceglane oraz 16 obiektów drewnianych (wieńcowych lub innych, nieszkietowych, przeważnie o konstrukcji mieszanej – wieńcowej z sumikowo-łatkową). Stanowią one odpowiednio: 5,80% i 5,86% zasobu w tych kategoriach, co odpowiada odsetkowi wszystkich zagrożonych obiektów rejestrowych w całym województwie (5,86%).

Glinobitka		Ruda darniowa		Betonowe		Metalowe		Brak danych		Razem
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	4
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	4
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	11
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	9
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	18
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	9
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	4
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	7
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	6
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	5
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	0	0,00%	12
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	25,00%	0	0,00%	109

Znaczna część murowanych obiektów zagrożonych znajduje się w powiatach łowickim (18), kutnowskim (11) i łęczyckim (9), czyli w północnej części województwa usytuowanych jest więcej niż 1/3 obiektów z tej kategorii. W Piotrkowie Trybunalskim i Skierniewicach odnotowano ich odpowiednio 8 i 7, a w powiecie skierniewickim 6, co łącznie daje niemal 2/3 ogólnej liczby. Pozostałe rozmieszczone są po 1–4 w innych powiatach. Zastanawiająca jest stosunkowo niewielka liczba obiektów murowanych uznanych za zagrożone w Łodzi (3), w sytuacji, gdy wpisanych do rejestru jest tam aż 340 obiektów murowanych. Z kolei najwięcej zagrożonych obiektów drewnianych odnotowano w powiecie zgierskim i są to głównie domy tkaczy w Zgierzu, co jest o tyle zrozumiałe, że mamy tam do czynienia z problemem o charakterze strukturalnym, odnoszącym się także do budowli znajdujących się jedynie w ewidencji zabytków. Zespół zabytkowy drewnianych domów tkaczy w Zgierzu ma charakter unikalny nie tylko w skali województwa, ale kraju.

Wśród 143 zagrożonych obiektów w województwie łódzkim najwięcej, bo ponad 43% (62), jest prywatnych, co stanowi niecałe 10% wszystkich prywatnych obiektów zabytkowych w województwie. Oznacza to równocześnie, że odsetek zagrożonych obiektów prywatnych w województwie jest niemal dwukrotnie wyższy niż odsetek wszystkich obiektów zagrożonych (5,86%) w stosunku do ogólnej liczby obiektów zabytkowych w województwie (2439).

Na drugim miejscu znalazły się zagrożone obiekty samorządowe, ale jest ich o połowę mniej niż prywatnych (31), co stanowi odpowiednio 21,68% w grupie zagrożonych oraz 6,6% wszystkich samorządowych obiektów zabytkowych w województwie.

Na dalszych miejscach znalazły się obiekty państwowe, o własności definiowanej jako mieszana, kościołów i związków wyznaniowych oraz inne, a ich liczba dla każdej z tych grup waha się między 14 a 10 sztuk, które po zsumowaniu dają 47 obiektów, czyli prawie 33% – 1/3 wszystkich obiektów zagrożonych.

Na temat 3 obiektów brak jest danych własnościowych.

Zatem prawie 65%, czyli niemal 2/3, obiektów zagrożonych w województwie łódzkim należy do dwóch grup własnościowych: prywatnej i samorządowej.

Wśród zagrożonych największą grupę – 96 sztuk (67,12%, czyli ponad 2/3 wszystkich zagrożonych) stanowią obiekty nieużytkowane, wśród których 41 (ponad 42%) należy do prywatnych właścicieli. W pozostałych grupach własnościowych rozkład obiektów nieużytkowanych jest bardziej równomierny i oscyluje w przedziale od 9 do 14 (14 państwowych, 13 samorządowych, 10 mieszanych i 9 innych). Co zaskakujące, nieużytkowanych jest aż 7 obiektów należących do grup wyznaniowych.

Drugą znaczącą grupą zabytków zagrożonych są obiekty użytkowane w sposób niekolidujący. Jest ich 42 (ponad 29% wszystkich zagrożonych). Wśród nich 19 należy do właścicieli prywatnych, a 15 do samorządów. Pozostałe własności w tej grupie reprezentowane są przez pojedyncze obiekty (w tym 3 kościołów i związków wyznaniowych i 3 mieszane). Tylko 2 obiekty zagrożone (1 obiekt zieleni i 1 folwarczny) użytkowane są w sposób kolidujący, oba należą do właścicieli prywatnych.

Aż 30 (niemal 1/3) zagrożonych obiektów nieużytkowanych to zabytki rezydencjonalne. Wraz z 4 obiektami o tej funkcji, użytkowymi w sposób niekolidujący, stanowią – jak już wspomniano – aż 23,78% wszystkich zagrożonych w województwie. O złej kondycji zespołów dworsko-folwarcznych świadczy dodatkowo fakt, że wśród zagrożonych i nieużytkowanych jest 12 obiektów zieleni i 12 folwarcznych, a także 12 obiektów zieleni użytkowanych w sposób niekolidujący.

Znaczną grupę (14 sztuk) stanowią też zagrożone i nieużytkowane zabytki mieszkalne. W dalszej kolejności w tej kategorii znalazły się obiekty przemysłowe (9), cmentarze (6) oraz po 5 sakralnych i użyteczności publicznej.

Wśród obiektów zagrożonych, a użytkowanych w sposób niekolidujący oprócz wspomnianych 12 obiektów zieleni znalazło się 15 obiektów mieszkalnych. Łącznie stanowi to aż 64,29% wszystkich zagrożonych z tej kategorii.

Najczęściej występujące przyczyny zagrożeń to kolejno: brak zabezpieczenia/pielęgnacji/prac konserwatorskich, brak użytkownika, zużycie materiału/konstrukcji. W dalszej kolejności są:

wtórny podział własnościowy, niewłaściwe użytkowanie oraz zagrożenie inwestycyjne (dla takiej samej liczby obiektów brak danych). Nie odnotowano, by zagrożenie stwarzało nieuregulowany stan prawny. Taka sama też jest kolejność pierwszych trzech głównych przyczyn zagrożeń dla obiektów rezydencjonalnych, mieszkalnych, folwarcznych, przemysłowych, sakralnych i użyteczności publicznej. Dla obiektów zieleni, cmentarzy oraz obiektów użyteczności publicznej kluczowe są brak zabezpieczenia/pielęgnacji/prac konserwatorskich, brak użytkownika, a w następnej kolejności niewłaściwe użytkowanie. Analiza danych liczbowych wskazuje na to, że w odniesieniu do pojedynczego obiektu można mówić przeciętnie o co najmniej dwóch przyczynach zagrożeń występujących równocześnie; łączna liczba zagrożeń (289) jest ponaddwukrotnie wyższa od sumy obiektów zagrożonych w województwie, wynikającej z podziału na powiaty.

W przypadku uwzględnienia materiału/konstrukcji najczęstsze przyczyny zagrożeń dla obiektów murowanych (cegłanych) to w kolejności: brak zabezpieczenia/pielęgnacji/prac konserwatorskich, brak użytkownika, zużycie materiału/konstrukcji, czyli dokładnie tak samo jak najczęstsze przyczyny zagrożeń w ogólności. Kolejnymi, jednak znacznie mniej częstymi przyczynami, są: wtórny podział własnościowy oraz niewłaściwe użytkowanie, a następnie zagrożenia inwestycyjne. W przypadku obiektów drewnianych główne zagrożenie także wynika z braku zabezpieczenia/pielęgnacji/prac konserwatorskich, a drugą przyczyną jest zużycie materiału/konstrukcji. Dopiero na trzecim miejscu jest brak użytkownika, co wydaje się oczywiste, bo w przypadku braku użytkownika obiekt drewniany zwykle bardzo szybko ulega całkowitej destrukcji.

W odniesieniu do rodzaju własności, rozkład przyczyn zagrożeń dla obiektów prywatnych, samorządowych, kościołów i związków wyznaniowych, o własności mieszanej, a także o własności definiowanej jako inna, jest taki sam jak najczęstszych przyczyn zagrożeń w ogólności. Dla obiektów państwowych najczęstszą przyczyną zagrożeń jest brak użytkownika, na drugim miejscu brak zabezpieczenia/pielęgnacji/prac konserwatorskich, a na trzecim zużycie materiału/konstrukcji.

Pozostałe przyczyny zagrożeń we wszystkich rozpatrywanych kategoriach występują sporadycznie i nie mają wpływu na ogólny obraz sytuacji.

Każdy zabytek niesie w sobie przekaz z przeszłości zarówno na poziomie materialnym, jak i niematerialnym. Zagrożone w województwie łódzkim obiekty rezydencjonalne, folwarczne, gospodarcze oraz obiekty zieleni niosą przede wszystkim informację o dziejach ziemiaństwa i szlachty zamieszkujących tereny środkowej Polski w XIX w., rozpatrywaną w aspektach historycznym, artystycznym i gospodarczym, choć często również są przekaźnikami wiedzy o czasach dawniejszych, bo lokalizacje, w których się znajdują, mają zwykle korzenie wcześniejsze. Obiekty XIX-wieczne są równocześnie zazwyczaj mniej docenianym – właśnie ze względu na okres powstania – elementem dziedzictwa kulturowego, w związku z tym są potencjalnie bardziej narażone na zagrożenia.

Zagrożone obiekty mieszkalne, szczególnie znajdujące się w Łowiczu, stanowią wartościowy element krajobrazu małego miasta, będąc równocześnie składowymi spójnego, zwartego układu urbanistycznego. Tuż obok znajduje się zagrożony zespół szkoły rolniczej z pierwszych dziesięcioleci XX w., unikatowy ze względu na czas powstania, dworkową stylistykę oraz funkcję.

Obiekty drewniane przypominają, że w przeszłości był to podstawowy materiał budowlany w regionie (dziś zachowały się nieliczne), a grupa domów tkaczy w Zgierzu stanowi unikalny przykład dziedzictwa preindustrialnego rozwoju tej części kraju w I połowie XIX w., tworząc równocześnie całość kompozycyjną o wysokiej wartości artystycznej.

Zagrożone cmentarze są świadectwem wieloetnicznej przeszłości regionu w sytuacji, gdy obecnie jest on w zasadzie pod tym względem całkowicie monokulturowy. Niektóre z zagrożonych cmentarzy są świadectwem militarnych dziejów regionu w pierwszym dwudziestolecu XX w.

Obiekty zagrożone w województwie łódzkim są w dużym stopniu reprezentatywne dla zasobu zabytkowego tego terenu, choć na szczęście – szczególnie w odniesieniu do funkcji – nie reprezentują wszystkich grup.

Zagrożone grupy zabytków położone na niewielkim terenie to drewniane XIX-wieczne domy tkaczy w Zgierzu, budowle wchodzące w skład szkoły rolniczej w Łowiczu z okresu międzywojennego, małomiasteczkowe domy mieszkalne w Łowiczu. W przypadku kompleksów dworsko-folwarcznych zagrożone bywają, choć nie zawsze, wszystkie ich elementy (dwór, budowle folwarczne oraz park).

OBIEKTY, KTÓRE UTRACIŁY WARTOŚCI ZABYTEKOWE W PODZIALE WG FUNKCJI PIERWOTNEJ I POWIATÓW (OBJĘTE WERYFIKACJĄ W LATACH 2009–2015)

Powiat	Sakralne		Obronne		Użyteczności publicznej		Zamki		Rezydencjonalne		Zieleń	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Bełchatowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	4,55%
Brzeziński	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Kutnowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Łaski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Łęczycki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Łowicki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Łódź	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Łódzki wschodni	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Opoczyński	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Pabianicki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Pajęczański	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Piotrków Trybunalski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Piotrkowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Poddębicki	1	4,35%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	10,00%
Radomszczański	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	4,55%
Rawski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	3,57%
Sieradzki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	3,03%
Skieniewice	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Skieniewicki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Tomaszowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Wieluński	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Wieruszowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Zduńskowolski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Zgierski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	10,00%	0	0,00%
Województwo	1	0,18%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	0,37%	5	1,28%

OBIEKTY, KTÓRE UTRACIŁY LUB NIGDY NIE POSIADAŁY WARTOŚCI ZABYTKOWYCH

Wartości zabytkowe utraciło 10 obiektów wpisanych do rejestru zabytków na terenie województwa łódzkiego. Połowa z nich to obszary zieleni, co daje ponad 5% zasobu zieleni wpisanego do rejestru. Obiekty kubaturowe, które zostały przekształcone w znaczny sposób bądź przez zaniedbanie doprowadzone do stanu ruiny, stanowią ponad 0,25% zasobu architektury

Na terenie 2 powiatów znajdują się po 2 obiekty, które utraciły wartości zabytkowe. Pojedyncze obiekty znajdują się na terenie 6 powiatów. Procentowo największe straty poniosły powiaty o niewielkiej liczbie obiektów rejestrowych: bełchatowski (2 obiekty na 54 wpisane do rejestru; 3,70%) oraz poddębicki (2 na 53; 3,77%).

Największą grupą, która utraciła wartości zabytkowe, są parki podworskie oraz zieleni wokół kościołów. Na 391 obiektów w województwie 5 utraciło wartości zabytkowe; 3 z założeń parkowych zakwalifikowano do tej grupy z powodu destrukcji substancji zabytkowej

Folwarczne		Gospodarcze		Mieszkalne		Przemysłowe		Cmentarze		Inne		Razem w powiecie	
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
1	20,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	3,70%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
1	11,11%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	0,90%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	3,77%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	0,98%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	0,73%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	0,58%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
1	12,50%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	1,05%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	0,88%
3	2,50%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	10	0,41%

**OBIEKTY, KTÓRE UTRACIŁY WARTOŚCI ZABYTKOWE W PODZIALE WG CHRONOLOGII I POWIATÓW
(OBJĘTE WERYFIKACJĄ W LATACH 2009–2015)**

Powiat	Do poł. XIII w.		Poł. XIII–XV w.		XVI–XVIII w.		XIX w.		XX w.		Brak danych		Razem obiektów
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba
Bełchatowski	0	0,00%	0	0,00%	1	4,55%	1	3,85%	0	0,00%	0	0,00%	2
Brzeziński	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Kutnowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Łaski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Łęczycki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Łowicki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Łódź	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Łódzki wschodni	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Opoczyński	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Pabianicki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Pajęczański	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Piotrków Trybunalski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Piotrkowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	16,67%	1
Poddębicki	0	0,00%	0	0,00%	1	5,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	25,00%	2
Radomszczański	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	2,33%	0	0,00%	0	0,00%	1
Rawski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	4,76%	0	0,00%	1
Sieradzki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	1,37%	0	0,00%	0	0,00%	1
Skierniewice	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Skierniewicki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	2,94%	0	0,00%	0	0,00%	1
Tomaszowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Wieluński	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Wieruszowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Zduńskowolski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Zgierski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	1,15%	0	0,00%	0	0,00%	1
Województwo	0	0,00%	0	0,00%	2	0,32%	5	0,41%	1	0,26%	2	2,22%	10

wskutek podziału terenu. Pozostałe ucierpiały na skutek przekształceń przeprowadzonych przez użytkowników: wycięcia zabytkowego drzewostanu (park podworski w Mikołajewicach), współczesnego nasadzenia o innym niż pierwotny charakterze (drzewostan otaczający kościół w Pęczniewie) oraz likwidacji historycznych układów i ciągów komunikacyjnych. Drugą grupę stanowią obiekty folwarczne – 3 na 120 wpisów to obiekty, które utraciły wartość zabytkową; 2 przekształcono tak, że w trakcie weryfikacji terenowej wystąpił problem z identyfikacją (stajnia w Jeżowie); 2 budynki na skutek wieloletnich zaniedbań uległy prawie całkowitemu zniszczeniu. Przykład architektury sakralnej stanowi dzwonnica w Brodni, obiekt zrekonstruowany na miejscu poprzedniej dzwonnicy, przy użyciu współczesnych materiałów.

Z 10 zabytków zakwalifikowanych do tej grupy 50% powstało w XIX w. Dwa powstały między XVI a XVIII w. Jeden zbudowano w XX w., 2 obiekty nie mają ustalonej daty powstania.

Spośród 5 obiektów kubaturowych zaliczonych do tej grupy, 4 wzniesiono z cegły. Jeden zrekonstruowano z drewna, co daje 0,37% obiektów drewnianych wpisanych do wojewódzkiego rejestru oraz 9% obiektów drewnianych z terenu powiatu poddębickiego.

Własność prywatną stanowią 3 z 10 obiektów. Po 2 są kościołów i związków wyznaniowych oraz stanową współwłasność, po 1 – państwowe i samorządowe. W jednym wypadku nie ustalono rodzaju własności. Prawie połowa (4 obiekty) ucierpiała z powodu długotrwałego braku opieki i są to obiekty różnorodne ze względu na funkcję oraz rodzaj własności (2 parki, 1 rezydencja, 1 budynek folwarczny). Dwa zabytki użytkowane w sposób niekolidujący z funkcją związane są z funkcją wyznaniową (dzwonnica i zieleń wokół kościoła), 1 obiekt użytkowany jest w sposób kolidujący z pierwotną funkcją, dla 3 brak danych. Problemem dla obiektów obszarowych jest współwłasność. Leżąc na kilku działkach, są przekształcane w zależności od potrzeb danego użytkownika. Powoduje to zatarcie granic, zmiany w nasadzeniach, zmianę funkcji fragmentu terenu itp.

W przypadku obiektów prywatnych lub sakralnych przyczyną utraty wartości są znaczące przekształcenia w ramach remontów ułatwiających użytkowanie oraz źle rozumianego porządkowania i zwiększania walorów estetycznych terenu. Obiekty o własności państwowej i mieszanej nie są użytkowane i niszczej (obszary zieleni, obiekty ceglane).

Zabytki można podzielić na dwie grupy: zniszczone z powodu zaniedbania oraz przekształcone. Jeden został zrekonstruowany, a 2 obiekty folwarczne przebudowano, zmieniając m.in. wysokość. W przypadku obszarów zieleni stwierdzono, że na skutek nowych podziałów własnościowych lub celowych przekształceń przybyły nowe nasadzenia, a nawet budynki. W zieleńcach pozbawionych opieki, kompozycja i granice zostały zatarte przez samosiewy. W niektórych przypadkach zachował się szczątkowo starodrzew (Pęczniew – 1 pomnik przyrody).

W przypadku 8 obiektów nie można określić jednoznacznie momentu ich destrukcji. Następować ona przez dłuższy okres, w zależności od aktywności lub jej braku użytkowników. W obiektach kubaturowych właściciele nie są skłonni informować o dacie przekształceń, często z obawy przed konsekwencjami prawnymi lub obiekt nabyli już w zmienionej formie.

Wyjątkowy przypadek stanowi park w Stobiecku Szlacheckim, wpisany do rejestru w 1992 r., w chwili, gdy jego centralną część zaanektowano na trasę szybkiego ruchu, tzw. gierkówkę. Wpis miał chronić park przed dalszą degradacją, lecz walory przyrodnicze i krajobrazowe zostały w większości utracone już w momencie wpisu, gdyż zniszczono kompozycję i przetrzebiono starodrzew.

OBIEKTY, KTÓRE UTRACIŁY WARTOŚCI ZABYTKOWE W PODZIALE WG MATERIAŁU/KONSTRUKCJI I POWIATÓW (OBJĘTE WERYFIKACJĄ W LATACH 2009–2015)

Powiat	Drewniane				Murowane				Ziemne	
	wieńcowa/inna		szkieletowe		cegłane		kamienne		liczba	procent
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent		
Bełchatowski	0	0,00%	0	0,00%	1	4,55%	0	0,00%	0	0,00%
Brzeziński	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Kutnowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Łaski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Łęczycki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Łowicki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Łódź	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Łódzki wschodni	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Opoczyński	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Pabianicki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Pajęczański	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Piotrków Trybunalski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Piotrkowski	0	0,00%	0	0,00%	1	2,00%	0	0,00%	0	0,00%
Poddębicki	1	9,09%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Radomszczański	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Rawski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Sieradzki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Skierniewice	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Skierniewicki	0	0,00%	0	0,00%	1	2,78%	0	0,00%	0	0,00%
Tomaszowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Wieluński	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Wieruszowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Zduńskowolski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Zgierski	0	0,00%	0	0,00%	1	1,61%	0	0,00%	0	0,00%
Województwo	1	0,37%	0	0,00%	4	0,25%	0	0,00%	0	0,00%

OBIEKTY NIEISTNIEJĄCE

Na terenie województwa łódzkiego 63 zabytki uległy całkowitemu zniszczeniu. Są to obiekty kubaturowe oraz 1 park. Nie istnieją 2 zamki z 19 wpisanych (ponad 10%), 20 obiektów rezydencjonalnych z 269 (ponad 7%) oraz 16 mieszkalnych z 547 (ponad 2%).

Największa grupa pochodzi z powiatów piotrkowskiego (11 ze 111 wpisanych), opoczyńskiego (10 z 84) i sieradzkiego (9 ze 173). W powiecie opoczyńskim o mniejszej liczbie wpisów utracono więcej obiektów niż w powiecie rawskim, w którym wpisów jest 137. Powiat łowicki z 216 wpisami utracił zaledwie 1 zabytek, podobnie miejski łódzki – 2 obiekty z 389, podczas gdy łaski z 31 utracił 3 obiekty, co daje prawie 10% zasobu. Zatem liczba wpisów do rejestru na danym terenie nie ma związku z liczbą zniszczonych zabytków. W 5 powiatach strat nie zanotowano.

**OBIEKTY NIEISTNIEJĄCE W PODZIALE WG FUNKCJI PIERWOTNEJ I POWIATÓW
(OBJĘTE WERYFIKACJĄ W LATACH 2009–2015)**

Powiat	Sakralne		Obronne		Użyteczności publicznej		Zamki		Rezydencjonalne		Zieleń	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Bełchatowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	10,00%	0	0,00%
Brzeziński	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Kutnowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	50,00%	0	0,00%	0	0,00%
Łaski	1	9,09%	0	0,00%	1	100,00%	0	0,00%	1	14,29%	0	0,00%
Łęczycki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	5,88%	0	0,00%
Łowicki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Łódź	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Łódzki wschodni	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Opoczyński	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	5	50,00%	0	0,00%
Pabianicki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	16,67%	0	0,00%
Pajęczański	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	11,11%	0	0,00%
Piotrków Trybunalski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Piotrkowski	0	0,00%	0	0,00%	2	100,00%	0	0,00%	5	33,33%	0	0,00%
Poddębicki	0	0,00%	0	0,00%	1	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Radomszczański	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	50,00%	0	0,00%	0	0,00%
Rawski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Sieradzki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	9,09%	1	3,03%
Skierniewice	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Skierniewicki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Tomaszowski	1	3,57%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	11,11%	0	0,00%
Wieluński	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	12,50%	0	0,00%
Wieruszowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Zduńskowolski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Zgierski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Województwo	2	0,37%	0	0,00%	4	2,82%	2	10,53%	20	7,43%	1	0,26%

co daje razem stratę ponad 66%. W powiecie opoczyńskim z 4 obiektów 3 już nie istnieją, co daje równe 75% strat. Podobnie wygląda sytuacja w powiecie pajęczańskim, gdzie utracone 2 obiekty stanowią 50% wpisanych do rejestru.

Na temat 35 obiektów brak jest danych – nie istnieją od dawna i nie ustalono, kto był właścicielem w momencie zniszczenia. Największa grupa posiadała prywatnego właściciela – 18 obiektów z utraconych 63. Właściciele prywatni posiadają 668 obiektów rejestrowych, zatem utracone zabytki stanowią w tej grupie ponad 2,5%. Nie został utracony żaden z państwowych zabytków.

Przyczyną zniszczenia obiektów był najczęściej zły stan techniczny. Remonty wymagały nakładów finansowych i wysiłku, których właściciele nie chcieli lub nie mogli ponieść. Budynki rozebrano albo pozostawiono bez opieki na długi czas. Rozbiórki dokonywano często na potrzeby wzniesienia nowych obiektów (pierzeja rynku w Tomaszowie Mazowieckim).

W większości przypadków nie ustalono, kiedy nastąpiło zniszczenie zabytków – był to

Folwarczne		Gospodarcze		Mieszkalne		Przemysłowe		Cmentarze		Inne		Razem w powiecie	
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	1,85%
0	0,00%	0	0,00%	3	6,52%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	2,78%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	0,57%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	9,68%
1	33,33%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	1,72%
0	0,00%	0	0,00%	1	1,49%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	0,46%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	5,88%	2	0,51%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
4	28,57%	0	0,00%	1	33,33%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	10	11,90%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	2,33%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	9,09%
0	0,00%	0	0,00%	1	2,50%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	1,08%
3	33,33%	0	0,00%	1	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	11	9,91%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	1,89%
0	0,00%	0	0,00%	1	16,67%	1	100,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	2,94%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
3	18,75%	0	0,00%	1	5,88%	1	16,67%	0	0,00%	0	0,00%	9	5,20%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	14,29%	0	0,00%	0	0,00%	1	1,35%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	3	16,67%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	5	4,95%
0	0,00%	0	0,00%	1	50,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	2,86%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	3	5,08%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	2,65%
11	9,17%	0	0,00%	16	2,93%	5	6,10%	0	0,00%	2	1,90%	63	2,58%

proces wieloletni. Z uzyskanych informacji wynika, że 10 utraczeń nastąpiło w latach 80. XX w., a 7 w latach 90.

OBIEKTY SKREŚLONE Z REJESTRU ZABYTKÓW

W latach 2010–2016 z rejestru województwa łódzkiego skreślono 15 zabytków.

OBIEKTY NIEZIDENTYFIKOWANE W TERENIE

W trakcie prac weryfikacyjnych na terenie województwa łódzkiego nie zidentyfikowano 14 obiektów. Według decyzji o wpisaniu do rejestru zabytków, położone były one na terenie

**OBIEKTY NIEISTNIEJĄCE W PODZIALE WG MATERIAŁU/KONSTRUKCJI I POWIATÓW
(OBJĘTE WERYFIKACJĄ W LATACH 2009–2015)**

Powiat	Drewniane				Murowane				Ziemne	
	wieńcowa/inna		szkieletowe		ceglane		kamienne		liczba	procent
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent		
Bełchatowski	0	0,00%	0	0,00%	1	4,55%	0	0,00%	0	0,00%
Brzeziński	2	15,38%	0	0,00%	1	1,49%	0	0,00%	0	0,00%
Kutnowski	0	0,00%	0	0,00%	1	0,90%	0	0,00%	0	0,00%
Łaski	1	16,67%	0	0,00%	2	9,09%	0	0,00%	0	0,00%
Łęczycki	1	8,33%	0	0,00%	1	1,28%	0	0,00%	0	0,00%
Łowicki	0	0,00%	0	0,00%	1	0,65%	0	0,00%	0	0,00%
Łódź	2	15,38%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Łódzki wschodni	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Opoczyński	3	75,00%	0	0,00%	7	11,86%	0	0,00%	0	0,00%
Pabianicki	1	10,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Pajęczański	2	50,00%	0	0,00%	1	5,00%	0	0,00%	0	0,00%
Piotrków Trybunalski	0	0,00%	0	0,00%	1	1,19%	0	0,00%	0	0,00%
Piotrkowski	8	66,67%	0	0,00%	3	6,00%	0	0,00%	0	0,00%
Poddębicki	0	0,00%	0	0,00%	1	3,57%	0	0,00%	0	0,00%
Radomszczański	1	5,56%	0	0,00%	1	2,08%	1	33,33%	0	0,00%
Rawski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Sieradzki	2	8,00%	0	0,00%	6	5,50%	0	0,00%	0	0,00%
Skierniewice	0	0,00%	0	0,00%	1	1,49%	0	0,00%	0	0,00%
Skierniewicki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Tomaszowski	2	12,50%	0	0,00%	3	6,98%	0	0,00%	0	0,00%
Wieluński	2	8,33%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Wieruszowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Zduńskowolski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Zgierski	2	5,41%	0	0,00%	1	1,61%	0	0,00%	0	0,00%
Województwo	29	10,62%	0	0,00%	32	2,02%	1	4,17%	0	0,00%

powiatów bełchatowskiego (rezydencja oraz 3 tereny zieleni), brzezińskiego (budynek mieszkalny), kutnowskiego (obiekt przemysłowy), łódzkiego wschodniego (budynek gospodarczy), opoczyńskiego (cmentarz), Piotrkowa Trybunalskiego (obiekt użyteczności publicznej), piotrkowskiego, radomszczańskiego, Skierniewic (objekty sakralne, w tym 2 kapliczki). Obiekty te, według zapisów decyzji, pochodziły z XVII–XVIII w. (6 obiektów) oraz z XIX w. (6 obiektów). Dla 2 obiektów nie określono daty powstania. Materiał konstrukcyjny obiektów budowlanych to w 6 przypadkach mur ceglany, w 3 – drewno, a w 1 – szkielet drewniany.

Weryfikacja terenowa potwierdziła, że obiekty te najprawdopodobniej nie istnieją. Budynki zostały rozebrane, a drzewa w parkach wycięte lub zniszczone. Rozmowy przeprowadzone w terenie z mieszkańcami świadczą o tym, że zniszczenia obiektów nastąpiły dawno, bowiem nie byli w stanie udzielić informacji o ich położeniu. W kilku przypadkach brak rozpoznania wynika prawdopodobnie ze złego określenia w decyzji miejsca położenia obiektu.

Glinobitka		Ruda darniowa		Betonowe		Metalowe		Brak danych		Razem
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	10
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	11
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	8
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	5
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	62

OBIEKTY TRANSLOKOWANE

Na terenie województwa łódzkiego 2 obiekty wpisane do rejestru zabytków zostały przeniesione do skansenów. Pochodziły one z powiatów rawskiego i tomaszowskiego. W granicach województwa do skansenu przeniesiono drewniany obiekt użyteczności publicznej pochodzący z XIX w. Poza granice województwa, do skansenu w Białymstoku, przeniesiony został XVIII-wieczny budynek folwarczny (drewniany spichlerz) ze Starej Wsi (gm. Biała Rawska, pow. rawski). Obiekty przeniesione do skansenów są w stanie dobrym. Translokacje miały miejsce w latach 1998–2006. W wyniku przeniesienia omawianych pojedynczych obiektów do skansenów miejsca ich pierwotnych lokalizacji utraciły całkowicie wartości zabytkowe.

Ochrona zabytków na terenie województwa sprawowana jest prawie całkowicie w miejscach ich historycznych lokalizacji. Przeniesienia spichlerza dokonano na wniosek Muzeum

**OBIEKTY NIEISTNIEJĄCE W PODZIALE WG CHRONOLOGII I POWIATÓW
(OBJĘTE WERYFIKACJĄ W LATACH 2009–2015)**

Powiat	Do poł. XIII w.		Poł. XIII–XV w.		XVI–XVIII w.		XIX w.		XX w.		Brak danych		Razem obiektów
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	
Bełchatowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	3,85%	0	0,00%	0	0,00%	1
Brzeziński	0	0,00%	0	0,00%	1	5,56%	2	4,88%	0	0,00%	0	0,00%	3
Kutnowski	0	0,00%	1	16,67%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
Łaski	0	0,00%	0	0,00%	1	7,14%	2	18,18%	0	0,00%	0	0,00%	3
Łęczycki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	2,63%	0	0,00%	0	0,00%	2
Łowicki	0	0,00%	0	0,00%	1	1,04%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1
Łódź	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	1,59%	0	0,00%	2
Łódzki wschodni	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Opczyński	0	0,00%	0	0,00%	4	10,00%	6	16,67%	0	0,00%	0	0,00%	10
Pabianicki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	5,26%	0	0,00%	0	0,00%	1
Pajęczański	0	0,00%	1	50,00%	0	0,00%	1	6,25%	1	100,00%	0	0,00%	3
Piotrków Trybunalski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	2,33%	0	0,00%	0	0,00%	1
Piotrkowski	0	0,00%	0	0,00%	2	5,88%	5	10,87%	0	0,00%	4	66,67%	11
Poddębicki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	4,17%	0	0,00%	0	0,00%	1
Radomszczański	0	0,00%	0	0,00%	1	2,27%	0	0,00%	1	20,00%	1	25,00%	3
Rawski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Sieradzki	0	0,00%	0	0,00%	3	5,00%	5	6,85%	0	0,00%	1	10,00%	9
Skierniewice	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	6,25%	0	0,00%	1
Skierniewicki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Tomaszowski	0	0,00%	0	0,00%	1	4,00%	4	7,55%	0	0,00%	0	0,00%	5
Wieluński	0	0,00%	0	0,00%	2	5,41%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2
Wieruszowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Zduńskowolski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0
Zgierski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	2,30%	1	16,67%	0	0,00%	3
Województwo	0	0,00%	2	2,13%	16	2,57%	33	2,69%	6	1,55%	6	6,67%	63

Okręgowego w Białymstoku. Obiekty przeniesione do skansenów nadal pozostają w rejestrze zabytków.

Na terenie województwa łódzkiego translokowano 5 obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Nowe lokalizacje obiekty te znalazły również w granicach województwa łódzkiego – 3 z nich przeniesiono w granicach terenu powiatu ich dotychczasowej lokalizacji, a 2 przeniesiono poza granice rodzimych powiatów. Wśród nich są: 2 obiekty sakralne (kościół) oraz 3 mieszkalne. Wszystkie mają konstrukcję drewnianą. Są to m.in. dawny kościół ewangelicki z Nowosolnej przeniesiony do Skansenu Łódzkiej Architektury Drewnianej przy Centralnym Muzeum Włókiennictwa w Łodzi, kościół pw. św. Wacława z Tomaszowa Mazowieckiego, przeniesiony w rejon wsi Tresta i Twarda oraz 2 budynki mieszkalne w Zgierzu, przeniesione na teren parku kulturowego Miasto Tkaczy. Cztery z omawianych obiektów pochodzą z XIX

w., kościół pw. św. Wacława z XVIII w. Translokowane budynki są w dobrym stanie technicznym. Przyczynami ich przenoszenia były zamiary inwestycyjne dotyczące realizacji na ich miejscu nowych obiektów.

Translokacji dokonano w 1988 r. (kościół św. Wacława), 2007 r. (dawny kościół ewangelicki) i 2010 r. (budynki mieszkalne w Zgierzu). W wyniku translokacji omawianych obiektów miejsca pierwotnych lokalizacji utraciły całkowicie wartości zabytkowe.

Translokacja jako środek ochrony obiektów zabytkowych nie jest zbyt często stosowana na terenie województwa łódzkiego, jednak wobec obiektów, o których mowa, był to jedyny sposób na ich zachowanie.

3.

ANALIZA STANU ZACHOWANIA ZABYTEKÓW OBSZAROWYCH WPISANYCH DO REJESTRU

ANALIZA W ODNIESIENIU DO STANU ZACHOWANIA WARTOŚCI ZABYTEKOWYCH STANOWIĄCYCH PODSTAWĘ WPISU OBIEKTÓW DO REJESTRU ZABYTEKÓW

Na terenie województwa łódzkiego znajdują się 33 zabytki obszarowe wpisane do rejestru zabytków. Pięć z nich znajduje się w granicach jednego Pomnika Historii. Prawie połowa zabytków obszarowych na terenie województwa pochodzi z XIX w. (16). Następne w kolejności pod względem liczby są obiekty powstałe w średniowieczu (10). Okres nowożytny i XX w. są reprezentowane przez kolejno 4 i 3 zabytki obszarowe. Najliczniejszą grupę zabytków obszarowych stanowią układy urbanistyczne (26); najwięcej obszarów pochodzi z XIX w. (12) oraz średniowiecza (8), pozostałe pochodzą z nowożytności (4) oraz XX w. (2).

Cztery zabytki obszarowe to zespoły zabudowy pochodzące z XIX i XX w. znajdujące się tylko w jednej miejscowości. Tylko 2 zabytki obszarowe to krajobrazy kulturowe. Obydwa mają korzenie średniowieczne i zostały objęte ochroną wraz z wyznaczonymi strefami ochrony. Jedyny układy ruralistyczne wpisany do rejestru zabytków pochodzi z XIX w.

Prawie co czwarty zabytek obszarowy w województwie łódzkim został objęty ochroną wraz z wyznaczonymi strefami ochrony. W niektórych przypadkach zabytkowy obszar jest w decyzji o wpisie do rejestru zabytków nazwany strefą ochrony konserwatorskiej.

Ponad 3/4 wszystkich decyzji o wpisie do rejestru zabytków obszarów zabytkowych zostało wydanych w latach 1960–1989. Zarówno przed tym okresem, jak i po nim do rejestru wpisano tylko 4 zabytki obszarowe. Przy czym przez ostatnie 20 lat wydano tylko 1 taką decyzję, pomimo że w województwie nadal znajdują się zabytki obszarowe o dużych wartościach zabytkowych, które nie są wpisane do rejestru.

Wartości historyczne zachowało 29 zabytków obszarowych wpisanych do rejestru, wśród których 23 to układy urbanistyczne, 4 – zespoły zabudowy, a 2 – krajobrazy kulturowe. Pozostałe obszary zabytkowe zachowały wartości historyczne jedynie częściowo. Są to 3 układy urbanistyczne i 1 układ ruralistyczny. Żaden z zabytków obszarowych nie utracił całkowicie wartości historycznych.

Wartości artystyczne zachowały 32 zabytki obszarowe, wśród nich największą grupę stanowią układy urbanistyczne, których jest 25, ale są również 4 zespoły zabudowy oraz 2 krajobrazy kulturowe i 1 układ ruralistyczny. Jedyńm zabytkiem obszarowym, który częściowo zachował wartości artystyczne i historyczne, jest układ urbanistyczny. Żaden z zabytków obszarowych nie utracił całkowicie wartości artystycznych. Wszystkie zabytki obszarowe w województwie zachowały też swoje wartości naukowe.

Biorąc pod uwagę powyższe, należy stwierdzić że 29 zabytków obszarowych zachowało wartości zabytkowe. Stanowi to ok. 88% wszystkich wpisanych do rejestru zabytków w województwie łódzkim. Pozostałe 12% stanowią zabytki te, które jedynie częściowo zachowały wartości zabytkowe. Wszystkie z zabytków obszarowych znajdujących się w granicach Pomnika Historii (Łódź – wielokulturowy krajobraz miasta przemysłowego) zachowały wartości zabytkowe.

ANALIZA W ODNIESIENIU DO STANU ZACHOWANIA ELEMENTÓW KOMPOZYCYJNYCH

Wszystkie zabytki obszarowe w województwie łódzkim zachowały historyczne rozplanowanie. Historyczna zabudowa została zachowana na 23 obszarach zabytkowych, przy czym 17 z nich to układy urbanistyczne, 4 – zespoły zabudowy oraz 2 – krajobrazy kulturowe. Historyczna zabudowa została częściowo zachowana na terenie 10 zabytków obszarowych, z których 9 to układy urbanistyczne, a 1 to układ ruralistyczny. Żaden z zabytków obszarowych nie utracił całkowicie historycznej zabudowy.

Ekspozycja zabytkowego obszaru jest zachowana w przypadku 31 zabytków obszarowych. Jedynie dla 2 obszarów zabytkowych ekspozycja jest zachowana częściowo. Dla żadnego z zabytków obszarowych nie stwierdzono całkowitego zniszczenia ekspozycji zabytkowego obszaru.

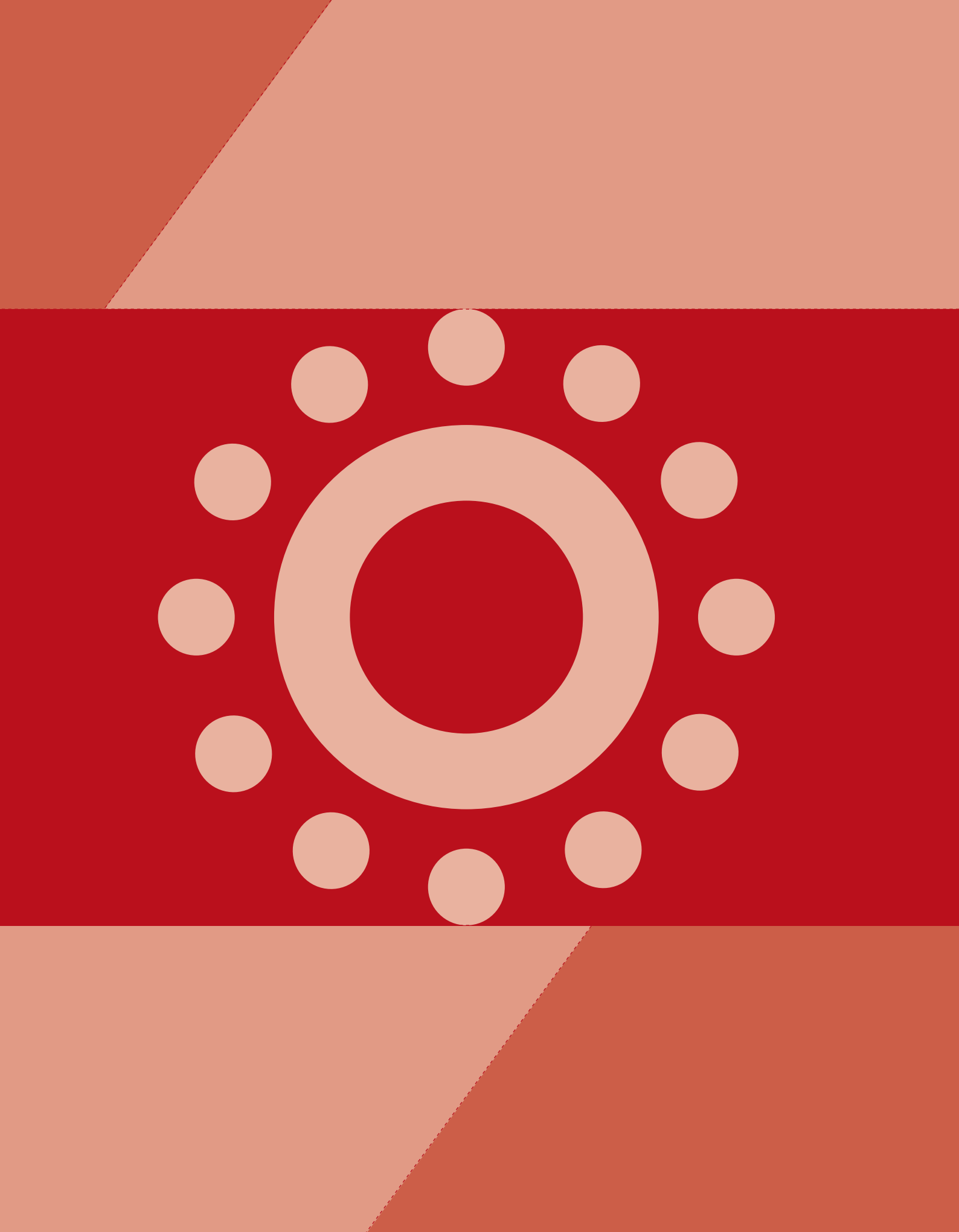
Dobry stan zachowania historycznej kompozycji przestrzennej posiadają 23 zabytki obszarowe. Stanowi to ok. 70% wszystkich zabytków obszarowych wpisanych do rejestru zabytków w województwie łódzkim. Stan zachowania historycznej kompozycji przestrzennej pozostałych 30% zabytków jest średni.

Z 8 zabytków obszarowych, które zostały objęte ochroną wraz z wyznaczonymi strefami ochrony, większość posiada dobry stan zachowania historycznej kompozycji przestrzennej. Jedynie w 1 przypadku historyczna zabudowa zabytkowego obszaru została zachowana tylko częściowo.

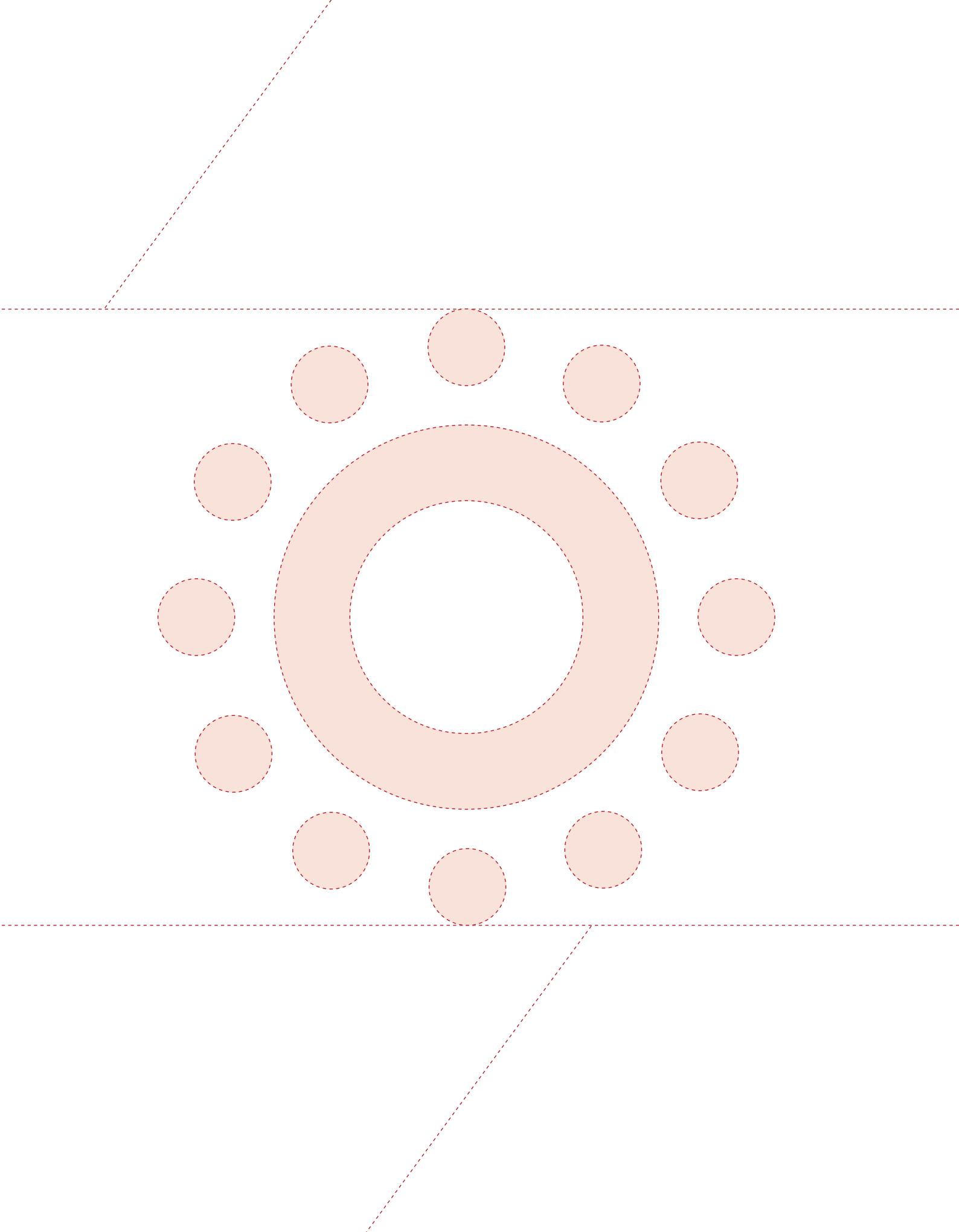
RODZAJE ZAGROŻEŃ I PRZYCZYNY UTRATY WARTOŚCI ZABYTKÓW OBSZAROWYCH

Najczęstszą przyczyną zagrożeń utraty wartości zabytkowych dotyczących układów urbanistycznych jest zły stan techniczny zabudowy. Niewiele rzadziej występującą przyczyną zagrożeń są wyburzenia oraz nowa zabudowa nienawiązująca formą i gabarytami do zabudowy tradycyjnej. W 1 przypadku zagrożenie spowodowane było wzmożonym ruchem tranzytowym przez obszar chroniony.

Układ ruralistyczny jest zagrożony utratą wartości zabytkowych z powodu przekształcenia i niekontrolowanej modernizacji historycznej zabudowy. Ponadto zagrożenie dla tego obszaru stanowią wyburzenia oraz nowa zabudowa nienawiązująca formą i gabarytami do zabudowy tradycyjnej. W pojedynczym przypadku zagrożenie dotyczy również krajobrazu kulturowego.

**CHARAKTERYSTYKA
STANU ZACHOWANIA
ZASOBU ZABYTKÓW
ARCHEOLOGICZNYCH
WPISANYCH DO REJESTRU**

V.

CHARAKTERYSTYKA STANU ZACHOWANIA ZASOBU ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU

1.

OPIS ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH NA TERENIE WOJEWÓDZTWA W ODNIESIENIU DO STANU ZACHOWANIA OBIEKTÓW

Liczbę stanowisk archeologicznych na obszarze województwa szacuje się na ok. 25 000, a wpisanych do rejestru jest tylko 143. Stanowiska zachowane w dobrym stanie to grupa 31 stanowisk (22% zasobu województwa łódzkiego). Obiekty zagrożone to grupa 94 stanowisk (66%). Obiekty, które w wyniku częściowego zniszczenia lub pełnej eksploracji utraciły wartości zabytkowe oraz nie posiadały zweryfikowanych wartości zabytkowych w czasie wpisania do rejestru zabytków, to 12 stanowisk (8%). Grupa stanowisk nieistniejących liczy 6 sztuk (4%).

Proporcje: 143 stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru na ok. 25 000 szacowanych – są bardzo wymowne i wskazują na zupełny brak koncepcji ochrony nieodnawialnego zasobu stanowisk archeologicznych. W ostatnich dwóch dekadach jedyne 2 wpisy do rejestru mają charakter interwencyjny – w momencie zagrożenia bądź częściowego zniszczenia stanowiska, zupełnie zaniechano wpisów prewencyjnych. Tylko 1 stanowisko (grodzisko w Czerchowie) zostało wyłączone z głębokiej uprawy rolnej w drodze wyłączenia. Ochroną objęte są jedynie inwestycje liniowe, np. drogowe, gdzie badane są stanowiska w obrębie tzw. linii rozgraniczenia. Stosowana ochrona bierna poprzez badanie stanowisk narażonych na zniszczenie jest niewystarczająca.

LICZBA I PROCENT STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW W POSZCZEGÓLNYCH POWIATACH W PODZIALE NA KATEGORIE STANU ZACHOWANIA Z UWZGLĘDNIENIEM STANOWISK SZCZEGÓLNIE CENNYCH (STAN NA 30.04.2016 R.)

Powiat	Stan zachowania												Razem
	niezakwalifikowane do grup weryfikacyjnych		zagrożone				utrata wartości i niezasadny wpis istniejących obiektów do rejestru zabytków		nieistniejące		niezidentyfikowane		
			ogółem		w tym: częściowo utraciły wartości zabytkowe, ale wpis pozostaje zasadny								
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	
Brzeziński	0	0,00%	3	100%	1	33%	0	0,00%	0	0,00%	3	0,00%	0
Kutnowski	1	20%	4	80%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	5	0,00%	5
Łaski	0	0,00%	2	100%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	15,38%	13
Łęczycki	1	17%	4	67%	0	0,00%	1	17%	0	0,00%	6	0,00%	21
Łowicki	1	0,00%	12	86%	0	0,00%	0	0,00%	1	7%	14	0,00%	29
Łódzki wschodni	0	0,00%	2	100%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	77,78%	18
Łódź	0	0,00%	2	67%	0	0,00%	1	33%	0	0,00%	3	0,00%	6
Opoczyński	1	33%	2	67%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	0,00%	52
Pabianicki	0	0,00%	2	67%	1	33%	1	33%	0	0,00%	3	7,69%	13
Piotrkowski	9	50%	8	44%	0	0,00%	1	6%	0	0,00%	18	50,00%	26
Poddębicki	0	0,00%	7	50%	0	0,00%	2	14%	5	36%	14	0,00%	34
Radomszczański	0	0,00%	1	50%	0	0,00%	1	50%	0	0,00%	2	0,00%	59
Rawski	0	0,00%	3	10%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	11,11%	18
Sieradzki	3	27%	8	73%	2	18%	0	0,00%	0	0,00%	11	31,25%	16
Skierniewicki	1	14%	4	57%	1	14%	2	29%	0	0,00%	7	0,00%	38
Tomaszowski	1	33%	2	67%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	0,00%	9
Wieluński	10	31%	20	64%	2	1%	2	1%	0	0,00%	32	0,00%	20
Wieruszowski	2	25%	6	75%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	8	40,00%	5
Zgierski	1	25%	2	50%	1	25%	1	25%	0	0,00%	4	6,25%	32
Razem w województwie	31	22%	94	66%	8	6%	12	8%	6	4%	143	11,30%	478
Zabytki szczególnie cenne	3	19%	13	81%	2	13%	0		0		18	0,00%	73

Brak weryfikacji wpisów w oparciu o aktualne badania, np. zamek w Bolesławcu widnieje w rejestrze A, ale jako grodzisko (niestwierdzone w trakcie badań) jest także w rejestrze C. Podobnie zdublowano wpisy miasta Wieruszowa i reliktyw dworu w Woli Wężykowej. W rejestrze nie zostały ujęte liczne siedziby rycersko-szlacheckie, tzw. grodziska stożkowe, bądź kopce podworskie, nawet te wcześniej rozpoznane wykopaliskowo, np. w miejscowościach Brodnia, Gruszczyce, Witów (pow. sieradzki) i Mnich (pow. kutnowski).

**LICZBA I PROCENT STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW
W PODZIALE NA ICH FUNKCJĘ PIERWOTNĄ W ODNIESIENIU DO POSZCZEGÓLNYCH KATEGORII STANU
(STAN NA 30.04.2016 R.).**

Funkcja pierwotna	Stan zachowania											Razem	Zachowana forma terenowa zabytku		
	niezakwalifikowane do grup weryfikacyjnych		zagrożone				utrata wartości i niezasadny wpis istniejących obiektów do rejestru zabytków		nieistniejące						
			ogółem		w tym: częściowo utraciły wartości zabytkowe, ale wpis pozostaje zasadny										
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	liczba	procent			
Obrotna	grodzisko	7	5%	55	38%	3	2%	4	3%	4	3%	70	26	18%	
	fortyfikacje	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%	
	fortalicja	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%	
Obrzędowa	depozyt (funkcja obrzędowa)	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%	
	kościół, kaplica, świątynia	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%	
	zespół klasztorny, eremicki	1	1%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	0	0%	
	krag kamienny	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%	
	menhir	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%	
	miejsce kultu, miejsce ofiarne	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%	
	inne obrzędowe	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%	
		0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%	
Osadnicza/mieszkalna	folwark	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%	
	jaskinia	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%	
	jurydyka	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%	
	miasto	1	1%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	0	0%	
	obozowisko	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%	
	osada, wieś	7	5%	7	7%	1	1%	0	0%	1	1%	15	1	1%	
	pałac	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%	
	relikty architektury	1	1%	5	4%	0	0%	1	1%	0	0%	7	2	1%	
	schronisko skalne	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%	
	ślad osadniczy	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%	
	zamek	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%	
	inne osadnicze	0	0%	2	1%	0	0%	0	0%	0	0%	2	0	0%	
	Grób	kurhanowy	1	1%	5	4%	2	1%	1	1%	0	0%	7	2	1%
		megaksyton	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%
megalit		0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%	
w obstawie kamiennej i/lub brukiem		1	1%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	0	0%	
z kamieniami nagrobnymi		0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%	
jamowy		0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%	
popielnicowy		0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%	
inne grób		0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%	
kurhanowe		1	1%	4	3%	0	0%	0	0%	0	0%	5	3	2%	
megalityczne		0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%	
Cmentarzysko	z grobami skrzynkowymi	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%	
	z grobami w obstawach kamiennych i/lub brukami	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%	
	z grobami z kamieniami nagrobnymi	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%	
	z grobami jamowymi	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%	
	z grobami popielnicowymi	4	3%	11	8%	1	1%	1	1%	0	0%	16	0	0%	
	inne cmentarzysko	4	3%	0	0%	0	0%	5	4%	0	0%	9	0	0%	
	Gospodarcza	infrastruktura	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%
		miejsce eksploatacji surowca	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%
miejsce produkcji		0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%	
inna gospodarcza		0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%	
Kompleks osadniczy	1	1%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	0	0%		
Kopiec	0	0%	1	1%	0	0%	0	0%	0	0%	1	0	0%		
Pole bitwy	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%		
Skarb	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%		
Wały	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0	0%		
Inne	1	1%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	0	0%		
Wielofazowe o różnej funkcji	1	1%	4	3%	1	1%	0	0%	1	1%	6	0	0%		
Razem w województwie	31	22%	94	66%	8	6%	12	8%	6	4%	143	34	24%		
Zachowana forma terenowa zabytku	8	6	25	17,48	0		1	0,7	0			34	23,7		

LICZBA I PROCENT STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW
W POSZCZEGÓLNYCH POWIATACH W ODNIESIENIU DO WYBRANYCH ASPEKTÓW OCENY STANU
ZACHOWANIA ZABYTKÓW (STAN NA 30.04.2016 R.)

Powiat	Nie wymaga zabiegów konserwatorskich		Stanowisko zachowało właściwą mu formę terenową		Wymaga zabezpieczenia i uzupełnienia ubytków w rzeźbie		Wymaga oznakowania		Wymaga odstonięcia rzeźby (oddrzewienie, odkrzewienie)	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Brzeziński	0	0%	0	0%	0	0%	1	33%	0	0%
Kutnowski	1	20%	0	0%	0	0%	3	60%	2	40%
Łaski	0	0%	0	0%	0	0%	2	100%	0	0%
Łęczycki	1	17%	1	17%	1	17%	1	17%	0	0%
Łowicki	1	7%	4	29%	0	0%	0	0%	7	50%
Łódzki wschodni	0	0%	0	0%	0	0%	2	100%	0	0%
Łódź	1	33%	0	0%	0	0%	2	67%	0	0%
Opoczyński	1	33%	0	0%	0	0%	1	33%	2	67%
Pabianicki	2	67%	0	0%	1	33%	1	33%	1	33%
Piotrkowski	11	61%	5	28%	1	6%	0	0%	5	28%
Poddębicki	0	0%	2	14%	0	0%	5	36%	2	14%
Radomszczański	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	50%
Rawski	0	0%	0	0%	1	33%	3	100%	3	100%
Sieradzki	3	27%	7	64%	1	9%	2	18%	5	45%
Skierniewicki	2	29%	5	71%	0	0%	1	14%	3	42%
Tomaszowski	2	67%	2	67%	0	0%	1	33%	2	67%
Wieluński	13	41%	6	19%	1	3%	3	9%	8	25%
Wieruszowski	2	25%	2	25%	0	0%	0	0%	5	62%
Zgierski	1	25%	0	0%	0	0%	2	50%	2	50%
Razem w województwie	41	2900%	34	24%	6	4%	28	20%	48	34%
Zabytki szczególnie cenne	2	1,4	5	3,5	2	1,4	3	2	7	5

2.

ANALIZA STANU ZACHOWANIA ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU, TENDENCJE I KIERUNKI ZMIAN STANU ZACHOWANIA ZASOBU

A.

OBIEKTY O RÓŻNYM STANIE ZACHOWANIA, NIEZALICZONE
DO GRUP WYODRĘBNIONYCH Z ZASOBU W TRAKCIE PROWADZONEJ
WERYFIKACJI REJESTRU ZABYTKÓW

Wymaga zmiany zagospodarowania terenu		Wymaga badań ratowniczych		Obserwacja utrudniona		Częściowo zniszczone		Całkowicie zniszczone		Sugerowane utworzenie parku kulturowego		Sugerowane uznanie za pomnik kultury	
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
0	0%	0	0%	0	0%	1	33%	0	0%	0	0%	0	0%
0	0%	0	0%	2	40%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
1	17%	1	17%	1	17%	1	17%	0	0%	0	0%	0	0%
1	7%	0	0%	5	36%	0	0%	1	7%	0	0%	0	0%
0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
1	33%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
1	6%	0	0%	1	6%	0	0%	0	0%	0	0%	1	6%
3	21%	0	0%	0	0%	0	0%	5	36%	0	0%	0	0%
0	0%	0	0%	0	0%	1	50%	0	0%	1	50%	0	0%
0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	1	33%	0	0%
2	18%	1	9%	0	0%	2	18%	0	0%	0	0%	0	0%
0	0%	0	0%	1	14%	1	14%	0	0%	0	0%	0	0%
0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
0	0%	0	0%	10	31%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
0	0%	0	0%	3	37%	0	0%	0	0%	0	0%	0	0%
0	0%	0	0%	0	0%	1	25%	0	0%	0	0%	0	0%
9	6%	2	1%	23	16%	6	4%	6	4%	2	1%	1	1%
5	3,5	1	0,7	1	0,7	2	1,4	6	4,2	1	0,7	1	

Na ogólną liczbę 143 stanowisk wpisanych do rejestru 84 wiążane są z okresem średniowiecza, a tylko 59 z okresami pradziejowymi. Na terenie województwa łódzkiego stanowiska określone jako grodziska są najliczniejsze (do rejestru wpisano ich 70; blisko połowę całości zasobu – 49%). W dobrym stanie jest 7 grodzisk (5%), zagrożonych jest 55 grodzisk (38%), 4 grodziska nie istnieją (3%), a zachowało formę terenową 26 (18%). Część grodzisk tzw. stożkowatych zlokalizowana jest w obrębie nowożytnych zespołów dworsko-folwarcznych.

Pod względem liczebności dobrze reprezentowane są osady otwarte – łącznie do rejestru wpisano ich 15 (10,5% zasobu). W dobrym stanie jest 7 stanowisk (5%), zagrożonych jest także 7 stanowisk (5%), 1 stanowisko zaś nie istnieje.

Tylko 1 miasto (Wieruszów) wpisane zostało do rejestru. Także tylko 1 stanowisko (zespół klasztorny Cystersów w Sulejowie Podklasztorzu). Z kolei 7 stanowisk (5%) związanych jest z relikami architektury, z tego 1 jest w dobrym stanie, 5 (4%) jest zagrożonych, 1 utraciło wartości. W grupie stanowisk sepulkralnych czytelne są ich dwa rodzaje – kurhanowe i płaskie. W wydzielonej grupie grobów kurhanowych 1 jest w dobrym stanie, 5 jest zagrożonych, a 1 wpis wydaje się bezzasadny. W grupie 5 cmentarzy kurhanowych – 1 jest w dobrym stanie, 4 zagrożone,

**LICZBA I PROCENT ZABYTKÓW WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW NIEZALICZONYCH DO GRUP WERYFIKACYJNYCH
W POSZCZEGÓLNYCH POWIATACH W PODZIALE POD WZGLĘDEM FUNKCJI PIERWOTNEJ Z UWZGLĘDNIENIEM
ZACHOWANEJ FORMY TERENOWEJ (STAN NA 30.04.2016 R.)**

Powiat	Funkcja											
	obronna		obrzędowa		osadnicza/ mieszkalna		sepulkralna		gospodarcza		kompleks osadniczy	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Brzeziński	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Kutnowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	20%	0	0,00%	0	0,00%
Łaski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Łęczycki	1	16,70%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Łowicki	0	0,00%	0	0,00%	1	7,14%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Łódzki wschodni	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Łódź	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Opoczyński	1	33,30%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Pabianicki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Piotrkowski	2	11%	1	5,50%	3	16,70%	2	11%	0	0,00%	0	0,00%
Poddębicki	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Radomszczański	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Rawski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Sieradzki	2	18,20%	0	0,00%	0	0,00%	1	9,10%	0	0,00%	0	0,00%
Skieniewicki	0	0,00%	0	0,00%	1	14,30%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Tomaszowski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0%	0	0,00%	1	33,30%
Wieluński	1	3,10%	0	0,00%	3	9,40%	5	15,60%	0	0,00%	0	0,00%
Wieruszowski	0	0,00%	0	0,00%	1	12,50%	1	12,50%	0	0,00%	0	0,00%
Zgierski	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	25%	0	0,00%	0	0,00%
Razem w województwie	7	4,90%	1	0,70%	9	6,30%	11	7,70%	0	0,0%	1	0,70%
Procent wśród wszystkich obiektów wpisanych do rejestru w województwie		4,90%		0,70%		6,30%		7,70%		0,0%		0,70%
Zachowana forma terenowa	4	2,80%	0	0,00%	2	1,40%	2	1,40%	0	0,00%	0	0,00%

5 zachowało własne formy terenowe. W grupie 16 cmentarzysk z grobami popielnicowymi tylko 4 są w dobrym stanie, aż 11 (8%) jest zagrożonych. W grupie 9 cmentarzysk określonych jako inne aż 5 (4%) utraciło wartości. Są to szkieletowe cmentarzyska wyeksplorowane prawdopodobnie w całości.

Funkcja												Razem	
kopiec		pole bitwy		skarb		wały		inne		określenia dla stanowisk wielofazowych o różnej funkcji			
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,05	1	20,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	16,70%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	7,14%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	33,30%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	5,50%	9	50,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	3	27,30%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	14,30%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	33,30%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	3,10%	0	0,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	2	25,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	25,00%
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	1	0,70%	1	0,70%
	0,00%		0,00%		0,00%		0,00%		0,70%		0,70%		
0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0,00%	0,00%	0	0,00%	8	5,60%

B. OBIEKTY ZALICZONE DO GRUP W TRAKCIE PROWADZONEJ WERYFIKACJI REJESTRU ZABYTEKÓW

OBIEKTY SZCZEGÓLNIIE ZAGROŻONE, KTÓRE NIE UTRACIŁY WARTOŚCI ZABYTEKOWYCH

Grodzisko kultury łużyckiej w miejscowości Kurów (gm. Wieluń, pow. Wieluński). Grodziska wczesnośredniowieczne w miejscowościach Spicymierz (gm. Uniejów, pow. poddębicki), Witów (gm. Burzenin, pow. sieradzki), Bobrowniki (gm. Sieradz, pow. sieradzki) i Krzepocinek (gm. Wartkowice, pow. poddębicki).

LICZBA I PROCENT ZABYTEKÓW ZAGROŻONYCH, KTÓRE NIE UTRACIŁY WARTOŚCI ZABYTEKOWYCH, WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW W POSZCZEGÓLNYCH POWIATACH W PODZIALE POD WZGLĘDEM FUNKCJI PIERWOTNEJ Z UWZGLĘDNIENIEM ZACHOWANEJ FORMY TERENOWEJ (STAN NA 30.04.2016 R.)

Powiat	Funkcja											
	obronna		obrzędowa		osadnicza/ mieszkalna		sepulkralna		gospodarcza		kompleks osadniczy	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Brzeziński	1	33%	0	0,0%	2	66%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Kutnowski	4	80%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Łaski	0	0,0%	0	0,0%	1	50%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Łęczycki	4	66,7%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Łowicki	6	42,9%	0	0,0%	2	14,3%	2	14,3%	0	0,0%	0	0,0%
Łódzki wschodni	2	100%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Łódź	0	0,0%	0	0,0%	2	66,6%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Opoczyński	1	33,3%	0	0,0%	1	33,3%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Pabianicki	2	66,6%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Piotrkowski	4	44,5%	0	0,0%	0	0,0%	2	11,1%	0	0,0%	0	0,0%
Poddębicki	6	42,3%	0	0,0%	0	0,0%	1	7,1%	0	0,0%	0	0,0%
Radomszczański	1	50%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Rawski	2	66,6%	0	0,0%	1	33,3%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Sieradzki	7	64%	0	0,0%	0	0,0%	1	9%	0	0,0%	0	0,0%
Skieniewicki	3	43%	0	0,0%	1	14,3%	1	14,3%	0	0,0%	0	0,0%
Tomaszowski	2	66,6%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Wieluński	4	12,5%	0	0,0%	4	12,5%	11	34,4%	0	0,0%	0	0,0%
Wieruszowski	4	50%	0	0,0%	0	0,0%	2	25%	0	0,0%	0	0,0%
Zgierski	2	50%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Razem w województwie	55	38,5%	0	0,0%	14	9,8	20	14	0	0,0%	0	0,0%
Procent wśród wszystkich obiektów wpisanych do rejestru w województwie		38,5%		0,0%		9,8%		14%		0,0%		0,0%

OBIEKTY, KTÓRE UTRACIŁY LUB NIGDY NIE POSIADAŁY WARTOŚCI ZABYTKOWYCH

Wątpliwości co do zasadności wpisu dotyczą grodziska w Rudzie, st. 1 (pow. Skierniewice) – w efekcie rozpoznania wykopaliskowego obiekt okazał się formą naturalną geologiczną. Podobnie rzecz ma się z kurhanem w Lesisku (pow. wieluński), w opinii geologa jest zapewne formą geomorfologiczną naturalną. Identyczne wątpliwości budzi grodzisko w Zbylczych, st. 1 (pow. łęczycki). Uchodząca za grodzisko wyspa na stawie w Łodzi-Radogoszczu może być kompozycją krajobrazową przypałacowego parku.

Odrebnym zagadnieniem jest pozostawienie w rejestrze 5 stanowisk, które określone zostały jako cmentarzyska szkieletowe wczesnośredniowieczne i zostały w pełni zbadane w trybie ratowniczym. Są to cmentarzyska w Dębinie, st. 2, Masłowicach, st. 2 (pow. wieluński), Brzegu, st. 1 (pow. poddębicki), Lubieniu st. 1 (pow. piotrkowski), Silniczce, st. 1 (pow. radomszczański). Identyczną uwagę odnieść można do stanowiska 8 w Sierpowie (pow. łęczycki), zbadano tam cmentarzysko ciałopalne, ale nie jest pewne, czy w pełnym zakresie przestrzennym.

Funkcja													
kopiec		pole bitwy		skarb		wały		inne		określenia dla stanowisk wielofazowych o różnej funkcji		Razem	
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	3	100%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	4	80%
1	50%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	2	100%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	4	66,7%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	2	14,3%	12	86%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	2	100%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	2	66,6%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	2	66,6%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	2	66,6%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	1	5,5%	8	44,5%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	7	50%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	1	50%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	3	100%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	8	72,8%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	5	71,5%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	2	66,6%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	1	3,1%	20	62,5%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	6	75%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	2	50%
1	0,7%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	1	0,7%	4	2,8	95	66,6%
	0,7%		0,0%		0,0%		0,0%		0,7%		2,8%		66,6%

LICZBA I PROCENT ZABYTEKÓW, KTÓRE NAJPRAWDOPODOBNIJ UTRACIŁY WARTOŚCI ZABYTEKOWE UZASADNIAJĄCE POZOSTAWIANIE ICH W REJESTRZE ZABYTEKÓW, LUB OBIEKTÓW NIEZASADNIE WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW W POSZCZEGÓLNYCH POWIATACH W PODZIALE POD WZGLĘDEM FUNKCJI PIERWOTNEJ (STAN NA 30.04.2016 R.)

Powiat	Funkcja											
	obronna		obrzędowa		osadnicza/ mieszkalna		sepulkralna		gospodarcza		kompleks osadniczy	
	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
Brzeziński	0	0,0%	0	0,0%	1	33,3%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Kutnowski	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Łaski	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Łęczycki	1	16,7%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Łowicki	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Łódzki wschodni	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Łódź	1	33,3%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Opoczyński	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Pabianicki	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Piotrkowski	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	1	5,5%	0	0,0%	0	0,0%
Poddębicki	1	7,1%	0	0,0%	0	0,0%	1	7,1%	0	0,0%	0	0,0%
Radomszczański	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	1	50,0%	0	0,0%	0	0,0%
Rawski	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Sieradzki	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Skieniewicki	1	14,3%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Tomaszowski	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Wieluński	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	3	9,4%	0	0,0%	0	0,0%
Wieruszowski	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
Zgierski	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	1	25,0%	0	0,0%	0	0,0%
Razem w województwie	4	2,8%	0	0,0%	1	0,7%	7	4,9%	0	0,0%	0	0,0%
Procent wśród wszystkich obiektów wpisanych do rejestru w województwie		2,8%				0,7%		4,9%		0,0%		0,0%

OBIEKTY NIEISTNIEJĄCE

Cztery stanowiska po wcześniejszym zbadaniu wykopaliskowym znajdują się obecnie pod lustrem wody zbiornika Jeziorsko (osada wczesnośredniowieczna w Brodni oraz grodzisko późnośredniowieczne w Łęgu Popowskim, Pęczniewie i Siedlątkowie, pow. poddębicki). Jedno grodzisko (najpewniej nasyp po dworze nowożytnym) Budzynek, st. 1 (pow. poddębicki) zostało rozwiezione przez właściciela pola.

OBIEKTY SKREŚLONE Z REJESTRU ZABYTEKÓW

W okresie prowadzenia weryfikacji w latach 2010–2016 nie wykreślono z rejestru stanowisk archeologicznych.

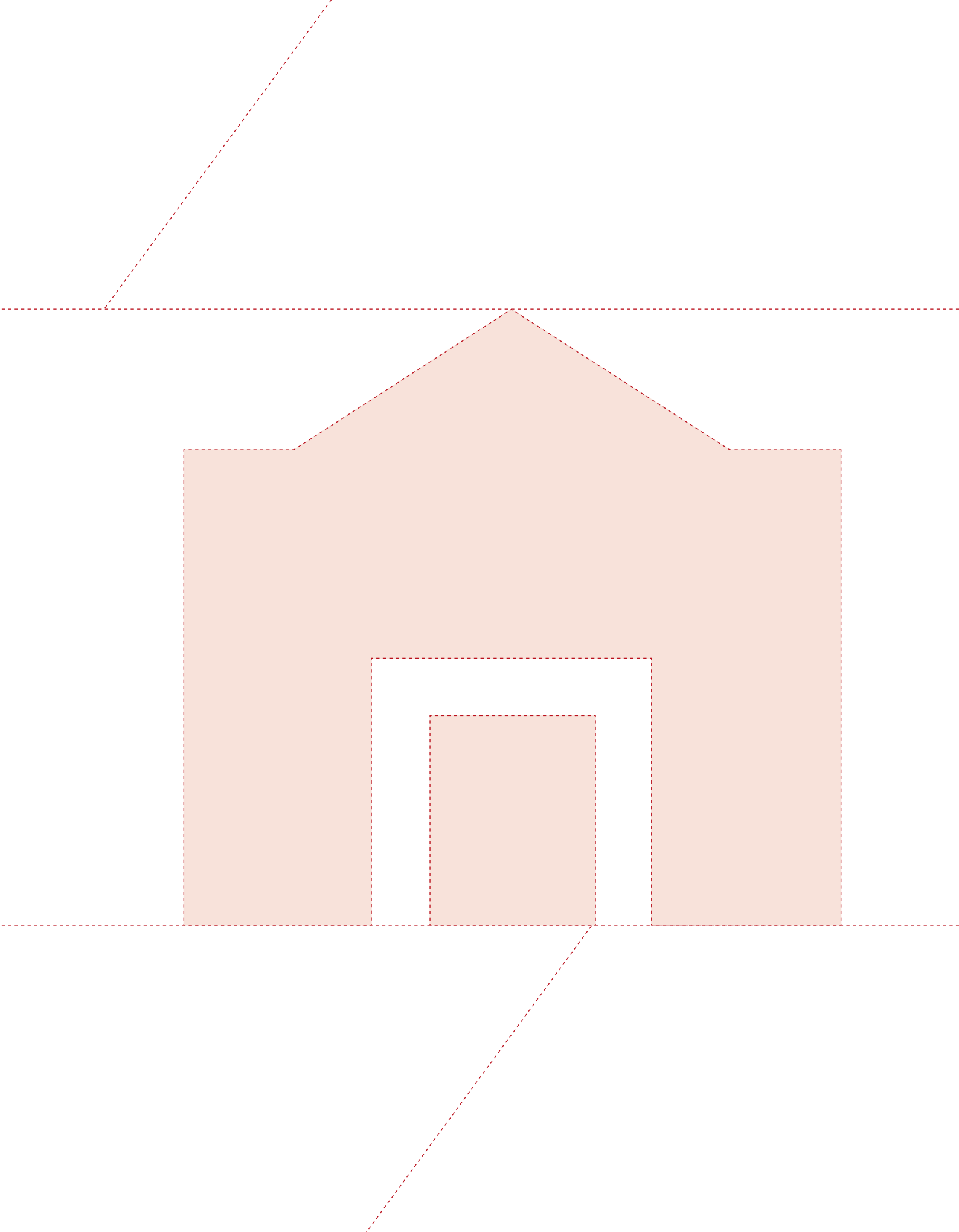
Funkcja												Razem	
kopiec		pole bitwy		skarb		wały		inne		określenia dla stanowisk wielofazowych o różnej funkcji			
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	1	33,3%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	1	16,7%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	1	33,3%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	1	5,5%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	2	14,3%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	1	50,0%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	1	14,3%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	3	9,4%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	1	25,0%
0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	12	8,4%
	0,0%		0,0%		0,0%		0,0%		0,0%		0,0%	8,4	

OBIEKTY NIEZIDENTYFIKOWANE W TERENIE

Z powodu nieprecyzyjnej dokumentacji nie zlustrowano 2 obiektów wpisanych do rejestru zabytków – kurhanu w Konopnicy, st. 5 (pow. wieluński) i cmentarzyska w Bolimowskiej Wsi (pow. skierniewicki).

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

VI.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Brak jednoznacznych metod waloryzacji dziedzictwa kulturowego ma znaczący wpływ na tworzenie zasobu obejmowanego wpisem do rejestru zabytków. Odzwierciedleniem tego stanu może być niejednorodność polityki konserwatorskiej w odniesieniu do wartościowania zabytków budownictwa drewnianego, parków, cmentarzy przykościelnych, a także zastępowanie wpisów obiektów miejskich wpisami obszarowymi czy powściągliwość w podejmowaniu decyzji o wpisie do rejestru zabytków.

W rezultacie porównanie statystyczne zasobu województwa łódzkiego na tle kraju lub nawet poszczególnych obszarów województwa między sobą może prowadzić do nieprecyzyjnych wniosków dotyczących stanu ilościowego i jakościowego zabytków. Przykładem może być relatywnie niewielki zasób cennego i zanikającego budownictwa drewnianego, jednak niechętnie obejmowanego ochroną konserwatorską nie tyle ze względu na wartości obiektów, ile z uwagi na małe szanse egzekucji ochrony.

Większość obiektów z terenu województwa jest zachowana w na tyle zadowalającym stanie, że nie utraciły one wartości, z tytułu których zostały wpisane do rejestru zabytków. Zaliczano do nich te, które są użytkowane, ich stan prawny nie budzi zastrzeżeń, a właściciel na bieżąco reaguje na potrzeby związane z utrzymaniem obiektu. Nie musi to oznaczać, że substancja zabytkowa tych obiektów jest w dobrym stanie technicznym i nie wymaga interwencji konserwatorskich.

Obiekty niezagrożone poddano analizie, dzieląc zasób pod względem materiału/konstrukcji. W Łodzi i jej okolicach przeważa architektura ceglana. Jej dobry stan zachowania niewątpliwie związany jest z faktem, że duże aglomeracje miejskie łatwiej radzą sobie z pozyskiwaniem inwestorów zainteresowanych kupnem i adaptacją zabytków i asygnowaniem środków na niezbędne remonty i prace konserwatorskie.

Podział zabytków pod względem rodzaju własności wskazuje, że najlepiej zachowane są zabytki o charakterze wyznaniowym. Obiekty sakralne użytkowane w sposób ciągły, bez konieczności zmiany ich funkcji, bardzo często wpisywane były do rejestru ze względu na odległy czas powstania i charakterystyczne cechy dowodzące wybitnych wartości historycznych, naukowych i artystycznych. Prowadzone w miarę regularnie prace konserwatorskie i budowlane o charakterze zabezpieczającym – w ogólnym zestawieniu owocują dużą liczbą obiektów zweryfikowanych jako zabytki dobrze zachowane.

Należy stwierdzić też, że niezagrożone są przede wszystkim obiekty użytkowane w sposób niekolidujący z ich funkcją pierwotną i mające uregulowany stan prawny. Ocena ich stanu technicznego i ewentualna konieczność interwencji konserwatorskich to odmienny aspekt związany z zasobem zabytków na terenie województwa.

W grupie zabytków zagrożonych w województwie szczególne miejsce zajmują XIX-wieczne dwory, a także towarzyszące im budowle folwarczne i/lub gospodarcze oraz parki (przy czym nie zawsze zagrożony jest cały kompleks, a części zagrożonych parków nie towarzyszą już rezydencje). Szczególne nagromadzenie obiektów należących do tej grupy obserwujemy w północnej części województwa, gdzie w przeszłości było ich stosunkowo dużo, ale znaleźć je można również w większości pozostałych powiatów. Podstawowym problemem jest tu brak ich użytkowania, konserwacji, bieżących napraw, remontów bądź pielęgnacji, wynikający ze zmian o charakterze społecznym i gospodarczym po II wojnie światowej oraz po transformacji przełomu lat 80. i 90. XX w., a także z niedoceniań znaczenia dziedzictwa kulturowego pochodzącego z XIX w. Znaczną grupę stanowią drewniane, również XIX-wieczne domy tkaczy w Zgierzu (7 obiektów, lecz jest to jedynie sygnał problemu o znacznie większym zakresie ilościowym, dotyczący tego unikatowego zespołu). W przypadku cmentarzy są to głównie obiekty innowiercze oraz nekropolie wojenne.

Znaczna liczba zagrożonych domów mieszkalnych (murowanych), w tym największa grupa odnotowana w Łowiczu, wydaje się być skutkiem przemian własnościowych i użytkowych, podstawowego powodu tłumaczącego zaistniały stan.

Obiekty zagrożone, zwykle murowane, pozostają w korelacji z ogólną liczbą zabytkowych obiektów murowanych w województwie.

Główne przyczyny zagrożeń, niezależnie od pierwotnych funkcji i materiału, mają charakter powtarzalny: brak zabezpieczenia, brak pielęgnacji, prac konserwatorskich, brak użytkownika, zużycie materiału/konstrukcji oraz brak motywacji ekonomicznej dla inwestowania w obiektach zabytkowych. Często w stosunku do pojedynczych obiektów występuje więcej niż jedna przyczyna zagrożeń, a same przyczyny zagrożeń są również ze sobą powiązane (jedne wynikają z drugich – brak użytkownika powoduje brak bieżącej pielęgnacji, konserwacji, zabezpieczenia, a to z kolei prowadzi do przyspieszonego zużycia materiału/konstrukcji).

Do grupy zabytków, które utraciły wartości zabytkowe, zaliczono 10 obiektów, czyli ok. 0,5% wszystkich obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Połowa to obszary zielone (drugie pod względem liczby wpisów). Kolejne to obiekty kubaturowe wzniesione z cegły. Głównymi przyczynami utraty wartości zabytkowych są destrukcja z powodu braku opieki (najczęściej własność państwowa) oraz niewłaściwe przekształcenia własnościowe.

Całkowitemu zniszczeniu ulegały najczęściej obiekty rezydencjonalne, drewniane: z 20 aż 11 drewnianych. Z 16 nieistniejących obiektów mieszkalnych – 12 to domy drewniane, z 5 obiektów przemysłowych – 3 drewniane. Przyczyną poniesionych strat był brak opieki lub zapotrzebowanie na nowy budynek o innej funkcji i formie. Zniszczenie następowało najczęściej w latach 80.–90. XX w.

Translokacja obiektów związana była z ich przejściem przez muzea (skanseny). Nadal pozostają w rejestrze zabytków z oznaczeniem ich lokalizacji w miejscu pierwotnym, ale są to przypadki sporadycznie obserwowane na terenie województwa.

Odnotowano również obiekty niezidentyfikowane w terenie, a w dalszym ciągu wpisane do rejestru zabytków. Weryfikacja terenowa potwierdziła prawdopodobieństwo likwidacji tych obiektów bądź niejednoznaczność lub inne wady decyzji o wpisie do rejestru.

Niespójność kryteriów oceny wartości zabytkowych obszarów wpisywanych do rejestru na terenie województwa jest szczególnie czytelna. Zwraca uwagę brak precyzyjnego zróżnicowania i zamiennosc stosowania pojęć: wpis obszarowy, zespół zabudowy i otoczenie zabytku. W trakcie weryfikacji rejestru zabytków oraz innych prac NID rozpoznano obszary o znaczących wartościach zabytkowych nieobjęte ochroną konserwatorską.

Spośród 33 obiektów objętych obszarowym wpisem do rejestru wartości zabytkowe zachowało w województwie 88% zabytków. Pozostałe 12% jedynie częściowo zachowało wartości zabytkowe.

Dobry stan zachowania historycznej kompozycji przestrzennej posiada 70% zabytków obszarowych wpisanych do rejestru. Stan zachowania pozostałych 30% jest średni.

Najczęstszą przyczyną zagrożeń utraty wartości zabytkowych układów urbanistycznych jest zły stan techniczny zabudowy. Wiązą się z tym wyburzenia oraz wprowadzanie nowej zabudowy nienawiązującej formą i gabarytami do jej tradycyjnej skali i formy. Niejednokrotnie przyczyną utraty wartości zabytkowych są przekształcenia i niekontrolowana modernizacja historycznej zabudowy. Zjawisko powyższe dotyczy terenu całego województwa. Najbardziej narażone na utratę wartości zabytkowych są tereny, gdzie zmiany postępują najszybciej i zachodzą w sposób pozbawiony kontroli. Szczególnie zagrożone są te obszary, gdzie historycznie dominowała architektura drewniana. Obecnie nieremontowana, jest w złym stanie technicznym lub modernizowana w niewłaściwy sposób, traci swoje wartości. W niektórych przypadkach obiekty drewniane są przenoszone ze swoich pierwotnych lokalizacji do skansenów, tym samym pozbawiając zabytki obszarowe ich historycznej zabudowy.

Podwyższone zagrożenie powoduje też brak sprecyzowanych granic zabytków obszarowych. Utrudnia to zapewnienie im odpowiedniej ochrony, w szczególności sposób na obszarach nieobjętych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.

Należy zaznaczyć, że nie wszystkie wartościowe obszary zabytkowe są wpisane do rejestru zabytków. Przykładem jest najstarsza część miasta Łęczycy, ze względu na zachowany układ przestrzenny oraz znaczenie dla historii regionu miasto to jest powszechnie uznawane za szczególnie cenny zabytek obszarowy, a nie znajduje się w rejestrze zabytków. Nie jest to przypadek odosobniony, podobna sytuacja dotyczy obszaru krajobrazu kulturowego zlokalizowanego pomiędzy Tumem i Łęczycą czy obszaru krajobrazu kulturowego w Strońsku. Często o treści wpisu do rejestru zabytków w większym stopniu przesądzają czynności formalnoprawne niż wartości zabytkowe obszaru. Obecnie prawie zaniechano tworzenia nowych wpisów obszarowych z powodu napotykanego szeregu trudności o charakterze administracyjnym.

NARODOWY INSTYTUT
DZIEDZICTWA
NATIONAL HERITAGE BOARD OF POLAND

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.